

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

AVRASYA ARAŞTIRMALARI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİNE GÖRE TÜRKİYE’NİN DENİZ
STRATEJİSİ**

**THE MARITIME STRATEGY OF TÜRKİYE ACCORDING TO THE SEA
POWER DOCTRINE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Faruk Hakan DENİZ

DANIŞMAN

Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

Giresun-2024

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Deniz Hakimiyet Doktrinine Göre Türkiye’nin Deniz Stratejisi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel etik ve geleneklere aykırı düşecek bir kullanıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yararlandığım kaynaklara uygun yöntemlerle atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Faruk Hakan DENİZ

23/10/ 2024

TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI

Ana Bilim Dalı: Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Program Adı: Avrasya Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı: Deniz Hakimiyet Doktrinine Göre Türkiye'nin Deniz Stratejisi

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmasının Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin 05/10/ 2024 tarihinde Turnitin benzerlik programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 24' dür.

Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından belirlenen azami benzerlik oranına (%30) göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 23/10/ 2024

Danışman: Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN **Öğrenci:** Faruk Hakan DENİZ

KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI

“Deniz Hakimiyet Doktrinine Göre Türkiye’nin Deniz Stratejisi” başlıklı
Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun
olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Faruk Hakan DENİZ

İmza

Danışman

Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

İmza

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 26/08/2024 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Faruk Hakan DENİZ'in "Deniz Hakimiyet Doktrinine Göre Türkiye'nin Deniz Stratejisi" başlıklı tezini incelemiş olup, aday 26.09.2024 tarihinde, saat 13:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Sunulan çalışma, sınav sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	Karar		İmzası
		Kabul	Ret	
Üye (Başkan)	Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN	☒	☐	
Üye	Doç.Dr. Vahit GÜNTAY	☒	☐	
Üye	Dr.Öğr.Üy. Tolga ÇIKRIKÇI	☒	☐	

ONAY

....../.... / 2024

Prof. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Mahan tarafından ortaya konmuş Deniz Hakimiyet Doktrini'nin Türkiye açısından ele alınıp incelenmesini konu edinen tezimin yazım aşamasının başından sonuna kadar desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN'e ve yazım sürecine katkıda bulunan Dr.Öğr. Üyesi Kürşad GÜÇ'e saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Doç.Dr. Vahit GÜNTAY ve Dr.Öğr.Üy. Tolga ÇIKRIKÇI hocalarıma tezin savunma aşamasında yönlendirme ve düşünceleri ile tezin gelişimine verdikleri destekleri için de ayrıca müteşekkirim. Mahan'ın ortaya koyduğu Deniz Hakimiyet Doktrini çerçevesi dahilinde şekillenecek çalışmalar başta olmak üzere Türkiye'nin dış politikasını deniz hakimiyeti üzerinden değerlendirecek çalışmaların artmasını ve ayrıca bu çalışmanın da alana ve ilgililerine katkıda bulunmasını temenni ederim.

ÖZET

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Avrasya Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı : Deniz Hakimiyet Doktrinine Göre Türkiye'nin Deniz Stratejisi

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof.Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

Hazırlayan : Faruk Hakan DENİZ

Yıl : 2024

Sayfa Sayısı : 106

Alfred Thayer Mahan tarafından ortaya konan Deniz Hakimiyet Doktrini ile Türkiye'nin Deniz Stratejisi arasında ilişki kurularak bu çalışma oluşturulmuştur. Bu kapsamda Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu, bu coğrafi determinizme bağlı olarak da ortaya deniz coğrafyası merkezli, kara parçalarını denizden kuşatan ve dünya hakimiyetine sebep olabilecek deniz hakimiyetinde Türkiye'nin yeterlilikleri incelenmiştir. Bu kapsamda önemli dönüm noktaları ve ortaya konan stratejik belgelerle bu anlayışa yönelik yeterlilikler ayrıca değerlendirilmiştir. Deniz Hakimiyet Doktrini kapsamında dünya coğrafyasının yapısı ortaya konarak süper güç atfedilen devletlerin politikalarına karşı Türkiye'nin bölgesel güç tanımlarına uygun hareket edip etmediği ve gerekli hakimiyet faktörlerine sahip olup olmadığı ayrıca ele alınmaktadır. Deniz Hakimiyet Doktrini ve Türkiye'nin Deniz Stratejisi başlıca unsurları ile ortaya konmuş ve bunlara ilişkin realist bakış açısına sahip politikalarla nasıl bir yol haritası ortaya konduğu açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Jeostrateji, Coğrafi Determinizm, Deniz Hakimiyet Doktrini, Türkiye'nin Deniz Stratejisi

ABSTRACT

Giresun University Institute of Social Sciences Department Department of Eurasian Studies Eurasian Studies MA Programme

Thesis Name : The Maritime Strategy Of Türkiye According To The Sea Power Doctrine

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

Author : Faruk Hakan DENİZ

Year : 2024

Pages : 106

This study was created by establishing a relationship between the Maritime Dominance Doctrine proposed by Alfred Thayer Mahan and Türkiye's Maritime Strategy. In this context, Türkiye's geopolitical and geostrategic position is examined, focusing on maritime geography that surrounds land masses and the competencies of Türkiye in maritime dominance that could lead to global hegemony. Significant turning points and strategic documents have also been evaluated concerning this understanding. Within the framework of the Maritime Dominance Doctrine, the structure of world geography is analyzed to determine whether Türkiye acts in accordance with its regional power definitions against the policies of states considered superpowers and whether it possesses the necessary dominance factors. The main elements of the Maritime Dominance Doctrine and Türkiye's Maritime Strategy are presented, and it is explained how a roadmap has been developed with policies that have a realist perspective regarding these.

Key Words: Geopolitics, Geostrategy, Geographical Determinism, Doctrine of Sea Power, Maritime Strategy of Türkiye

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
EOKA	: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TDKSB	: Türk Deniz Kuvvetlerinin Strateji Belgesi
TDT	: Türk Devletleri Teşkilatı
UNCLOS	: United Nations Convention on the Law of the Sea (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi)
USGS	: United States Geological Survey (Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Kurumu)
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türk Deniz Kuvvetleri Strateji Hedefleri ve Ana Faaliyet Alanlarına Dağılımı.....	90
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mackinder’ın Kara Hakimiyet Doktrini.....	15
Şekil 2: Fransa’nın deniz kıyılarında yaşayabileceği Bismarck Kabusu.....	21
Şekil 3: Mahan’ın avantajlı saydığı devletlerin kara ve deniz yapısı.....	48
Şekil 4: Mahan’ın 30. Ve 40. Paraleller ve çatışma bölgelerini gösterir harita.....	50
Şekil 5: Mahan’ın Abluka Stratejisi’nin çalışma prensibini gösterir harita.....	51
Şekil 6: Mahan’ın Abluka Stratejisinin küresel görünümü.....	53
Şekil 7: Pax Otomana Haritası.....	61
Şekil 8: I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin yer aldığı cepheleri gösterir harita	62
Şekil 9: Güncel Türk Silahlı Kuvvetleri’nin görev icra ettiği yerleri gösterir harita...	63
Şekil 10: Türkiye’nin sınırları içerisinde geçen enerji kaynaklarının ulaşımını gösteren harita.....	83
Şekil 11: Kara İpek Yolu (Kırmızı) ve Deniz İpek Yolu (Mavi) gösterir harita.....	86
Şekil 12: Kızıldeniz – Aden Körfezi – Basra Körfezi Baskı Bölgelerini gösteren harita.....	92

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN.....	II
TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI.....	III
KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI	IV
JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI	V
ÖN SÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
İÇİNDEKİLER	XII
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK VE JEOPOLİTİK DÜŞÜNCELER

1.1. JEOPOLİTİK.....	8
1.2. STRATEJİ VE JEOSTRATEJİ	11
1.3. JEOPOLİTİK DOKTRİNLERİN DOĞUŞU	13
1.3.1. JEOPOLİTİK DOKTRİNLER.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

2.DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİ

2.1. MAHAN'A GÖRE DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİ	19
2.1.1. DOĞA UNSURLARI	21
2.1.1.1. Coğrafi Konum	21
2.1.1.2. Fiziki Yapı.....	25
2.1.1.3. Toprakların genişliği	25
2.1.2. BEŞERİ UNSURLAR	26
2.1.2.1. Nüfus	26
2.1.2.2. Ulusal Karakter	27

2.1.2.3. Hükümetin Karakteri.....	30
2.2. DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİNDE YER ALAN TEMEL	
KAVRAMLAR.....	39
2.2.1. REALİST DÜŞÜNCE VE REELPOLİTİK.....	39
2.2.2. DENİZCİ MİLLET VE DENİZ GÜCÜ.....	43
2.2.3. GÜÇ – GÜVENLİK – TEHDİT İLİŞKİSİ	46
2.2.4. ABLUKA VE ABLUKAYA DAYANAN ÇEVRELEME	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE’NİN DENİZ STRATEJİSİ 60

3.1. TÜRKİYE’NİN DENİZ COĞRAFYASI.....	60
3.2. CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN BUGÜNE OLUŞAN STRATEJİK	
DENGEYE GÖRE TÜRKİYE’NİN DENİZ POLİTİKASI	63
3.2.1. DENİZ STRATEJİSİNDE 1923 – 1964 DÖNEMİ	69
3.2.2. DENİZ STRATEJİSİNDE 1964 – 2006 DÖNEMİ	74
3.2.3. DENİZ STRATEJİSİNDE 2006’DAN GÜNÜMÜZE OLAN DÖNEM	80
3.3. DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİNE GÖRE TÜRKİYE’NİN DENİZ	
STRATEJİSİNİN DEĞERLENDİRMESİ	95
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	107

GİRİŞ

Mahan bir jeopolitik doktrin olarak ortaya koyduğu “Deniz Hakimiyet Doktrini”ni “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi” kitabında tarihi olaylarla birlikte değerlendirmiş ve buna göre doktrinini geliştirmiştir. Ancak tarih olayları aynen tekrür etmemektedir. Çünkü coğrafi bir bölgede, belirli bir zaman akımı içinde, insan topluluklarının siyasi, ekonomik ve kültür faaliyeti bütün eserleriyle o devir içinde değerlendirilir (Afetinan, 1983, s.1). Jeopolitik de benzer şekilde siyasi coğrafyadan doğan, siyasi coğrafyanın devletlere sağladığı avantaj ve dezavantajları inceleyen bir bilim dalıdır (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.51). Öyleyse bir devlet; coğrafyasını; tarihi kaidelerle birlikte günün askeri, ekonomik, siyasi ve toplumsal şartlarına göre elindeki yeterliliklerini değerlendirme altına alarak bir strateji ortaya koyar. Bu duruma uygun olarak klasik dönem jeopolitik düşüncesi, jeostratejiyi dönemin araçlarına uygun olarak kara ve deniz üzerinde boyutlandırır ve bu jeopolitik kavramını “tanımlanan alanlar üzerinde hakimiyetin ve kontrolün (*command and control*) sağlanması ve yürütülmesi” anlamına sürükler (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.20). Bu tutum devletlerin “ulusal çıkar”ları dahilinde hareket ederek ortaya koydukları bir strateji etrafında hareket etmelerine neden olur.

Jeopolitik bir coğrafi bölge veya dünya coğrafyasının tamamı için bir stratejik değerlendirme disiplini olup onun ihmali ilgili ülkeler için güç mücadelesinde dezavantajlı noktaya sürükleyebilir. Nitekim jeopolitik bir devlet düşüncesi olup onun ihmali demek dış politikada bağımsızlığı yitirmek demektir (Orkunt, 1978, s.32). Jeopolitiğe ilişkin verilerle birlikte askeri ve siyasi planlamaların oluşturulmaya başlandığı noktada ise jeostrateji kavramının şekillendiğini, coğrafyaya stratejik bakışın öncüllendiği bakış açısı da bizi içinde yaşayan topluluk olarak devlet kara parçalarının vizyonunu çizmeye sevk ettiğini söylemek gerekmektedir. İşte bu jeopolitik ve jeostratejik kavramları ile ortaya konulan doktrinler ile doktrin sahiplerinin bir ülke vatandaşı olarak ilgili ülkenin dış politikasındaki hedeflerini ve kazanımlarını değerlendirme altına alarak ortaya konulacak konumlanma ile “güç” kavramına nasıl ulaşacaklarını çözümlemişlerdir.

Jeopolitiğe atfedilen bu tanımlamalar ve çerçevelmeler beraberinde strateji kavramını da şekillendirir. Stratejinin mekan, kuvvet ve zaman olmak üzere üç unsuru vardır ve jeopolitiğin unsurları da genel olarak aynıdır (İlhan t.y. 611). Bu ikili birliktelik planlamaya döküldüğü anda ortaya “Jeostrateji” kavramı çıkacak ve jeostratejik inceleme ile de bir devletin çıkarları dahilinde nasıl güç elde edeceği formülasyonları oluşacaktır. Bu çerçevede “güç” kavramı askeri yetenekler ya da buna bağımlı tamamlayıcı ve destekleyici yetenekler bütünü olarak anlam kazanır. Bu çerçevede söz konusu devlet yalnızca hedeflediği coğrafya ile değil, içinde bulunduğu coğrafyanın çerçevesinde de düşünülür ve analize sokulmaya başlanır hale gelecektir (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.20).

Bir devletin güçlü olduğuna getirilecek kanaat ise aslında tarihi olaylarda kendini göstermektedir. Nitekim dönemin Osmanlı Devletinin askeri deniz stratejisini yorumlayan Tuğamiral Turgut Özkan’a göre; kuvvetli bir donanmaya sahip olunduğu takdirde sahillerin güçlü savunmasına da gerek yoktur. Donanma zaten bu görevi yapar ve düşmanı sahile sokmaz. Burada Özkan, Taarruz Stratejisi’nin önemine vurgu yapmaktadır (Afetinan, 1983, s.85). Ayrıca Atatürk’ün Çanakkale muharebeleri sırasında sarf ettiği “Deniz kuvvetlerinden yoksun bir kara kuvveti olarak yarımadamızı, kara kuvvetlerini çekinmeden getirebilecek olan bir deniz kuvvetine karşı hiçbir zaman savunamayız.” cümlesi de aslında bir donanma dahilinde denizciliğin önemini ortaya koymaktadır (Songur, 2022, s.144). Öyleyse “güç”, bir mevkide bir ülkeyi savunma yapmaya mecbur bırakmayacak güçte donanma ile mümkündür. Bu tez dahilinde de askeri anlamda donanmanın neden önemli olduğuna da ayrıca değinilecektir.

Klasik Dönem Jeopolitikçiler de realist anlamda güç elde edebilmeleri anlamında jeopolitik ve jeostratejik konularında çalışmalar yapmış ve bunlara yönelik çeşitli stratejiler ortaya koymuştur. Türkiye’nin deniz stratejisi de bir hakimiyet doktrini olan Mahan’ın ortaya koyduğu “Deniz Hakimiyet Doktrini” ile ilişkili olarak bu tezde irdelenmektedir. Jeopolitik kavram ve yaklaşımlar bu sebeple tezde öncelikli olarak yerini almakta, jeopolitik yaklaşımların günümüzde Mahan’ın doktrini ile birlikte ortak yanları esas alınarak Türkiye’nin tarihi gelişimi ile birlikte

değerlendirilmektedir. Jeopolitiğin Angloamerikan hakimiyet doktrin sahiplerinin katkıları ile Jeostratejiye dönüştüğü ve realist bakış açısı ile “güç” kavramı altında perçinlendiği noktada ise Türkiye’nin politik vizyonu da buna göre bu tezde ele alınmaktadır. Tez bu haliyle jeopolitik ve jeostratejik kavramları ışığında Türkiye’nin hem milli politikasını hem de deniz politikasını ele almakta; ana amacı Mahan’ın Deniz Hakimiyet Doktrini ile ilişki kurarak Türkiye’nin denizlere ilişkin nasıl bir strateji ortaya koyduğunu dönemsel ve aktörsel olarak irdelemekte ve konuya bakışını tespit etmeye çalışmaktadır.

Tezde inceleyeceğimiz konu bağlamında yaklaşımlar ve değerlendirmeler için birçok hususun cevabı aranmaktadır. Jeopolitik nedir? Jeopolitik kavramı Jeostrateji kavramına nasıl evrilmiştir? Mahan’ın ortaya koyduğu Deniz Hakimiyet Doktrini nedir ve unsurları ile birlikte ne ifade etmektedir? Türkiye’nin Deniz Stratejisi nasıl şekillenmiştir? Deniz Hakimiyet Doktrini ile Türkiye’nin Deniz Stratejisi arasında bir ilişki var mıdır, varsa bu ilişki nasıl açıklanabilir? Deniz Hakimiyet Doktrinine hakim olan ilkeler ile Türkiye nasıl bir politika izlemektedir? Sıralanmış bu sorulara konulara göre başlıklandırmalar yapılarak ilgili cevapları tezde yer verilemeye çalışılmıştır.

Tezin birinci bölümünde yukarıda açıklanan gerekliliklerden dolayı klasik dönem jeopolitik çalışmaların temel çerçevesi ve bu konuda çalışma yapan isimlerin yaptığı çalışmalar ile ortaya koyduğu tanımların dünya hakimiyetine yönelik nasıl bir yol tasvir ettiklerini irdeler. Bu bölümde jeopolitik ile jeostrateji kavramı ve ayrıca hakimiyet doktrinlerinin genel bakış açısının temel hususları irdelenmekte, deniz hakimiyet doktrininin nasıl ortaya çıktığı ve doktrinin temel kavramlarını açıklamak için ön bilgiler içermektedir.

Tezin ikinci bölümü ise Mahan’ın Deniz Hakimiyet Doktrini ile ilgili olup Deniz Hakimiyetinin önemi, ana unsurları ve kavramsal çerçevesi bu bölümde ortaya konmaktadır. Mahan’ın temel gayesi Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya hakimiyet stratejisine nasıl yön vereceği ve nasıl güçlü devlet olacağı ile ilgilidir. Bu sebeple başta İngiltere ve Hollanda gibi “denizci ülkeler” olarak adlandırdığı devletlerin stratejilerini incelediği “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi” kitabı da “Deniz Hakimiyet

Doktrini”ne ciddi katkılar vermiştir. Mahan, tarihi anlatıları deniz hakimiyeti ve denizcilik etrafında incelemiş ve denizlere hakim olacak bir devletin dünyaya hakim olacağını tespit etmiştir. Mahan’ın ana istikbali her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri’nin güçlü bir devlet olması ile ilgili olsa da ortaya koyduğu stratejinin denizlere ilişkin ufuk açıcı yaklaşımı sebebiyle Deniz Hakimiyet Doktrini’ne ilişkin görüşleri tezimiz için önem arz etmektedir.

Mahan deniz gücüne esasında iki ayrı ancak ortak sonuçları olan tanımlar getirmiştir. Bunlardan ilki “savaşta ve barışta deniz yoluyla yapılan askeri ve ticari ulaşımı kontrol etme ve yönetme kabiliyeti” (Mangır, 2020) iken bir diğeri Colbert’in ortaya koyduğu tedarik zinciri; (1) üretim, (2) nakliye ve (3) koloniler ve marketler üzerinde etkin üstünlüğün sağlanmasıdır (Mahan, 2007). Bu güç tanımlarına bağlı olarak Mahan, “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi” kitabında deniz gücü unsurlarını altı (6) başlık altında incelemiş ve bu unsurların gerekliliğini tarihi sebeplerle izah etmiştir. Bu unsurlar (1) coğrafi konum, (2) fiziki yapı, (3) toprakların genişliği, (4) nüfus sayısı, (5) milli karakter, (6) hükümetin karakteri ve politikası olarak ifade edilmiştir (Mahan, 2007). Bunlardan ilk üçü doğa son üçü insan unsuru (beşeri unsur)dur. Bu bölümde deniz hakimiyetinin çerçevesi ve unsurları bir arada incelenmiş ve ayrıca doktrine hakim olan temel kavramlara ayrı başlık açılmıştır. Bütünsel olarak denize hakim devletin fiziki ve akli olarak nelere sahip olması ve neleri hedeflemesi gerektiğine yer verilmiştir. Bu bölüm “Deniz Hakimiyet Doktrini”nin klasik dönem jeopolitik doktrin olarak ele alındığı dönemin fikir dünyasına göre temel çözümlemesine öncelik vermiş ayrıca günümüzde de nasıl bir karşılık bulduğu değerlendirilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise Türkiye’nin Deniz Stratejisi yer almış olup Türkiye’nin bağımsızlığını kazandığı günden bugüne kadar temel stratejisi ve mevcut planlamaları ile karşılaştığı sorunlar ele alınarak nasıl bir yöntem geliştirdiği üzerinde durulmuştur. Tezin bu bölümünde ortaya konduğu üzere Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemlerden bu yana milli bir politika söylemi geliştirdiği her dönemde Türkiye’nin deniz stratejisine katkısı olacak icrai veya fikri adımlar atıldığı gözlemlenmektedir. Bu sebeple de denizlere ilişkin olarak Türkiye’nin karar vericileri

tarafından ortaya konan politikası, dünyanın tamamındaki değişim ve politikalardan etkilenecek kendi ulusal çıkarlarını korumak ve çok yönlü hale getirmek adına atılan adımlarla mündemiçtir. Ne zamanki Türkiye, kendini ulusal bir tehdit altında hissetse muhakkak deniz politikasında da bunun karşılığını hissetmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin geliştirdiğı politik söylem ve tarafı olduğı, desteklediğı veya en azından dostluk sinyalleri verdiğı bir başka ülke ile ilişkileri (ya da ülke veya ülkeler grubunun kendisi aleyhine tutumlarını içeren politik söylemleri) her zaman için denizlerde de Türkiye'nin adım atmasını zorunlu bıraktığı bir siyasi atmosfere sürüklemiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin deniz stratejisinde uluslararası aktörlerin öncelikli etkisi olduğı bu bölümde detaylandırılmıştır. Ancak zamanla siyasi söylem ve adımlarda dünyanın çok kutuplu bir sisteme doğru ilerlemesi ile coğrafi farklılık ve avantajlarını kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirerek hareket eden ve bu hedeflere birlikte yürüyeceğı aktörlere kendisinin öncelik verdiğı bir devlet olarak hareket etmeye başladığını da söylemek gerekir.

Bu bölümde tarihi dönemler ile birlikte Türkiye'nin Deniz Stratejisi, Mahan'ın doktrini ile birlikte ele alınarak ortaya bir resim konmuştur. Bu dönemler 1923-1964, 1964-2006 ve 2006'dan günümüze olmak üzere üç (3) bölüme ayrılmıştır. 1923 öncesi Türkiye'nin şekillendiğı döneme de tezde yer verilerek 1923 – 1964 dönemi açıklanmış ve öncelikle Atatürk'ün ortaya koyduğı milli devlet politikası vizyonunun bu dönem Türkiye Deniz Stratejisine nüfuz ettiğı gözlemlenmiştir. 1964 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson tarafından dönemin Türk Hükümetine karşı kaleme alınan mektup ile yeni bir politik atmosfer oluşmuştur. 1964 – 2006 dönemi ile ülke sınırlarını tehdit eden, kendi tezlerini yeniden değerlendirmek ve savunmak zorunda kalınan bir döneme girilmiştir. Bu dönemin sonlarına doğru Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin aleyhine ve dışlayıcı politikaları nedeniyle Türkiye'nin tepki göstermesine ve yeni politik vizyonunda yeni bir döneme girilmesine neden olmuştur. Ankara'da 14 Ekim 2006'da Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından düzenlenen bir sempozyumda, denizde stratejik planlamadan sorumlu Amiral Cem Gürdeniz'in, AB tarafından dayatılan ve Türkiye'ni haklarını ihlal eden Seville haritasını AB'nin hukuki bir temele dayanmadan kabul etmesini eleştirmiş ve Türkiye'ye, çok daha geniş bir Münhasır Ekonomik Bölgeyi (MEB)

savunması için çağrıda bulunmuş ve bu coğrafyaya "Mavi Vatan" adını vermiştir. (Denizeau, 2021, s.7). İşte bu çağrı ile başlayan 2006'dan günümüze kadar gelen süreçte "Mavi Vatan" söylemi devletin egemenlik alametlerine karşılık gelen her makam ve mevkide ortak bir söylem olarak yer almaya başlaması ile bu dönemin ana kapsayıcı unsuru haline gelmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Kızıldeniz, Basra Körfezi, Hazar Denizi, Karadeniz ve Akdeniz'deki varlık mücadelesi ile Türkiye'nin dış politikası dahilinde denizcilik/deniz gücü bağlamında üstünlüğü sağlamayı hedeflediğini (Kırval ve Özkan, 2023, s.87) düşünürsek bu konsept etrafında şekillenmeye başlayan bir deniz stratejisinden söz edilecektir. Bu sebeple daha dikkatli şekilde ele alınması gereken bir dönem olduğunu söyleyebiliriz.

Jeopolitik ve jeostratejik söylemlerin Türkiye'nin Deniz Stratejisi'nin irdelenmesinde en önemli yapıtaşları olması nedeniyle tezin sonuç bölümünde de bu kavramsal yaklaşımların etkisi öncelikli olarak ele alınmıştır. Ülkenin şart ve yapısı dahilinde genel bir değerlendirme yaparak mevcut ve hedeflenen stratejik yapı, deniz hakimiyet doktrinin temel kaideleri ile karşılaştırılmış ve aradaki ilişki ortaya konmuştur. Yapısal olarak gelişim ve gözlemler ile ortaya konmuş kanaatlerin yanı sıra beklenen ve atılması olası görülen adımlara da yer verilerek doktrin ile Türkiye'nin deniz stratejisi arasında da bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Son olarak yukarıda yapılan açıklamalara bağlı olarak tez, Mahan'ın Deniz Hakimiyet Doktrini'nin esasları ortaya konularak Türkiye'nin Deniz Stratejisinin gelişim ve vizyonu ile bağlantı kurulmaya çalışılmış ve bu ikili ilişkinin Türkiye'nin öncelikli olarak dış politikasında nasıl karşılık bulduğunu açıklamayı hedeflemiştir. Nihayetinde birebir benimsendiğine kanaat getirmek zor olsa da çizilen yol haritalarının doktrin ile bağlantılı bir şekilde hareket ettiğinin ortada olduğunu söylemek gerekir.

Tezde yararlanılan haritalar tarafımızca ilgili kaynaklardan çıkartılan sonuca göre teze uygun olacak şekilde çizilmiş ve konunun ilgili kısımlarını açıklamaya ergin yeterliliklere sahip olması hedeflenmiştir. Tezde kullanılan tablo ise doğrudan konu ile bağlantılı ve konuyu açıklamak için uygun olduğu değerlendirilerek teze dahil

edilmiştir. Tezin yazımında yararlanılan diğer kaynaklar ise yalnızca deniz veya denizcilik ile ilgili olmayıp uluslararası ilişkiler ve politik kavramlarla ilişkili olması nedeniyle tezin ilgili kısımlarında öncül kaynaklar olarak değerlendirilerek atıf yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEOPOLİTİK VE JEOPOLİTİK DÜŞÜNCELER

1.1. JEOPOLİTİK

Jeopolitik, politika belirlenmesi amacıyla; bir ulusun, uluslar topluluğunun veya bölgenin jeopolitiğinin değişmeyen ve değişen unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan; etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran bir bilimdir (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.51). Jeopolitiğe farklı tanımlar getirilmiş ve farklı kavramlar çerçevesinde başkaca yaklaşımlar öne sürülmüş olsa da Mahan'ın geliştirdiği Deniz Hakimiyeti doktrinin temellendirilmesi için en uygun tanımlardan birisi budur. Jeopolitik esasen devletlerin coğrafi yapılarını irdeleyen kavramlardan yapılan bu tanım nedeniyle ayrılmaktadır. Jeopolitik yalnızca bir bölgenin coğrafi veya diğer bölgelerle ilişkisini incelemeyi içermez. Kavramın içerisinde beşeri unsurlar da yer alır ve bir doktrin olarak ele alındığında devletlerin kendilerine çizdiği siyasi stratejilerinin de belirleyicisi olmaktadır.

Bir bilim olarak ele alınmaya başlandığı 19. yüzyıl sonlarından bugüne ise öncelikli olarak jeopolitiğin siyasi coğrafya ile olan bağlantısı ortaya konmalıdır. Jeopolitik ile siyasi coğrafya arasında organik bir ilişki olmakla birlikte farklılıkları da mevcuttur. Jeopolitik devletin mekânsal gereksinimleriyle ilgilenirken, siyasi coğrafya sadece mekân ilişkilerini incelemektedir. Bu bağlamda jeopolitik statik bir fikir olarak değil, yaşayan bir varlık olarak devlet hakkında endişelenmekte ve devleti çevresiyle bağlantılı olarak araştırmaktadır (Mangır, 2020, s.8). Bu “yaşayan devlet” kavramı da esasında dönemin şart ve imkanları dahilinde diğer yaşayan devletlerin mevcut coğrafi konumları ve politik kararlarının değerlendirilmesi yapıldığında jeopolitiği dinamik hale getirmektedir. Siyasi coğrafya ise belirli kalıplar dahilinde mevcut sınırları olan bir devlet yapısını ifade etmesi sebebiyle farklı bir anlam taşımaktadır.

Jeopolitik, politik düzeyde veri üretmek için coğrafi ve beşeri (ekonomik, sosyal, politik, askeri, kültürel) değerleri kullanır. Jeopolitik, siyasi coğrafyanın beşeri değerlerle aktif hale gelmesidir (Çiftçi ve Koç, 2013, s.854). Bu haliyle jeopolitik esasında bir devletin politika üretmesinde yer alan bir bilim dalıdır. Coğrafi yapıların ve coğrafi unsurların siyasi faaliyet ve kararlardaki etkisi kesindir. Ülkelerin yeryüzündeki yerleri, siyasi hudutları, fiziki özellikleri, genişliği (alan), iklimi, kaynakları, politikalarını şekillendirmekte ve farklılaştırmaktadır. Bu unsurlarla birlikte sosyo-kültürel, ekonomik, askeri unsurlar ülkelerin gücünü oluşturmakta, politikaya yön vermekte, uluslararası ilişkileri belirlemekte, geleceğe yönelik değerlendirmeler yapılabilen ve politikalar oluşturulmaktadır (Atay, 2016, s.148). Jeopolitik bu haliyle de diğer bilim dalları ile ilişkili olarak değerlendirilir ve bu disiplinler arası yaklaşım sebebi ile de içerisinde birçok kavramın varlık bulmasına sebep olmaktadır.

Jeopolitik çalışmalarında rastlanan en önemli hedef, aslında dünya coğrafyasının tamamında etkin kılınacak bir coğrafi hakimiyet ya da egemenlik misyonunu içermesidir. Bu haliyle de jeopolitik kavramı “güç” kavramı çerçevesinde açıklamaya yönelik anlayışları da içerisinde barındırmaktadır. Bunlardan birisi de uluslararası ilişkiler ve siyasi bilimler bağlamında kullanılan Realist yaklaşımdır.

Realist yaklaşım bağlamında değerlendirilen “Güç” kavramı; devletlerin amaç ve çıkarlarına ulaşmak için uluslararası örgütler, ittifaklar ve diğer koalisyonlar aracılığıyla kullandıkları mekanizmaların tümüdür (Atay, 2016, s.148). Realist anlamda yukarıda açıklanan güç yaklaşımı klasik dönem jeopolitikçiler tarafından benimsenmiş ve o günkü şartlarda öncelik verilmiş bir husustur. Güç kavramı akabinde mücadele edilmesi gereken birtakım başkaca devletleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle gücün ne zaman ve nasıl uygulanacağına ilişkin çeşitli irdelemeler dahilinde de “güç dengesi” kavramı ortaya çıkmaktadır. Nitekim Mearshimer’e göre; geleneksel (bilhassa realist) yaklaşımlar tarafından savunulan bu görüşün iddiasına göre jeopolitik, “güç dengesi” gibi geleneksel kavramların ve devletlerarası savaş, mekâna, nüfusa ve kaynaklara hakimiyet, büyük güçler arasındaki yarış gibi konuların güncelliğini ve önemini gün yüzüne çıkarmaktadır (Akt. Küçük, 2023, s.164).

Jeopolitik düşünceye hakim olan güç anlayışı, birçok farklı temaya dahil edilerek yorumlansa da en önemli inceleme ve kıymetlendirme realist yaklaşımlarda yerini almıştır. Realist yaklaşıma göre anarşi veya doğa durumunun hâkim olduğu uluslararası sistemde devletler, güç olgusu ve çıkarları üzerinden politikalarını belirlerler. Bunun temelinde ise güvenlik yer almaktadır (Çelik ve Erol, 2018, s.101). Bu güvenlik anlayışı da sürekli olarak devletleri birbiri ile mücadele içerisine dahil eden bir yapıdadır. Ayrıca bu realist anlayışta kaygılar hegemon güç olmaya iter ve hegemonya için sürekli mücadele hali nihai bir sonuçtur. Bu haliyle de realist politika izleyen devletler için sahip olunacak gücün sınırı yoktur ve Nye'ye göre bu devletlerin izledikleri dış politikalarda etik daha az rol oynar (Ergün ve Kurban, 2020, s.20). Realist anlamda güç, güç mücadelesi ve güç dengesi kavramı bu haliyle de jeopolitik değerlendirmelerde öncelikli olarak bir devletin dış politikasına etki eden jeopolitik kavramı için anlamlandırılması gereken unsurları oluşturmaktadır.

Jeopolitiğin temel aldığı yaklaşımlar, coğrafi unsurların tek başına bu yaklaşımlar dizininin temel nirengi noktası olması yönünden kısıtlayıcı değildir. Nitekim yapılan değerlendirmeler coğrafi unsurların temel amaç unsurunda araçsallaştırılmasıdır. Hakimiyetin kurulacağı coğrafi yapının ulusal güç kazanımına olan etkisine olan avantaj/dezavantaj hesaplamasının bu nedenle temel halidir. Nitekim jeopolitik kuram sahipleri, kuramlarını çerçevelerken bazı temel politik düsturları dahilinde “mekan” kavramı üzerinden çıkarımlarda bulunmaktadır. Temel gaye hedeflenen rasyonel çıkarların “devlet politikası”na evrimleşerek siyasi coğrafyada kendine yer bulmasıdır. Jeopolitik kuramlar dahilinde de bir devlet tarafından icra edilecek temel düstur doğru karar verme sürecine evrilecektir. Bu haliyle de bir hedef dahilinde birleşmiş “Strateji” ortaya konacaktır.

1.2. STRATEJİ VE JEOSTRATEJİ

Jeopolitik karar verme süreçlerinde etkin bir rol oynayan ve jeopolitik teorisyenler tarafından hakim devletler adına öngörülen hususlar için “Strateji” ve “Jeostateji” kavramlarına değinilmesi gerekmektedir. Ayrıca oluşturduğumuz bu tez için Türkiye’nin Deniz Stratejisine yer verileceği için; strateji kavramı unsurları, yapısı ve olagelen süreçte gerekliliği ile sabit/değişen değerlerini irdelemek lüzmu ihtiyari değil esastır.

Strateji kavramının (devletler seviyesinde) doğuşunda bazı temel gayeler mevcuttur. Tarih boyunca devletler genişlemek, doğal sınırlara, kaynaklara, verimli topraklara ulaşmak, güçlü komşularla tampon bölge oluşturmak, denizlere açılmak, pazarları kontrol etmek için savaşmışlar ve bu amaçla da strateji geliştirerek uygulamışlardır (Eslen, 2020, s.15). Strateji öyleyse araçsal ve amaçsal kaymalar dahilinde ikili ilişkilendirilmesi gereken bir kavramdır. Stratejiye Clausewitz tarafından getirilen tanım da “muharebelerin savaşın amacı için kullanılması” şeklindedir (Yükselen, 2018, s.5). Strateji de savaşın devlet politikaları adına araçsallaşmasına neden olmakta dolayısıyla araçsal ve amaçsal olmak üzere ikili bir ilişki doğmaktadır. Nitekim stratejik karar, ortaya çıkan şartlara göre değerlendirilmeye tabi tutulmuş veriler kümesinin sonucudur.

Strateji, bağlamsal olarak ulusal ve uluslararası karakterize edilerek mekânsal söylemlere göre amaç ve misyonunu şekillendirmektedir. Alger’e göre strateji; “Bir ittifakın, devletin, politik grubun veya askeri liderin rakibi karşısında kazanım elde etmek adına, çeşitlilik arz eden kaynakları rasyonel bir şekilde koordine ederek, hedefe ulaşmak amacıyla uyguladığı planlar bütünü” olarak tanımlamaktadır (Karabulut, 2023, s.7). Öyleyse hedeflenen ve gerçekleştirilmesi beklenen sonuca göre strateji de kendi sınırlarını çizecektir. Jeopolitik kavramlarda dile getirilen hakimiyet stratejileri de esasen bir ulus veya topluluğun devlet kavramı adı altında dünya yerleşkesinin tamamına hakim olacak yol ve yöntemi hedeflemesidir. Öyleyse jeopolitik anlamda strateji dünya sahasını kontrol eden güç olarak tanımlanabilecektir.

Devletlerin kendi hedefleri dahilinde oluşturdıkları stratejiler de ulusal strateji ya da büyük strateji (*grand strategy*) isimleri ile anılmaktadır. Büyük strateji, politikanın belirlediği refah ve güvenlik ile ilgili hedeflerin elde edilmesi için askerî, politik-diplomatik, ekonomik, psikolojik güç unsurlarının geliştirilmesi ve birlikte uyum içinde kullanılması sanatıdır (Eslen 2021, s.38). John Lewis Gaddis’e göre büyük strateji, potansiyel olarak sınırsız isteklerin sınırlı olanaklarla ustaca bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2024, s.21).

Büyük stratejik hedefleme için eğer bir devlet; güç kaynaklarını aşan bir hedef belirlerse, büyük stratejinin başarılı bir şekilde uygulanması sağlanamayabilir. Büyük strateji oluşturan politika yapıcılarının amacı; devletin uluslararası sistemdeki rolünü belirledikten sonra ulaşmak istediği genel hedefleri gerçekleştirme çabasıdır (Zengin ve Topsakal, 2022, s.390). Bu haliyle de kurulan strateji; eldeki kaynaklar, riskler, tehditler ve fırsatlar dahilinde değerlendirilmelidir. Aksi halde jeopolitiğin temel çalışma aşaması olan dünya hakimiyeti için doğru politik stratejilerin kurulması beklenemez.

Strateji kavramı uluslararası ilişkiler disiplininin ana akım teorisi olarak kabul edilen realizm çerçevesinde analiz edilegelmiştir. Bu eğilimde realizmin uluslararası ilişkilerin anarşik doğasına ve bu anarşi içerisinde hayatta kalmanın (*survival*) sahip olunan güç ile doğru orantılı olmasına atfettiği önem belirleyici olmuştur (Yükselen, 2018, s.9). Jeostrateji kavramı da esasen jeopolitik olarak bir ülkenin sahip olduğu konum ve güç ile dünyadaki gelişmeler ve güç politikaları karşısında neler yapabileceğinin belirlenmesinde rol oynayan bir kavramdır.

Jeostrateji, jeopolitikten ayrı olarak coğrafi unsurların stratejik açıdan incelenmesini ve stratejik sonuçlar çıkarılması konularını kapsar. Buna göre jeostrateji, savaş ve barışta, büyük kuvvetlerin kullanılmasında bölge ya da bölgelerin etkisi, bunların diğer bölgelere ve buradaki toplumlara etkisini ortaya koyan jeopolitiğin bir ögesidir (Şimşek, 2010, s.113). Açıklanan sebeplerle, jeopolitiğe devlet merkezli stratejik olarak ele alışı “Jeostrateji” olarak tanımlayabiliriz.

1.3. JEOPOLİTİK DOKTRİNLERİN DOĞUŞU

Klasik jeopolitik kuramlar içinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, Almanya’da ortaya çıkan “Organik Devlet” düşünce tarzı, diğeri ise Anglo Amerikan bakış açısını yansıtan Jeostratejik düşünce tarzıdır (Atay, 2016, s.147). Çağdaş jeopolitiğin başlangıcı olarak Alman coğrafyacı ve antropolog Friedrich Ratzel’in 1897’de yayınlanan “Siyasi Coğrafya” adlı eserindeki fikir ve yorumları gösterilir. Teorisini iki temel unsura dayandırmış; bunlar, genişlik, fiziki yapı, iklim vb. özellikleri barındıran “mekan” ve mekanın yeryüzündeki yerini tayin eden ve ilişkilerinin bir kısmını yöneten “konum”dur (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.55-56). Kjellen ise jeopolitiği “somut bir mekanda yerleşen, sürekli genişleyen ve gelişen, coğrafi ve biyolojik bünyelerin bir karışımı olan devlet hakkında bilim” şeklinde tanımlamıştır (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.85). Jeopolitiğe ilişkin bu yaklaşımlar esasen Alman Jeopolitik Doktrini olarak üst sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Ratzel’den etkilenen bir diğeri jeopolitikçi Hitler’in fikir babası olarak bilinen Karl Haushofer’dir (Taban, t.y. s.26). Alman Karl Haushofer’in, jeopolitiği tüm bilimleri kapsayan bir bilim olarak tanımlaması ve jeopolitik düşüncenin merkezine yerleştirdiği hayat sahası (*lebensraum*) teorisi, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Hitler’in yayılmacı politikasına stratejik ve bilimsel meşruiyet vermiştir (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.88). İlhan’a göre stratejinin üç unsuru olan kuvvet, mekan ve zaman; jeopolitiğin unsurları için de geçerlidir; Haushofer’in, Alman ulusunun varlığının ve refahının kaynağı olarak gördüğü, jeopolitik düşüncenin merkezine yerleştirdiği hayat sahası teorisi için kuvvet, zaman ve mekan kullanmıştır (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.89). Bu haliyle de Haushofer, jeopolitikçi olması yanısıra jeostratejist olarak da değerlendirilebilir.

Angloamerikan bakış açısını yansıtan jeostratejik düşünce tarzı ise Alman ekolünden etkilenmekle birlikte ortaya çıktığı dönem itibariyle jeopolitik düşünürlerin düşünce yapısında ciddi etki bırakmıştır. Nitekim Sanayi Devrimi ile daha uzak menzillere daha kısa zamanlarda ulaşılmıştır. Bu durum gücü elinde bulunduran devletlerin bir diğeri devletin kaynakları ve zenginlikleri üzerinde tekil çıkarlar etrafında planlamalar gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır. Bu haliyle de dönemin

jeopolitik düşünürleri devletlerin strateji planlamalarını yapmakta gecikmemiştir. Bu duruma uygun olarak klasik dönem jeopolitik düşüncesi jeostratejiyi dönemin araçlarına uygun olarak kara ve deniz üzerine boyutlandırmış ve hem de bu jeopolitik kavramını “tanımlanan alanlar üzerinde hakimiyetin ve kontrolün (*command and control*) sağlanması ve yürütülmesi” anlamına sürüklemiştir (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.20). Nitekim Mahan “Deniz Hakimiyet Doktrini”ni, Mackinder ise “Kara Hakimiyet Doktrini”ni bu çerçevede stratejik hedeflere oturtarak açıklamışlardır. Spykman tarafından geliştirilen “Kenar Kuşak Teorisi” ise kara parçalarının deniz kıyıları dahilinde yapılan bir değerlendirme bütünü oluşturmuştur.

1.3.1. JEOPOLİTİK DOKTRİNLER

Klasik Dönem Jeopolitik Doktrinler başta olmak üzere jeopolitik yaklaşımlara hakim olan esaslardan ilki “Temel Düalizm Yasası”dır ve öncelikli olarak incelenmelidir. Mahan tarafından da değerlendirilmeye tabi tutulmuş bu yasa birçok jeopolitik doktrini temellendirmek için gereklidir. Bu yasaya göre uluslar ve devletler kara ve deniz ulusları ya da devletleri olmak üzere ikiye ayrılır ve insanlığın tüm tarihi içinde bu iki grup birbiriyle çatışmış, mücadele etmiştir (Hasanov, 2010, s.226). İngiliz bilim insanı Mackinder, Mahan ve diğerleri tarafından temelleri atılan bu düalizm/kutupluluk, sosyal anlamda değil ama coğrafi anlamda uzlaşmazlık içindedir (Dugin, 2017, s.195). Coğrafi anlamda uzlaşmazlık ulusların ve devletlerin mücadelesi noktasına da esasen tesir etmektedir. Nitekim bu düalizm, devletlerin siyasi coğrafyaları ile doğrudan ilgili olmakla birlikte bu mücadelenin yarattığı insan topluluklarının karakterleri üzerine de etki eder. Bu sebeple coğrafya içerisinde yaşayan topluluğa da sirayet ederek kendine yer bulmasına neden olmuştur.

Temel Düalizm bağlamında karasal güçler askerî-otoriter ve ideokratik uygarlığın, deniz güçleri ise ticaret uygarlığının ve demokrasinin temsilcileri olarak görülmektedir. Kara devletlerinin ayırıcı özelliği; kesin sınırlarının ve mekânının bulunması, halkın yerleşik yaşam biçimi ve muhafazakâr görüşlülüğü, ciddi toplumsal davranış normları ve düzenli toplumsal yaşamdır (Hasanov, 2010, s.226). Kara uygarlıkları (*tellurokrasi*) ve Deniz uygarlıkları (*talassokrasi*) bu noktada toplumsal

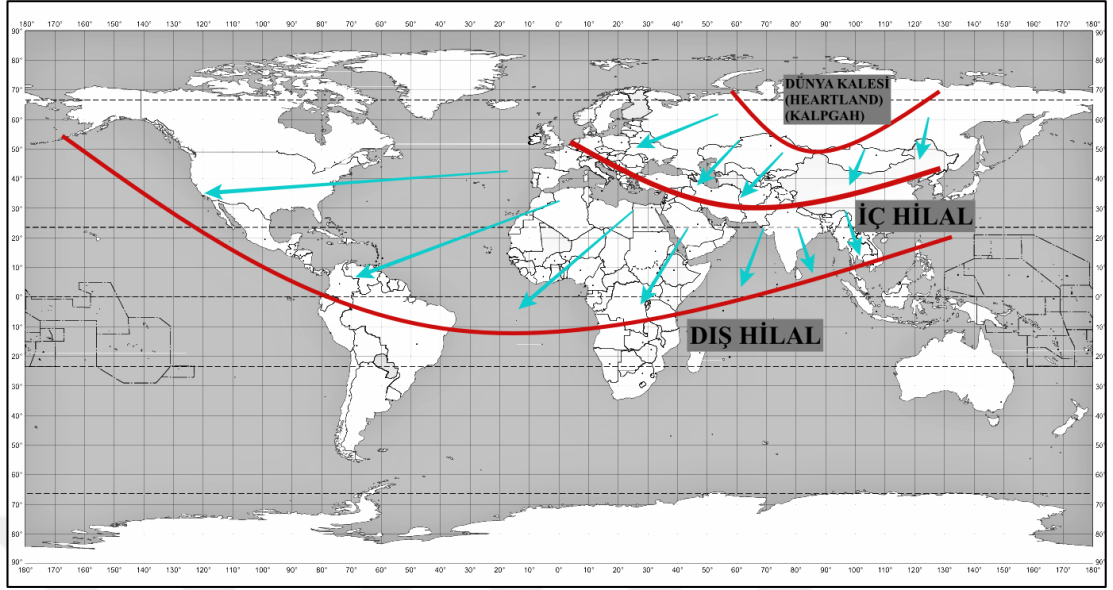
açından birbirinden farklı karaktere sahiptirler. Birbirleri ile mücadeleleri mevcut uygarlık karakterleri dahilinde şekillenir. Çıkar uyumsuzlukları dahilinde rekabet içinde olmaya başlarlar ve bu çıkar uyumsuzluğu karadan denize ve denizden karaya bir kontrol ve hakimiyet çatışmasını beraberinde getirmiştir. Buna göre de Klasik Dönem Jeopolitik Doktrinler temel stratejilerini yaşadıkları uygarlıkların coğrafi yapılarına bağlı olarak değerlendirmek hususunda hem fikir olmuşlardır. Buna bağlı olarak gerekli jeostratejik değerlendirmeleri yapmaya ve ayrıca zaman zaman uygarlığının idaresi ve yönetiminden sorumlu karar verici grupları üzerinde etkili de olmuşlardır. Nitekim Mahan, jeopolitik yaklaşımlara hakim olan esaslardan ikincisi olan “Mekan Etkisi Yasası”nı da benzer kıstaslara göre değerlendirmiştir. Buna göre doğal (coğrafi) ortamında elverişli şartlara sahip olan devletler ve halkların, karakterleri ve yönetim biçimleri ne olursa olsun daha hızlı gelişmekte olduklarını iddia etmiştir. Bu iddiasını kanıtlamak için İngiltere’nin 19. yüzyıldaki gelişmesini örnek göstererek bu ülkenin gelişmesini tetikleyen şeyin “sahip olduğu mekânın avantajları” olduğuna kanidir (Hasanov, 2010, s.227).

Kara uygarlıkları ile deniz uygarlıkları arasındaki düalizm ve bu uygarlıkların mekansal konumları, birçok jeopolitik üzerine çalışma yapan teorisyen ve araştırmacılar tarafından dünya haritası üzerinde devletlerin olası çıkar çatışmaları karşısında avantajlı/dezavantajlı bölgelerin belirleme eğilimlerine sebep olmuştur. Bu eğilim teknolojik gelişmelere de bağlı olmak üzere zamanla jeopolitik değerlendirmelerde esas unsur olma kabiliyetini kaybetmiş olsa da (veya öyle görünüyor olsa da) Mahan, Mackinder, Spykman gibi jeopolitikçiler tarafından değerlendirme konusunda esas unsuru teşkil etmektedir. Buna göre de Deniz Uygarlıkları’nın ve Kara Uygarlıkları’nın avantajları veya dezavantajları çerçevesinde çalışmalar geliştirmişlerdir. Mahan, iki uygarlık arasındaki bu mücadeleyi denizler aracılığıyla ulaşılabilecek refahın temel dinamikleri üzerinde bir strateji ortaya koyarak Deniz Uygarlıklarının avantajlarına odaklanarak düşüncelerini ortaya koymuştur.

Ek olarak klasik jeopolitikçiler tarafından Sosyal Darwinci bir biçimde “en güçlü olanın hayatta kalmasına” referansla bu doktrinler meşrulaştırılmıştır. Tüm bu

odak noktaları nedeniyle bu yaklaşımın literatürde “emperyalist jeopolitik” olarak da isimlendirildiği görülebilir (Akt. Küçük, 2023, s.165). İlk dönem jeopolitikçilerin en büyük özelliği, daha güçlü olma veya gücü elde etme gibi en temel hakimiyet faktörlerine olan yüksek iltimasları nedeniyle emperyal bir bakış, doktrinlerinde ana hususlardan biri olarak yer almaktadır. Geliştirdikleri söylemlerin realist bakış açısı çerçevesinde yaklaşım göstermeleri ve bu bakış açısının diğer devletler veya toplumlarca da geçerli olduğu ön kabulüne sahip olmaları nedeniyle; yaklaşımlarında “güç”, “güç mücadelesi”, “çatışma” gibi kavramlara öncelik vermeleri kaçınılmazdır.

Açıklanan sebeplerle Mackinder tarafından geliştirilen Kara Hakimiyet Doktrini, aslında Alman jeopolitikçilerin etkisinin yoğun olduğu ve ayrıca kara ve deniz medeniyetleri arasındaki çatışmayı oldukça ciddi bir şekilde ele aldığı bir doktrindir. Nitekim 1904’te yayınladığı “Tarihin Coğrafi eksen (The Geographical Pivot of History)” adlı eserinde özetle; yalnız deniz gücüyle dünyada hakimiyet sağlamanın mümkün olamayacağını, gelişen ulaşım imkanları nedeniyle büyük bir hareket kabiliyeti kazanan kara kuvvetlerinin etkisinin arttığını ve büyük bir kıtasal güçle, ileri endüstriye sahip bir kıyasal gücün okyanuslara da açılacak şekilde birleştiği takdirde dünya hakimiyeti avantajına sahip olabileceğini belirtmiş ve tarihi bir bakıma deniz ve kara güçlerinin mücadelesi olarak tanımlamıştır (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.106). Bu yaklaşım doğrudan temel düalizm yasasının karşılığı olan kara ve deniz devletlerinin mücadelesidir. Alman Jeopolitikçilerden esinlendiği husus ise “Kalpgah” adını verdiği “yaşam alanı”dır. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleşimi olarak “Dünya Adası” tanımını yaparak, merkez bölgeye “kalpgah” adını vermiş ve kalpgaha hakim olanın Dünya Adasına egemen olacağını; Dünya Adasına hakim olanın ise, Dünya’ya hakim olacağını, iddia eder (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.107). Ayrıca Mackinder, Kalpgah’ı çevreleyen kıtasal Avrupa ve Asya ülkelerinin oluşturduğu kuşağı “İç Hilal (*Inner Crescent*)” ve İngiltere’den başlayıp, Avustralya, Japonya ve Amerika’nın oluşturduğu kuşağı ise “Dış Hilal ve Adalar Hilali (*Outer or Insular Crescent*)” adlarını verir ve Kalpgah’dan yayılmak isteyen kıta gücüne karşı ancak bu kuşaklarda oluşturulacak güç merkezleri ile karşı konulabileceğini belirtir (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.107).

Şekil 1: Mackinder'in Kara Hakimiyet Doktrini

Mackinder'in hakimiyet kurulacak dünya tanımında "Kalpgah" ile "İç Hilal", Spykman'ın tanımında ise "Kalpgah" ve "Kenar Kuşağın" kesişim noktası bulunmaktadır (Ünal, 2020, s.39). Spykman, meslektaşı Mackinder'in yanıldığını düşünmekte ve hakimiyetin kurulması gerekirken coğrafyayı farklı şekilde tanımlamaktadır. Avrasya'nın asıl güç potansiyeli sadece Kalpgah'ta değil aynı zamanda bunu çevreleyen ülkeler kuşağında yani kendi deyimi ile Kenar Kuşak (*Rimland*)'tır. Bu bağlamda Spykman "Kenar Kuşak ülkelerine hakim olan Avrasya'ya hükmeder, Avrasya'ya hükmeden dünyanın kaderini kontrol eder" demiştir. Spykman'ın kenar kuşakta yer alan ülkeler Batı Avrupa'dan başlamakta Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin ve Kore'yi içine almaktadır. Ona göre bu ülkelerin yer aldığı bölge kara kuvveti ile deniz kuvveti arasında bir tampon bölgedir (Kocakenar, t.y. s.9).

Spykman'ın Avrasya ve tampon bölgedeki ülkelere olan politik yaklaşımından ziyade kenar kuşak olarak adlandırdığı bölgeye verdiği önem, onu bazı politik tavsiyeler vermeye itmiş ve ayrıca politik tavsiyeleri ABD tarafından da uygulamaya değer görülmüştür. Nitekim Spykman'ın doktrini ortaya koyduğu dönemde 2. Dünya Savaşının sonuçlanması ve SSCB gibi ABD karşısında ciddi bir rakibin doğması,

ABD'nin Avrupa topraklarından asker çıkarmamasını savunmasına neden olmuştur. Ek olarak SSCB tehdidine bağıl olarak tampon bölgede güç kazanma anlayışı benzer şekilde Kennan tarafından da dile getirilmiştir. Kennan'ın savaş sonrası dönem için ABD politika yapıcılarına iki temel tavsiyesi bulunmakta ve bunlardan ilki (daha öce Spykman'ın da jeopolitik önem atfederek ileri sürdüğü gibi) SSCB'nin çevrelenmesidir (Avcı, 2020, s.76). Spykman'ın da Mackinder'a benzer şekilde jeopolitiğe hakim olan temel düalizm yasasını benimsediği görülmekte olup kara devleti olan SSCB'nin deniz devleti olan ABD karşısında kara ve deniz kuvvetleri arasında kalan tampon bölgede sınırlamaya yönelik olarak jeostratejik bir çerçeve çizdiği görülmektedir. Jeopolitiğin unsurları ile genel olarak aynı şekilde stratejinin üç unsuru olan; mekân, kuvvet, zaman (İlhan t.y. 611) kavramları; Mackinder ve Spykman'ın doktrinlerinde de kendini göstermekte ve onların da değerlendirmelerinde yer alan kavramlardır. Nitekim iki jeopolitikçi de esasen bir ülke için uygun jeostratejiyi hesaplamış ve mekânsal ve zamansal olarak uygulanacak politik baskıyı (kuvveti) ilgili ülkelere uygulamaları için salık vermişlerdir.

Benzer şekilde Mahan da bu ilke ve hususlara dikkat ederek ortaya Deniz Hakimiyet Doktrinini koymuştur. Deniz Hakimiyet Doktrini, bu tezin ana incelenecek kavramlardan biri olduğu için ayrı bir başlık altında incelenmesi icap etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİ

2.1. MAHAN'A GÖRE DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİ

Mahan, “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi” kitabı ile “Deniz Hakimiyet Doktrini”ne ilişkin en temel değerlendirmesini yapmıştır. Ancak yazdığı bu kitapta doğrudan jeopolitik üzerine tanımlama yapmaksızın, bir deniz devleti ile kara devleti arasındaki sürekli çatışmaların tarihsel dönemler içinde nasıl ele alındığını inceler. Birbirleri ile mücadele eden devletlerin birbirlerine üstünlük kurdukları hususları tarihi kaidelerle ele alarak aslında deniz üzerinde kurulacak hakimiyetin esaslarının aynı zamanda denizlere neden hakim olunması gerektiğini de açıklamıştır. Zaman zaman da tarihin önemli bir parçası olmakta istekli Amerika Birleşik Devletleri’nin denize dair politikalarında nelere dikkat etmesi ve neler yapması gerektiğini incelemiştir. Bu kitabın temel yaklaşım ve konsepti böylece Mahan’ın politika, dış politika ve strateji üzerindeki düşüncelerini incelemek ve değerlendirmek adına birçok ipucu vermektedir. Ek olarak en başta bu konulara ilişkin temel yaklaşımı, bu tip konularda doktrinsel anlamda oldukça derin çalışmalardan ziyade pratik yaklaşımların kaleme alınacağı kendisi tarafından açıkça ifade edildiği için kendisinin salık verdiği hususlar ve yaptığı değerlendirmeler de yine deniz hakimiyetine ilişkin olarak doktrinsel değil, uygulamaya yönelik yazımlardır. Bu sebeple de Mahan’ın deniz hakimiyetine dair bir kılavuz olduğunu varsayarsak bu kılavuzun düşüncelerinde yer alan temel doktrinsel yaklaşımları bizim ortaya çıkarmamız gerektiğini açıkça söyleyebiliriz.

Mahan deniz gücüne esasında iki ayrı ancak ortak sonuçları olan tanımlar getirmiştir. Bunlardan ilki “savaşta ve barışta deniz yoluyla yapılan askeri ve ticari ulaşımı kontrol etme ve yönetme kabiliyeti” (Mangır, 2020) iken bir diğeri Colbert’in ortaya koyduğu tedarik zinciri; (1) üretim, (2) nakliye ve (3) koloniler ve marketler üzerinde etkin üstünlüğün sağlanmasıdır (Mahan, 2007). Tedarik zincirinin tüm halkaları ile sağlanmış olması mutlak gücün de karşılığına denktir. Bu iki ayrı güce dair karakterize edilmiş husus aslında Mahan’ın güç anlayışının da bir parçasını

oluşturmaktadır. Mahan'ın deniz gücü ile ortaya koyduğu resim, yaşayan topluma ait olan veya ona tabi olan devletin, toplumdaki insanların refah ve barış seviyesine karşılık gelmesidir. Yani deniz gücüne dair düşüncelerinde öncelik, toplumun talepleri ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim toplumun talep ettiği ürünlerin kullanımına bağlı olarak üretimden tüketime toplumun tamamının etkin bir şekilde beslenmesi gerekir. Mahan'ın tüketilmeye dair olan ve toplumun refahını ilgilendiren bu tedarik zincirinin deniz yollarından çok daha kolay ve güvenli bir şekilde sağlanacak olması sebebiyle de doktrinin temellerini denizlere olan hakimiyetin gerekliliği dahilinde çizmiştir. Dolayısıyla Mahan'ın hedefi barışçıl bir dünyada öncelikli olarak Amerikan Birleşik Devletleri toplumunun yüksek refahı olmakla birlikte bu hedefinin temelini taşıyacak hususlardaki eksiklikleri (ya da aşılması gereken sorunları) hem tarihi hem de pratik sebepleri ile incelemiş ve telkinlerde bulunmuştur. Bu noktada da Mahan'ın amaçladığı hususun karşısında çıkar çatışmaları en büyük engel olarak durmaktadır.

Mahan'ın denizlere olan yüksek itimadı onu deniz ve kara devletleri ayrımı yapmasına neden olmuştur. Ayrıca güç teorisini besleyecek argümanları da tarihi olaylarda yer alan devletlerin; hükümet sistemleri, hakimiyete ilişkin stratejileri, halklarının tavır ve davranışları (yaklaşımları), devletin coğrafi yapısı ile doğrudan ilişkili olup ortaya koyduğu prensipler de doğrudan bunlarla ilgilidir. Mahan'ın fikirlerini inşa etmesinde önemli hususlardan biri de yaptığı analiz ve çıkarımlarını Amerikan Birleşik Devletleri'nin mevcut dış politikasına tatbik etme eğilimidir. Mahan fikirlerini savunurken Amerikan Birleşik Devleti'nin coğrafi ve beşeri yapısı ile ilgili eleştiri ve tavsiyelerini de sıklıkla Amerika Birleşik Devletleri karar vericilerinin uygulama temayülüne göre dile getirmiştir. Nitekim Mahan'ın Amerika Birleşik Devletleri için yaptığı tavsiyelerin dönemin Başkanı Theoder Roosevelt tarafından uygulandığı (veya en azından dikkate alındığı) bilinen bir husustur (Kocakenar, t.y. s.6).

Mahan, "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi" kitabında deniz gücü unsurlarını altı (6) başlık altında incelemiş ve bu unsurların gerekliliğini tarihi sebeplerle izah etmiştir. Bu unsurlar (1) coğrafi konum, (2) fiziki yapı, (3) toprakların genişliği, (4) nüfus

sayısı, (5) milli karakter, (6) hükümetin karakteri ve politikası olarak ifade edilmiştir (Mahan, 2007). Bunlardan ilk üçü doğa son üçü insan unsuru (beşeri unsur)dur.

2.1.1. DOĞA UNSURLARI

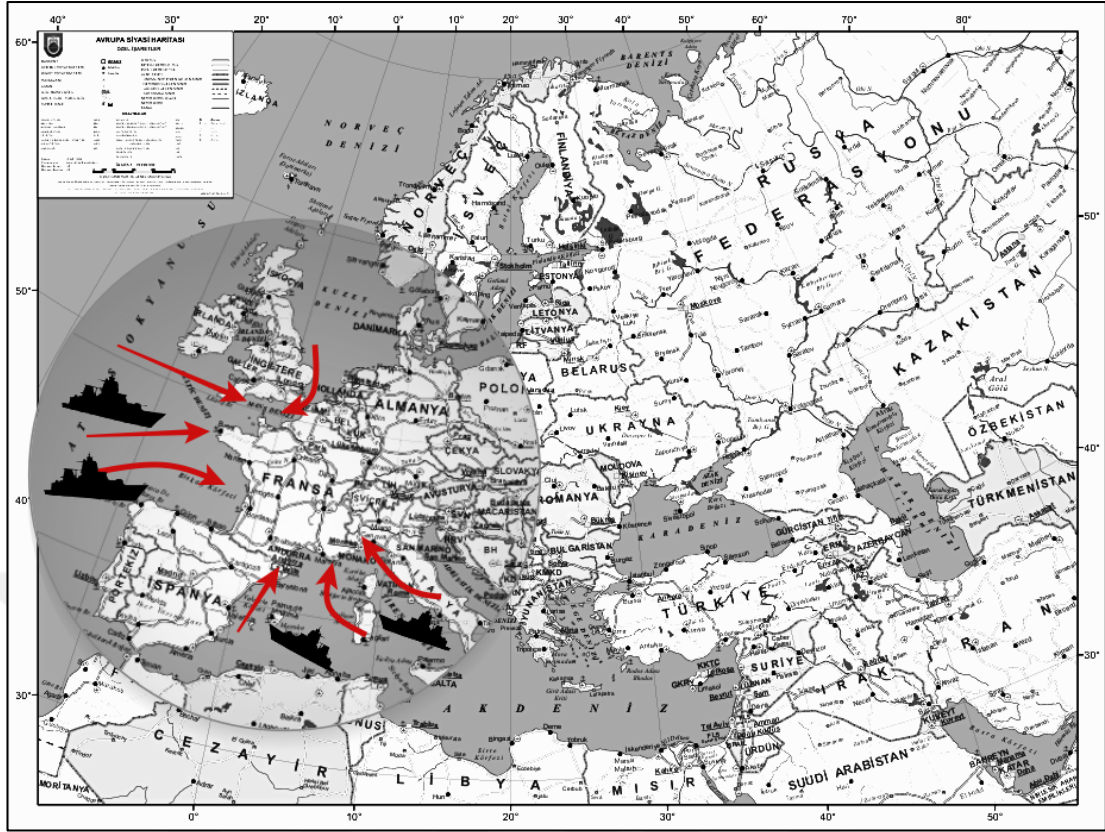
2.1.1.1.Coğrafi Konum

Coğrafi konum jeopolitik teorilerde klasik dönem jeopolitikçileri tarafından sıklıkla tanımlama getirilen veya üzerinde durulan bir konudur. Coğrafi konum her şeyden önce bir jeopolitik güç kaynağıdır. Ülkenin kara, deniz, hava sahalarının ticari ulaşım ve askeri hareket istikameti kapsamında sağladığı nisbi üstünlük, coğrafi konumunun verdiği avantajlar bakımından çağdaş değer ölçülerine göre alternatifli veya alternatifsiz olması, denizlere göre durumu (ada, yarımada, kıyı veya kıtaları), bulunduğu iklim kuşağı, savaş, çatışma ve kriz bölgelerine göre konumu jeopolitik güç kaynağı olmasını etkilemektedir (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.67).

Mahan doğrudan bir coğrafi konum tanımı getirmemiştir. Ancak bir ulusun kara yoluyla savunmaya veya kara yoluyla genişlemeye zorlanmayacak olması ile deniz üzerindeki amaçlarının birliğe ulaşması halinde kara devleti/halklarına göre avantajlı olduğunu ifade etmektedir (Mahan, 2007). Bu durumda Mahan'ın coğrafi konumu itibarıyla avantajlı saydığı devletlerin kara yapıları (1) denizden karaya savunma yapmak zorunda olmayan devletler (2) karadan denize ilerleme veya hakim olmaya coğrafi (ve ayrıca iradi) olarak yetkin devletler ve (3) birden fazla deniz veya su yolları üzerinde yüksek mücadeleye girmeyecek (girmek zorunda kalmayan) devletlerin coğrafi konumlarının en yüksek avantaja sahip olduğu çıkarımında bulunmaktadır. Bu avantajlı yapılardan ilki olan denizden karaya savunma yapmak zorunda olmayan devletlere ilişkin olarak Julian Corbett daha dikkatli bir söylem geliştirmiştir. Julian Corbett'e göre deniz gücünün asıl amacının denizde olanlardan çok bunun karadaki olayların sonuçlarını nasıl etkilediği ile ilgilidir. Bu durum da aslında jeopolitiğin denizdeki gücünden ziyade denizden gelen güç üzerine dönüştüğünü göstermektedir (Iliopoulos, 2009, s.5). Bu yaklaşım da kara parçasının

dıştan kontrolüne ilişkin husus olup hem saldırı hem savunma için avantajlı sayılan coğrafi yapılar arasında en önemlisi denilebilir.

Yaptığı değerlendirmeler sonucu İngiltere'nin coğrafi konumu itibariyle en avantajlı devlet olduğunu iddia eden Mahan, Fransa'yı ise askeri sebeplerle birden fazla denizde yer almak zorunda olmasını olumsuz bir coğrafi yapı olarak tatbik etmiştir. Nitekim Fransa'nın hem Akdeniz'e hem de Atlas Okyanusu'na dokunurken avantajları olmasına rağmen, genel olarak denizde bir askeri zayıflık kaynağı olduğunu, doğu ve batı Fransız filolarının ancak Cebelitarık Boğazı'nı geçtikten sonra birleşebildiklerini, bu girişimde genellikle riske girdiklerini ve bazen kayıplara uğradıklarını ifade etmektedir (Mahan, 2007). Bu durum siyasi tarihte "Bismarck Kabusu" adıyla kavramlaşan iki cephede birden savaşma korkusu ve bu tehlikeyi önleme stratejisi (Akyılmaz, 2015, s.236) ile neredeyse askeri anlamda birebir örtüşmektedir. Şüphesiz öncelikli olarak askeri anlamda bir devletin karşılaşılabileceği tehditlerin analizi ile bu değerlendirmeler ortaya konmuştur. Mahan'ın değerlendirmelerinde coğrafi yapıdaki avantaj ve dezavantaj birincil kıstas olarak askeri güç sağlayıp sağlayamamasına bağlıdır.

Şekil 2: Fransa'nın deniz kıyılarında yaşayabileceği Bismarck Kabusu

Mahan askeri anlamda yaptığı değerlendirmelere ek olarak muhakkak ticari anlamda değerlendirmelerde bulunmaktan da asla kaçınmamıştır. Buna göre de düşmana veya saldırı nesnesine coğrafi olarak teknolojik gelişmeler sebebiyle yakınlığın hiçbir avantajının kalmadığı bir dünyada Fransızların ekonomik harp (*guerre de Course*¹ – *economic warfare*) dediği kavramın daha dikkat çekici olduğunu savunmuştur (Mahan, 2007). Buna göre de deniz üzerinde aktif bir rota ile sağlanan dünya ticareti, Mahan'ı deniz ticaretine ilişkin değerlendirme yapma çabasını anlaşılabilir kılmıştır. Mahan, “doğa, (..) bir ülkeyi açık denize kolayca erişebilecek ve aynı zamanda dünya trafiğinin en büyük ana yollarından birini kontrol edecek şekilde yerleştirdiyse, stratejik değeri açıktır.” (Mahan, 2007) demiş ve ticaret rotasına ehem vermiştir. Ancak Mahan'a göre bu avantaj yetmez, ayrıca deniz ticaretini tamamlayabilmek adına gemilerin barışçıl ticaret, sığınak ve erzak için güvенеbilecekleri noktalara olan ihtiyaç çok geçmeden hissedilecektir (Mahan, 2007).

¹ Bu kavram, deniz üzerindeki ekonomik mücadeleyi ifade etmektedir.

Dolayısıyla Mahan'ın deniz gücüne ilişkin coğrafi konum analizi yalnızca ilgili devletin konumu ile alakalı değil ayrıca deniz ticareti içinde yer alacak tüm devletlerin coğrafi konumları ile de alakalıdır. Bu durumda her ne kadar güç mücadelesi ile deniz hakimiyeti açıklanacak olsa da Mahan'ın deniz hakimiyeti kurgusu öncelikli olarak güvenli limanlardan denize indirilmiş gemilerin, güvenli ulaşım rotasını takip ederek güvenli limanlarda tekrar mal indirim, dağıtım ve yakıt ikmalini sağlayıp güvenli bir şekilde anavatana dönmesinin tamamına karşılık gelir. Böylesi bir çerçevede, Dugin'in doğal kaynaklara ilişkin olarak bugünkü teknolojiyle de ilgili olarak yaptığı kavramlaştırmaya yakındır. Nitekim Dugin doğal kaynakların çıkarıldığı yer - nakliye - pazarlama zincirini bir bütün olarak görmesi ile (Dugin, 2017, s.194) Mahan'ın üretilen ürün - nakliye - marketler/kolonilere ulaştırılması zincirini bir bütün olarak görmesi arasında kavramsal boyutlarıyla fark yoktur. Dugin bu kavramsallaştırmayı ise jeopolitiğin “coğrafyaya bağlı siyasi psikanaliz” tanımı olarak değerlendirir (Dugin, 2017, s.194). İşte bu noktada Mahan da coğrafyanın çıkarımlarını siyasi hedefler ile birleştirmiştir. Ayrıca devletlerin bu siyasi hedeflerinde yer alacak değerlendirmelerde deniz yollarının etkin başarısı için temel telkinlerde bulunmaktadır.

Mahan, ticarete deniz gücü zincirine göre yaklaşım gösterdiğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin coğrafi konumu bağlamında da değerlendirmede bulunur. Değerlendirmeyi yaptığı zaman (o dönem henüz var olmayan) etkin bir Panama Kanalı'nın deniz ticareti rotasına eklenmesi halinde oluşabilecek fırsatları bu sebeple sıklıkla gündeme getirmiştir. Ayrıca Akdeniz Havzası ile Karayipler Denizi arasındaki benzerliği de dikkatli bir şekilde inceleyen Mahan, açılacak bir kanalın askeri ve ticari bağlamları ile oluşturacağı jeostratejik öneme dikkat çeker. ABD çıkarları dahilinde Hawaii Adası'nın işgal edilerek kıtadan uzakta Pasifik Okyanus hattının güvenliğine katkıda bulunacağını ifade etmektedir. Nitekim 1904 yılında bu stratejik önerileri Roosevelt tarafından ciddiye alınmış ve gerekli girişimler sağlanarak önerilere uyulmuştur (Oğultürk ve Şahin, 2020, s.134).

2.1.1.2.Fiziki Yapı

Mahan, coğrafi konum başlığı altında yaptığı incelemenin bir benzerini fiziki yapı dahilinde de gerçekleştirmiş ve fiziki yapıyı esasen denizlere ulaşım ile bağlantılı olarak ele almıştır. Ülke kıyılarına öncelikli olarak önem vermektedir. Bu eğilimin sebebi de aslında ülke sınırlarının ötesine olan erişimle ilintilidir. Yani bu noktada bir ülkenin coğrafi konumu ile alakalı söylediklerinden farklı bir şey söylememiştir. Mahan'a göre bir ülkenin kıyısı, (ülke) sınırlarından biridir ve sınırın ötesindeki bölgeye (denize) erişim ne kadar kolaysa, bir halkın dünyanın geri kalanıyla ilişki kurma eğilimi de o kadar büyük olacaktır (Mahan, 2007). Ancak burada farklı bir konuya temas etmektedir, o da bu kıyıların engin denizlere ulaşması yanında yetkin limancılık faaliyetlerine de fiziki yapının izin vermesi gerekliliğidir. Sayısız ve derin limanlar, bu anlamda bir güç ve zenginlik kaynağıdır. Bunlar, o ülkenin iç ticaretinin yoğunlaşmasını kolaylaştırır ancak erişilebilirlikleri nedeniyle eğer uygun şekilde savunulmazlarsa savaşta bir zayıflık kaynağı haline de gelebilirler (Mahan, 2007).

2.1.1.3.Toprakların genişliği

Mahan, bu başlık altında esasen devletin tüm topraklarının genişliğinden bahsetmez, “Dikkate alınması gereken kıyı şeridinin uzunluğu ve limanlarının karakteridir.” der (Mahan, 2007). Mahan’ın deniz gücü konseptinin toparlayıcı yanı esasen saldırıya açık olmayan ancak olası (ulusal devletlerden gelebilecek) saldırılar karşısında da denize kıyı bölgelerinin saldırıya uygun olmaması ile ilişkilidir. Bu durumda da Mahan’ın deniz kıyılarından beklentisi, devlet sınırlarına askeri anlamda taarruzu hedefleyen başka devletlere karşı savunma sınırlarını bu kıyıların avantajından yararlanarak kurulabilir olmasıdır. Nitekim ülkenin nüfusu ve bu nüfusun niteliği avantaj/dezavantajları içinde barındırmakla birlikte “ülkenin deniz kıyıları içinde kale gibi olduğu ve bu kale mevkiinin/kıyılarının (savunma amacına yönelik olarak) yetkinliğe sahip olması gerektiğidir (Mahan, 2007). Kıyı şeridi uzunluğu ve ilgili devletin bu kıyı şeridi içinde şehirciliğinin yükselebilmesi özelliği İngiltere gibi ada ülkeleri veya ABD gibi kıta devletleri dahilinde açıklanabilir. Bu durum Mahan’ın ifade ettiği dönemin teknolojik şartlarına uygun olmakla birlikte günümüzde hava

kuvvetlerinin etkin gelişimi sebebiyle gerçekliğini kaybetmekle karşı karşıya kalmıştır. Bu durumda geniş deniz kıyıları denizden karaya ulaşım ve saldırılar için saldıran devletin dezavantajını yüksek seviyelere çıkarmakla birlikte ilişkin devletin karadan denize ulaşımı önünde de abluka kurulması halinde önü alınamayacak seviyelerde engeller ile karşı karşıya kalmasına neden olabilecektir.

Mahan kıyı şeritlerine ilişkin olarak yaptığı çıkarımlarını Amerikan İç/Ayrılık Savaşı'ndaki durumu örneklendirerek açıklar. Mahan, Kuzey Hükümetinin Güney'deki Konfederasyon birliklerinin kıyılarından kuşatılmasını yerinde ve başarılı bulmakla birlikte Güneylilerin daha kalabalık ve denizcilerden oluşan bir ulus/toplum olsalardı başarılı olamayacaklarına kanaat getirmiştir. Bu kanaati Güneylilerin askeri anlamda kıyı kuşatmasına karşı yaklaşımlarının yetersiz oluşu ile ilgilidir. Mahan'a göre avantaj sağlanabilecek bu kıyıların değerlendirilmesine ilişkin yanlışlıklar ve Güneylilerin yeteri kadar denizci bir toplum olmaması bu durumun ana sebebidir (Mahan, 2007). Bu savaşta dikkati çeken husus Kuzey Güçlerinin “Anakonda Planı (*Anaconda Plan*)” olarak bilinen deniz kıyısına sahip olan devletin/yönetimin kıyı ve kıyı içlerinden ablukaya alınması ve böylece ilgili devletin ticaretinin boğulması planıdır. Mahan da esasen bu abluka ve abluka planının başarısını kabul eder ancak teknik boyutlarıyla yetersiz oluşunu eleştirir. Denizci olmayan Güneyliler için oldukça başarılı olunan bu planın denizci bir devlet/millet için uygulandığında başarısız olunabileceğini ifade eder (Mahan, 2007). Amerikan İç/Ayrılık Savaşı'nda gördüğümüz bu Anakonda Planı, Mahan'ın “abluka” olarak ısrarla üzerinde durduğu bir savaş tekniği olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.2. BEŞERİ UNSURLAR

2.1.2.1.Nüfus

Mahan bir ülkenin nüfusuna ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede toprak ile ilişkisine bağlı olarak nüfusun da önemli olduğuna kanaat getirmiştir (Mahan, 2007). Buradaki nüfus sayısı da aslında bir sonraki deniz gücü unsuru olan “Ulusal Karakter”

ile ilişkili olarak denizciliğe dair faaliyetlerde etkin hareket edebilecek yeterliliğe sahip nüfustur. Nitekim nüfusun toplamını değil, gemilerde istihdam edilecek ve gerekli donanma malzemelerinin üretiminde yer alacak nüfusun kıymetini önemli bulmaktadır (Mahan, 2007). Mahan'ın stratejisi denize ve denizdeki gereksinimlere bağlı olarak şekillendiği için denizlerde kullanılması gereken insan gücüne de ciddi gözle bakmaktadır. Bu haliyle de denizlerdeki taşımacılık faaliyetlerini her açıdan ele alır. Büyük bir deniz taşımacılığı, mürettebatın yanı sıra donanma malzemelerinin yapımını ve onarımını kolaylaştıran çeşitli el işleriyle uğraşan veya suyla ve her türlü zanaatla az çok yakından ilgili diğer görevleri takip eden çok sayıda insanı zorunlu olarak istihdam eder (Mahan, 2007). Bu durumda da nüfusun sayısı ile kastettiğinin aslında denizcilik faaliyetlerinde yer alacak vasıflı işgücü ve komuta etmeye yetkin personel olduğu açıktır. Nüfus, devletin bu yüce amacına göre yetiştirilmeli ve gerekli tedbirler buna uygun olarak alınmalıdır.

2.1.2.2.Ulusal Karakter

Kara ve Deniz Devletleri arasındaki karşılıklı ilişki, hem yaşam çevreleri hem de bu yaşam çevrelerinin gerektirdiği karakter yapıları nedeniyle klasik dönem jeopolitikçileri tarafından her zaman değerlendirmeye alınmış hususlardır. Bu durum da insanların bir başka insan grubunu tanımlarken yaşadığı doğa şartlarının toplum üzerindeki etkilerine açıklamalar getirme ihtiyacı ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu anlayışın temellerine ilişkin olarak da aslında Mahan'ın "ulusal karakter" kavramı ile anlattığı ve olmasını istediği husus deniz uygarlığı/yönetimi (*talasokrasi*) olarak adlandırılan devlet yapısının bileşenleri ile uyumludur. Clark Reynolds da *talasokrasinin* amacını "ekonomik refahını ve dolayısıyla siyasi bütünlüğünü sağlamak için deniz yollarının ve adaların tek bir devlet tarafından kontrolü" olarak açıklamıştır. Talasokrasi yönetiminde daha bağımsız, liberal, girişimci, bireyci, temsili, meraklı, çeşitli, kozmopolit ve yaratıcı insanların ve kurumların teşvik edildiğini ifade etmiştir (Mcdougall, 2011, s.4). Bu anlayış Deniz Uygarlıkları toplumlarına ilişkin kapsayıcı bir tanımlamadır.

Mahan öncelikli olarak kara ve deniz devletleri ulusları hakkında değerlendirme yapmaksızın, realist bir yaklaşımla bireylerin arzu, hedef ve çıkarlarının neden göz önünde tutulması gerektiğini açıklar. Mahan’a göre bütün insanlar kazanç arar ve az ya da çok parayı sever. Kazanç elde etmenin yolu, bir ülkede yaşayan insanların ticari servetleri ve tarihi üzerinde belirgin bir etkiye sahip olacaktır (Mahan, 2007). Bu “kazanç arama” formülasyonu Mahan tarafından güçlü devlet yapısındaki tetikleyici unsur olarak belirlenmiş olduğu açıktır. Hatta bu kazanç elde etme yarışının bir noktada acımasız bir güç yarışına dönüştüğünü de tarihi incelemeler yaparken düşüncelerinde yer vermeyi ihmal etmemiştir. Nitekim Mahan, “Kazanma arzusu içlerinde şiddetli bir açgözlülüğe dönüştü. Bu nedenle, Avrupa ülkelerinin ticari ve denizcilik gelişimine böylesine bir ivme kazandıran yeni bulunan dünyalarda, yeni sanayi alanları, hatta sağlıklı keşif ve macera heyecanını değil, altın ve gümüşü aradılar. Birçok harika nitelikleri vardı; cesur, girişimci, ölçülü, acılara karşı sabırlı, coşkulu ve yoğun bir ulusal duyguya sahip kişilerdi” demiştir (Mahan, 2007). Bu noktada Mahan bu girişimlerinin varlığına esasen etik olarak bir eleştiri de getirmemiştir. Ancak deniz gücünü tamamlayabilmek adına dünyanın zenginliklerine toplumun kayıtsız kalmasını eleştirir. Dünyadaki zenginliklere ulaşım, her ne kadar büyük bir rekabete dayanıyor olsa da ulusal güç için bu rekabette ilgili devlet yerini almalıdır. Mahan’ın bu gücü elde etmiş yani kazanca ulaşmış devletler için getirdiği nitelendirmeler ile *talasokrasinin* benimsendiği devletlerin düşünce ve davranış yapılarının da oldukça benzer olduğunu ifade etmek gerekir.

Mahan “ulusal karakter” kavramını açıklarken aslında deniz gücünün gerekliliğine bağlı nitelikler bakımından değerlendirmede bulunmaktadır. Nitekim Mahan’a göre “(.) deniz gücü gerçekten barışçıl ve yaygın bir ticarete dayanıyorsa, ticari uğraşlar için yetenek, bir zamanlar denizde büyük olan ulusların ayırt edici bir özelliği olmalıdır.” (Mahan, 2007). Bu noktada da tarihi olayları incelediğinde İngiltere ve yanı sıra Hollanda’nın ulusal bilinç kapasitelerini nispeten diğerlerine göre daha yüksekte olduğu çıkarımında bulunur. Bunun en temel sebebi de aslında toplumsal duyarlılığın ticarete yönelik ulusal tutum üzerindeki belirgin etkisi ile ilişkili olmasıdır (Mahan, 2007). Mahan, her başlıkta olduğu gibi bu başlıkta da deniz gücüne yönelik eğilimi olan devletlerin alt unsurları ile de etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu

nokta da devletlerin tutumlarına denizcilik marifetiyle ticaret yapma potansiyeli en etkin halklara sahip devletlerin etki ettiği sonucuna varmıştır. Bu ulusal deha/akıl, bu haliyle de deniz gücünün büyümesini etkiler. John Marin'in "Diktatörlerin asla deniz kenarında yaşamamaları komik değil mi" söylemi (Mcdougall, 2011, s4) de aslında denizci bir ulusun kendi taleplerinin oldukça kıymetli olduğu bir yaklaşımın karşılığıdır.

Mahan'ın ulusal karaktere ilişkin söylemlerinde insan öznesi; cesur, girişimci, ölçülü, acılara karşı sabırlı, coşkulu ve yoğun bir ulusal duyguya sahip kişiler olmalıdır. Bu karakterize edilmiş insan yapısı, tarih üzerinde etkiye sahip olan devletlerin olmazsa olmaz unsurlarından birisidir ve bu yapı *talasokrasi* altındaki toplumların yapısını teşkil etmekle birlikte, Mahan için muhakkak var olması gereken devletin güç elde edebilmesinde ana unsurlardan biridir. Nitekim Mahan bu "güç" tanımını halktan iktidara bir baskı çerçevesinde sunmaktadır. "Gücün kaynağını" teşkil eden kazanç/servetin, halk tarafından aranması, akabinde halk tarafından elde edilmesi ile devletin de güçlü hale gelmesini izlemlemiştir. Bu çıkarım da Mahan'ın ideal toplumunda denizci niteliklere sahip halk yapısı önemli bir dayanak noktasıdır. Bu halk yapısı da aslında "irade" olarak politikanın aracı olarak deniz gücü kavramını nitelikli hale getiren bir husustur. Mahan da ulusal iradeye Kjellen'inkini anımsatan terimlerle atıfta bulunur. Onlardan farklı olarak ise Mahan'ın askeri bir adam olması ve askeri terimlerle düşünme eğilimine sahip olmasıdır. Ayrıca Sosyal Darwinizm'den de etkilenmiştir. Genel olarak, bir devletin ancak zinde olmakla (aksiyon alması ile) hayatta kalabileceği görüşünü benimsemiş ve zindeliği esas olarak askeri güç açısından tanımlamıştır. Ancak bunu, sırayla, insanların ahlaki ve savaşçı yapısına bağlamıştır (Glassner ve Fahrer, 2004, s.273).

Mahan aslında yukarıda açıklanan sebeplerle çok temel bir varsayımdan hareketle ulusal karaktere ilişkin olarak değerlendirmelerde bulunur ve öncü rol izleyecek fikirlerini paylaşır. Bu varsayımı insanın; cesur, girişimci, ölçülü, acılara karşı sabırlı, coşkulu ve yoğun bir ulusal duyguya sahip olması gerektiği kadar, kazanma arzusuna sahip, açgözlü ve bencil oluşları ile de ilgilidir. Bu durumda da aslında Mahan'ın realist yaklaşımının sonucu olarak dış politikada bir takım doğru

bulduğu veya tavsiye ettiği hususlar bulunmaktadır. Öncelikli olarak insanlara yönelik olarak kazanca olan düşkünlük ve paraya olan talepler Mahan tarafından eleştirilmeksizin bu kazancın kaynağının nasıl sağlanacağı değerlendirilir. Bu noktada da kazancın kaynağının ticaret ile sağlanabileceği noktasında Mahan'ın oldukça net bir çıkarımı vardır. Kazanç elde etmenin yolu ticaret yapmaktan geçmektedir. Buna göre halk kazanç elde etmek adına ticarete atılacak ve ticaretin gereklilikleri bağlamında da denizle irtibata geçecektir. Bu denizci ve ticaretçi irade, en geniş anlamıyla deniz gücünün büyümesini etkiler ve sağlıklı koloniler geliştirme kapasitesine sahip olduğu ölçüde etkindir. Sömürgeleştirmenin, diğer tüm büyümelerde olduğu gibi en doğal olduğu zaman en sağlıklı olduğu zaman dilimidir. Bu nedenle bütün bir halkın hissedilen isteklerinden ve doğal dürtülerinden doğan koloniler en sağlam temellere sahip olacaktır. Bu halkın daha sonraki büyümeleri, eğer insanlar bağımsız hareket etme dehasına/iradesine sahiplerse, denizlerden pazarlara ulaşmaları da o kadar kolay olacaktır (Mahan, 2007).

Ordular ve tarihçiler dar anlamda ulusal bir perspektife yönelirken, denizcilik tarihçileri evrensel olma, denizcilik yapan insanların medeniyete bahşettiği ilerleme konusunda (temkinli olsa da) genel olarak iyimser olma eğilimindedirler (Mcdougall, 2011, s.4). Bu anlayış da Mahan'ın denizci millet ile açıkladığı ve onlara atfettiği beşeri yapıları ile ilişkilidir. Tanımlama getirdiği ve elde edilmesi gerektiğine inandığı değerlere sahip olmanın yolunun ancak bir denizci kavim veya denizci devlet ile gerçekleşeceğine açıklanan sebeplerle emindir.

2.1.2.3.Hükümetin Karakteri

Hükümetin karakteri ile ilişkili olarak öncelikli olarak devletin meşru bir egemenlik yapısına sahip olması ve nihayetinde de devletin çıkarları dahilinde hareket etmesi gerekir. Bu egemen devletin çıkarlarına sadık yapı politik güç olarak tanımlanır. Bu politik gücün kaynakları da aslında hükümetin karakteri ile doğrudan ilişkilidir. Mahan, hükümetin davranışı ile beşerin davranışı arasında da ilişki kurar. Nitekim insan ile devlet davranışını birbirine benzer bularak; bilge, enerjik ve azimli olması halinde o devlet başarılı olacaktır. Mahan aslında bu noktada yine realist bir

yaklaşımına bilge - enerjik - azimli hükümeti rekabet edecek devletler içinde değerlendirmektedir.

Mahan “Ulusal Karakter” başlığı altında olduğu gibi bu başlık altında da toplum olarak yönetilenler ile toplumu yönetenler arasındaki ilişkiye değinmektedir. Hükümetlerin tarihi başarılarının ancak tamamen halkın ruhuyla dolu ve gerçek genel eğiliminin bilincinde olan bir hükümet tarafından akıllı bir yönlendirmenin olduğu yerlerde takip edilmiş/edilmektedir (Mahan, 2007). Nitekim iç politika, politik gücün bir kaynağı olarak jeopolitik güç kaynağına dönüşmesi ve devletin bir güç merkezi oluşturmaya yardım etmesi için her şeyden önce çağın isteklerine ve toplumun özelliklerine uygun olması, toplum tarafından kabul edilmesi gerekir. Böyle bir hükümet kesinlikle güvence altındadır (Mahan, 2007).

Mahan, toplumun ruhunu benliğinde taşıyan hükümetin en doğru egemenlik şekli olduğunu kanıksamış olsa da zaman zaman despotik rejimlerin de başarılı olacağını düşüncelerinde yer vermiştir. Çünkü Mahan, bir güç olarak deniz gücünü hedeflediğine göre özgür hükümetlerin bu konuda bazen yetersiz olduğunu söyler ve despotik güç(ler), zaman zaman büyük bir deniz ticareti ve daha büyük güçlere sahip parlak bir donanma yarattığını ifade eder (Mahan, 2007). Mahan hükümetlerin ruhunun ancak halkının refah ve mutluluğunun sağlanmasıyla yani onun ruhunu/taleplerini hükümetin politikalarında yer vermesiyle zirvede olacağını belirtir. Ancak hükümet rotasının doğru olması kaydıyla bazı halkların despotizm/zorlama ile yönetilse dahi halkın refahını sağlayabileceğini ancak arkasından gelen hükümetlerin de aynı rotayı takip etmesi ile mümkün olacağını ifade etmiştir.

Mahan, hükümetlerin egemenlik kaynağını halklarından alması gerektiği konusunda net bir tavrı olmakla birlikte ayrıca hükümetin devleti nasıl idare etmesi ve politikasını nasıl çizmesi gerektiği ile ilgili de fikirleri vardır. Bu bağlamda da her ne kadar halkın taleplerini doğrudan karşılamamış olsa da İngiltere Hükümetinin 18. yüzyılda genel bir politika çizgisine istikrarlı bağlılığı, ardışık politikalar için özel olarak (politika üretmeyi) kolaylaştırmıştır. Amacın tekliği devletin yönetiminde kolaylaştırıcı bir araç haline gelmiştir (Mahan, 2007). Mahan devletlerin güç

mücadelesindeki konumuna kıymet verir ve bu sebeple sıklıkla hükümetlerin istikrar içinde politika üretmesini salık vermektedir. Nitekim bu istikrarlı politikalar Mahan'ın ortaya koyduğu deniz gücü kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Mutlak deniz gücü, Mahan'a göre aslında denizlerde olan ticaretin aksamadan devam etmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu ticareti koruyamayan hükümet ne kazanç sağlamak adına denizaşırı ticaretini yapan halkına refah ortamı yaratabilecek ne de diğer devletler ile mücadeleye girebilecektir.

Mahan'ın devletlerin yönetiminde mutlak güçlü devlet tanımını İngiltere'nin en yüksek noktada gerçekleştirdiğini ifade ettikten sonra, ortaya koyduğu deniz stratejisinde bazı önemli hususları da değerlendirme altına almıştır. Bu değerlendirmelerden bir tanesi deniz ticaretinde İngiltere ada ülkesinin deniz kaynaklarını askeri olarak pozitif yönde kullanması yanı sıra ticaretinde de bir takım meşru kaynakları ortaya koyması ile ilişkilidir. Nitekim Cromwell Yasaları'na atıf yaparak İngiliz ticaretinin ve gemiciliğinin büyümesi için eşit derecede güçlü barışçıl önlemler almış olması, deniz gücüne ilişkin olarak hükümetin attığı doğru adımlardan biri olarak Mahan tarafından not edilmiştir (Mahan, 2007).

Eşit derecede güçlü barışçıl önlemler ile aslında ifade edilen askeri çabaların yanı sıra bazen askeri çabalardan da önemli bulduğu barışçıl önlemlerin denizciliğe ve deniz ticaretine ilişkin baskıların kırılması ve ayrıca iç ticaret ve tüccarların uluslararası sulardaki varlığına önyak olacak her adımın kıymetine verilmiş değerdir. Nitekim 1815 yılında bile İngiltere'nin denizlerdeki bu üstünlüğünü; büyük bir ticarete, büyük mekanik endüstrilerde ve kapsamlı bir kolonyal sistemde bulunduğunu vurgular (Mahan, 2007). Bu değerlendirmesinde İngiltere'nin askeri varlığına ilişkin bir vurgu yoktur. Çünkü Mahan hükümet karakterinde hemen hemen her hususta olduğu gibi güçlü ticari varlığın bir devletin güçlü askeri varlığından hemen hemen önce geldiği konusunda ısrarcıdır. Nitekim deniz gücünün temelini ticaret ve balıkçılık olarak tanımlamış ayrıca inşa edilecek askeri donanmanın ise ticaretin güvencesi olarak yer verdiğini (ilerleyen zamanlarda askeri güvenliği ön planda tuttuğunu eklemekle birlikte) değerlendirmelerinden ortaya çıkartabiliriz (Mahan, 2007).

Ayrıca Richelieu dönemi Fransa'sının dış politikasına ilişkin olarak değerlendirmelerinde ise Mahan bir noktaya dikkat çeker. O da yönetimin ticaret, imalat, denizcilik ve kolonilerle ilgili kısmı, büyük pratik dehaya sahip bir adama, Richelieu'ya hizmet etmiş ve onun fikir ve politikasını tamamen benimsemiş Colbert'e verilmiş olmasıdır (Mahan, 2007). Mahan, Colbert'in denizlere ilişkin ortaya koyduğu deniz ticaret zincirine isim vermese veya tüm zincirlerine ilişkin doğrudan atıf yapmasa dahi, ortaya koyduğu deniz hakimiyet stratejisinde bu zincir önemli bir yere sahiptir. Nitekim Colbert'in ortaya koyduğu “(1) Üretim, (2) Nakliye, (3) Koloniler ve Pazarlar” zinciri, Mahan tarafından tek kelimeyle, “deniz gücü (*seapower*)” olarak tanımlanmıştır (Mahan, 2007). Ayrıca yalnız bu zincire değil, bu zincirin halkalarını besleyecek "Üreticileri ve tüccarları etkin ve akıllı bir rehberliğe tabi güçlü bir ordu olarak örgütlemek, çabaların (üretim ve ticaretin) düzeni ve birliği ile Fransa için bir endüstriyel zafer sağlamak ve tüm işçilere, yetenekli insanlar tarafından en iyi olarak kabul edilen süreçleri dayatarak en iyi ürünleri elde etmek için (..) denizcileri ve uzak ticareti, (rotalar boyunca) organize etmek (..) Fransa'nın ticari gücüne bir destek, sağlam bir temelde ve şimdiye kadar bilinmeyen boyutlarda kurulmuş bir donanma ile güvenliğini sağlamak" çabaları Colbert'in dünyadaki (deniz gücü zincirinin) üç halkadan ikisiyle ilgili amaçlarını kapsamaktadır. Zincirin üçüncüsü halkası hattın en ucundaki koloniler için, aynı hükümet bakışı ve örgütlenmenin gerekliliği ise ortadadır. Bu sebeple dönemin Fransız hükümeti işe Kanada'yı geri alarak başlamış, Newfoundland, Nova Scotia ve Fransız Batı Hindistan Adaları'na Fransa ilgisi de bu yüzden oluşmuştur (Mahan, 2007). Colbert'in bu stratejik düşüncesi, Mahan'ın doktrinselleştirdiği hususların temellendirilmesinde önemli bir kaynak oluşturmıştır. Nitekim Mahan, Colbert'in bu stratejisi ile “saf, mutlak, kontrolsüz bir gücün tüm dizginleri kendi ellerinde topladığını” tespit etmiştir (Mahan, 2007) Bu tespiti üzerine de fikirlerini inşa etmiştir.

Tarihi anlatılarla desteklediği denize yönelik stratejileri Mahan, barış ve savaş dönemi olarak iki başlık altında incelemektedir (Mahan, 2007). Bunlardan barış dönemine ilişkin olanı hükümetin halkın endüstrilerinin doğal büyümesini desteklememesi ve deniz yoluyla macera ve kazanç arama eğilimlerine kayıtsız kalması/yanlış adımları atması hususlarıdır. Bu noktada da barışçıl ticaret yollarının

temelinin atılamadığı, atılmış olsa dahi desteklenememesi/kösteklenmesi; barışçıl ticaret konusunda ülkenin deniz gücünü bozan hükümet etkisi olarak hissedilecektir (Mahan, 2007). Bu durum hükümetin karakter ile ulusal karakter arasında bariz bir çatışma yaratacaktır. Mahan tarafından da bu durum olması istenmeyen bir durumdur.

Savaş durumunda ise sorunlar karşısında hükümetin barış dönemi politikalarını sürdürme gayesi amaçlanarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Buna göre savaşın sonunda devletin nasıl zaferle ayrılacağı ya da en azından deniz hakimiyetini nasıl sağlamaya devam edeceği üzerinde durularak açıklanmaktadır. Buna göre yine İngiltere örneğini vererek, İngiltere'nin dünyanın her yerinde bulunan deniz üsleri ile askeri filolarının onları nasıl koruduğunu, deniz ticareti ve hakimiyetinde nasıl önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir (Mahan, 2007). Buna göre de hükümetin savaşa hazırlık süreci, savaşın gerçekleştiği dönemde yapacağı taktiksel hamlelerden çok daha kıymetli bir noktadır. Mahan, bu durumda da iki ayrı savaş durumuna karşı en etkili önleyici önlemini tanımlar. Bunun ilki, sağlıklı bir ruhu ve faaliyeti destekleyen ve savaş zamanında yeterli insan ve gemi teşkil edilmesi ile ve buna yönelik önlemlerle hızlı gelişmeyi sağlayan kurumların geliştirilmesidir. Bu durum denizci halk bağlamında değerlendirmiş olduğu “deniz taşımacılığının büyümesi ve onunla bağlantılı çıkarların önemi” ve “orantılı bir büyüklükte silahlı bir donanmayı sürdürme” durumudur (Mahan, 2007). Açıklanan durum Mahan'ın deniz gücü içinde saydığı denizci millet kavramına hükümetin ehemmiyet göstermesi gerektiği ve bu milletin yapacağı ticaretin askeri unsurlarla desteklenerek ticaretinin tam ve sağlıklı yapılması hususudur.

Savaş durumuna ilişkin ikinci etkin önleyici husus ise, “silahlı gemilerin barışçıl ticaret gemilerini takip etmesi sebebiyle dünyanın uzak bölgelerinde uygun donanma istasyonlarının bakımı ve teşkili”dir (Mahan, 2007). Mahan'ın bakım ile kastettiği yalnızca gemilerin donanma şartlarına uygun hale getirilmesi değil tehdit görmeyecek şekilde bir başka devlet sularında gerekli faaliyetlerde bulunabilmesi ve gemi rotalarının güvenli geçişi ile ticaretin tüm şartları ile sağlanmasıdır. İşte bu noktada da bahsi geçen istasyonların korunması için Mahan ya Cebelitarık ve Malta'da olduğu gibi doğrudan askeri güce ya da bir zamanlar İngiltere'de bulunan Amerikan

sömürgecileri ve o dönem (günümüzde de ittifak olarak) Avustralyalı sömürgecilerin olduğu gibi çevredeki dost bir nüfusa bağlı olmalıdır. Makul bir askeri yapıyla birleştirilen böylesi dostane bir çevre ve destek, savunmaların en iyisidir ve denizdeki kararlı üstünlükle birleştiğinde, İngiltere'ninki gibi dağınık ve geniş bir imparatorluğu güvenli hale getirir. Çünkü beklenmedik bir saldırının bir bölgede felakete yol açabilecek olması mümkün olabileceksen deniz gücünün üstünlüğü ile böyle bir felaketin önüne geçilebilir (Mahan, 2007).

Çevredeki dost nüfusun varlığı, Mahan'ın hükümet düşüncesinde yeni bir çerçeve açmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz Fransızların ekonomik harp (*Guerre de Course - commerce warfare*) dediği kavram, aslında tekrar edilmeksizin burada da Mahan için önlem alınması gereken bir konudur. Deniz gücü, Colbert'in (1) Üretim, (2) Nakliye, (3) Koloniler ve Pazarlar zinciri ise bu zinciri kırma kabiliyetine sahip ve önlem alınması gereken husus da Fransızların *guerre de Course - commerce warfare* dediği kavramdır. Bu durumda da zincirin korunması ancak ya ticaret rotası içinde ikmal edilmiş limanların anavatana bağlı koloniler ya da anavatanda iş birliği içinde bulunan diğer bağımsız devletler tarafından teşkil edilmesi gerekir. Anavatana bağlı koloniler, ülkeye sığınak, bakım, nakliyyede kolaylık sağlaması nedeniyle bir ülkenin deniz gücünü yurtdışında desteklemenin en kesin yolunu sağlar (Mahan, 2007). Diğer taraftan bağımsız devletlerle iş birliği ise çıkar birliğine dayalı olmalıdır. Birinin refahını herkesin refahı haline getirecek bir bağlılık yakın ilişki ve çıkar birliğini tesis eder. Birinin kavgası herkesin kavgası haline gelir. Savaşta veya savaş adına, böylesi bir örgütlenmeyi harekete geçirerek zafere karşı katlanılan külfetlere eşit derecede katlanılacaktır. Savaş içerisinde herkes tarafından uygulanacak olan savunmada ise her birinin faydasını göreceği bir yükün adil bir şekilde dağıtılması sağlanacaktır (Mahan, 2007). Bu hususta Mahan, kolektif savunma için ortak çıkarlar ve ortak tehditler belirlemiştir. Bu çıkar ve tehdit birliğinin karşılığı olarak da ortak hareket politikasını benimsemiş, böylece savaşa dair düşüncelerinin esasında barış dönemi politikalarında ortaya çıkan değerlendirmelerin çok daha etkili olduğu izlenimini açıkça ortaya koymuştur.

Mahan'ın savaşa yaklaşımı da aslında hükümetlerin davranışı noktasında tavsiye edici nitelikleri içinde barındırır. Nitekim Mahan'a göre, temsili bir hükümette yapılacak herhangi bir askeri harcamanın, gerekliliğine ikna olunmuş güçlü bir çıkara dayanması gerekir (Mahan, 2007). Bu çıkar hususu da yukarıda açıklanan hallerle geniş çerçevede anlatılmıştır. Denizci olarak yetiştirilmiş devletlerin denizlerdeki gücün karşılığı olan deniz tedarik zincirindeki güçlü çıkarları bu sebeple savaşın da en güçlü kaynağıdır. Bu hususta da bir hükümet, önce tüm ülkenin refahı için ticaret koşullarını ve ticareti mümkün olduğu kadar savunma şartlarına zorlanmayacak şekilde teşkil etmelidir. Bir dış savaştan etkilenmeden kalması adına da düşmanın sadece ülke limanlarının dışında değil, kıyılarından da uzakta tutulması gerekmektedir (Mahan, 2007). Buna göre savaş, öncelikle anavatanda cereyan etmemeli ve ayrıca ülke kıyıları ile tehdit de oluşturmamalıdır. İkincil olarak da cereyan eden savaş, deniz rotalarında bulunmayacak şekilde deniz gücünün sınırları dışında tutulmalıdır. Böylece deniz gücüne karşı bir engele neden olabilecek tehditlere karşı önlemler alınmış olacaktır.

Stratejiye ilişkin olarak Mahan'ın önemle vurguladığı hususlardan diğeri ise savaşa başvurulmadan dahi, hatta belki savaşla dahi elde edilemeyecek hususların barış içerisinde çözümlemeler yapılarak elde edilecek avantajlarına ilişkindir. Bir Fransız yazara atıfta bulunarak "Strateji"nin, savaşta olduğu kadar barışta da gerekli olması bakımından askeri stratejiden farklı olduğunu değerlendirmiştir. Buna göre barışta en kesin zaferlerin, belki de savaşla zor elde edilecek mükemmel mevkielelerin satın alma ya da antlaşma yoluyla kazanılabileceğini değerlendirmiştir (Mahan, 2007). Stratejinin yalnızca savaş halinde değil barış halinde de uygulanabileceği, hatta savaş halinde "belki de" elde edilemeyecek çıkarların barış ile karşılıklı anlaşarak sağlanabileceği vurgulanmaktadır. Konuya ilişkin örnek olarak da İngiltere'nin Kıbrıs ve Mısır'da Osmanlı Devletinden barışçıl yollarla aldığı imtiyazların sonrasında işgale dönüştüğünü göstermektedir. Yalnız bu konuda da bir çekince getirir. O da "barışçıl bir çözüm" için bile, en güçlü örgütlü güce sahip olan o millet en güçlü argümanlara sahip olacağı hususudur (Mahan, 2007). Barışçıl çözümlerde dahi güçlü olan devletin esasen masadan zafer ile kalkacağına olan güçlü inancı mevcuttur.

Mahan'ın savaşa ilişkin olarak düşüncelerinde yer alan bir diğer husus ise “Savaşın Son Çare Olması İlkesi”ne, daha ilkel bir temel oturtmuş olmasıdır. Machiavelli'nin “Prens” kitabında atıf yaptığı “Savaş, gerekli olduğu kişiler için haklıdır ve silahtan başka hiçbir umut kalmadığında silahlar kutsaldır (*Iustum enim bellum necessarium, et pia arma ubi nulla nisi in armis spes est*).” (Machiavelli, 2008, s.134) ifadesi Mahan'ın fikirlerinde de yer almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin coğrafi konumuna ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede krallar kadar cumhuriyetlerin de son argümanı olmaya devam eden örgütlü kaba kuvvetin (savaş olarak çerçevelendirebiliriz) gerektirmediği durumda (barış veya hedef strateji adına) işe yaramayacağını ifade etmektedir (Mahan, 2007). Mahan'ın bu yaklaşımı da genel olarak düşüncelerinin tamamına sirayet etmiş ve yaklaşımlarının genel olarak “Savaşın Son Çare Olma İlkesi”ne bağlı olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Mahan, savaşa her ne kadar mesafeli duruş sergilese de realist bir yaklaşımla insan doğasının savaşa olan hevesine yabancı değil, ondaki savaş isteğinin varlığından emindir. Nitekim, insan doğasının büyük ölçüde aynı kaldığı unutulmamalıdır (der); kişisel denklem (arzu), belirli bir durumda nicelik ve nitelik açısından belirsiz olsa da, her zaman insanda bulunacağından emindir (Mahan, 2007). Mahan'ın bu insan doğasına ilişkin çıkarımı da devletlerin savaşın elbet bir noktada tarafı olacağı noktasında izlenimlerinin olduğu çıkarımı yapılmasına neden olmaktadır. Bu hususa bağlı olarak bizzat kendisi direkt olarak ifade etmemiş olsa da iki doktrinsel yaklaşımı benimsediğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki “savunma” kavramına Mahan'ın getirdiği nitelemedir. Mahan'ın deniz stratejisinde yer alan “savunma saldırıları” kavramı, esasında J.J. Rousseau'nun “önleyici savaş” kavramı dahilinde incelenmelidir. Nitekim Rousseau ”Savaş hali” üzerine yazmış olduğu yarım kalmış denemesinde “Bir devlet barış koşullarını korumak isteyebilir ancak önleyici bir savaşı üretmeye hazır olmak durumundadır. Zira, şartlar elverişli iken saldırmazsa avantaj karşı tarafa geçtiğinde darbe alabilir.” demiştir (Waltz, 2009, s.7). Rousseau'nun bu yaklaşımı Mahan tarafından da benimsenmiştir. Ayrıca Mahan “savunma” kavramını “aktif” ve “pasif” savunma olarak ikiye ayırmıştır. Pasif savunmayı “Kendini güçlendiren ve saldırıyı bekleyen saf ve basit bir savunma” olarak tanımlamış, aktif savunmayı ise “Savunma hazırlığının gerçek amacı olan kişinin kendi güvenliğinin en iyi şekilde

düşmana saldırarak sağlandığını iddia eden bir savunma” olarak tanımlamıştır (Mahan, 2007). İşte buradaki aktif savunma, esasen düşman devlet iç suları, karasuları ve limanlarındaki baskıdır ve bu baskının “saldırı” olarak nitelendirilmesi Mahan tarafından doğru bulunmaz. Çünkü bu tip baskı güç dengesinin sağlanması ile ilişkilidir, rakip devletin saldırısına karşı aktif tutumdur. Bu aktif savunma biçiminin Amerikan Ayrılık/İç Savaşı’nda da uygulandığını söyleyen Mahan, o savaşta uygulanan “Anakonda Planı”na doğrudan atıf yapmaktadır. Benzer şekilde “Asya Problemi (*The Problem of Asia*)” kitabında Mahan, Rus kara gücü ile İngiliz deniz gücü arasında bir mücadele öngörmüş, Rusya’nın kuşatılması ve Çin’in kontrolünün ABD, Büyük Britanya, Almanya ve Japonya’nın ortak kaygısı haline geleceği izlenimini aktarmıştır (Glassner ve Fahrer, 2004, s273). Bu izlenim ve yaklaşımlar, Mahan’ın aktif savunmada kuşatma ve abluka kavramlarına verdiği önemi ve ayrıca “Anakonda Planı”na olan inancının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Kara devletlerinin denizdeki hakimiyette olası potansiyel müdahaleleri onlara karşı aktif savunma yapılarak karada abluka alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Mahan, Colbert’in deniz gücü zinciri olan (1) Üretim, (2) Nakliye, (3) Koloniler ve Pazarlar hususunda Amerika Birleşik Devletleri açısından bir değerlendirme yapmıştır. Dönemi itibariyle Amerika Birleşik Devletleri’nin bu zincirin yalnızca üretim halkasına sahip olduğu ancak kalan halkalar için oldukça yetersiz kaldığı görüşündedir (Mahan, 2007). Bu görüş dahilinde “koloniler” zincir halkası ile ilgili olarak ise Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasi sınırlarına yakın çevresinde deniz ticaret rotalarına atılım gerçekleştirmesi yanı sıra bu ticaret için gerekli olan müttefik devletler ve dost limanların gerekliliğine vurgu yapar.

2.2. DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİNDE YER ALAN TEMEL KAVRAMLAR

2.2.1. REALİST DÜŞÜNCE VE REELPOLİTİK

Mahan'ın insanın (servet) kazanma arzusuna ilişkin görüşleri, onun insan doğasına ilişkin yaklaşımında realist görüşleri benimseyen fikir insanları ile aynı düşünce içinde olduğunu göstermektedir. Realist görüşe sahip fikir insanları, savaşların bencillik, yanlış yönlendirilen saldırgan dürtüler ve ahmaklığın sonucunda gerçekleştiğinde hem fikirdir (Waltz, 2009, s.17). Nitekim Mahan da insanın bu yapısını göz önünde bulundurarak değerlendirmelerini yapmış, savaşların kaynağında elde edilecek serveti arayan insanı bulmuştur.

Spinoza, barışı devletlerin amacı olarak görse de devletlerin doğal düşmanlar olduğu ve her daim birbirlerine karşı savunmada olmaları gerektiğini belirtmiş olması (Waltz, 2009, s.25), Mahan tarafından da benimsenmiş bir yaklaşımdır. Bu insana ve devlete realist yaklaşım nedeniyle güç dengesi göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılmasına sebep olmuş ve eğer barış arzulanıyorsa devletlerin savaş düşüncesine başvurmada gerekli donanımlara sahip olması gerektiği düşüncesi bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Niebuhr da bu yargıya uygun olarak sürekli olarak “gücün güçle dengelenmesiyle” ilgilenen “siyasi stratejilerin”, “insanın günah(kar) karakteri” nedeniyle gerekli hale geldiğini yazmıştır (Waltz, 2009, s.28). Mahan'ın insanın bu kendi çıkarlarını önceleyen yapısına olan inancı, bir beşeri karakter ortaya çıkarmada aslında hedeflerinde karşı konulacak veya aşılacak engellerin üstesinden gelme stratejileridir.

Realist bakış açının mimarlarından Machiavelli, hükümdarın zihnini de daima diri tutması gerektiğini belirterek hükümdarın geçmişte meydana gelmiş savaşları incelemesi gerektiğini dile getirmektedir (Mertek ve Çengel, 2017, s.210). Mahan da aslında bu düşünceye uygun olarak tarihi perspektiflere dayanarak günümüz dünyasının şartlarına uygun yaklaşımları benimsemiştir. Dönemin şart ve imkanları

her zaman aynı olmayabilir ve ancak sürekli ve istikrarlı bir şekilde mücadeleye dahil olunacağı empatisi, Mahan'ın zihin dünyasını ortaya çıkarmaktadır.

Bu yaklaşımlara ek olarak Mahan, deniz devletlerine ilişkin olarak “*talasokrasi*” üzerine fikir birliğine varılmış hususlarda benzer düşünceler getirmiştir. Buna göre fikirlerini geliştirmesi, tarihi deneyimlere dayanmakla birlikte mevcut benimsenen “deniz insanı/toplumu”na ait saptanmış ilkeler ile de ilgilidir. Mahan “denizcilik” kavramına çerçeve bir noktadan, belirli kabuledişlerle hareket ederek yaklaşımını gösterir. “Denizci millet”e yaptığı değerlendirme sabittir. Denizlerle ilişki kuran, denizler dahilinde strateji belirleyen devletleri, kara hakimiyeti üzerine strateji çizen devletlerin önünde tutmaktadır. Böylesi bir millet daha önce de açıklandığı şekilde cesur, girişimci, ölçülü, acılara karşı sabırlı, coşkulu ve yoğun bir ulusal duyguya sahip kişiler olmalıdır. Bu millet yapısı da güce ulaşmada öncelliği kazanmış, avantajlı yapıya sahip bir millettir.

Mahan, insanın çıkarları dahilinde hareket edeceğine yönelik kesin kanaati onu denizcilik üzerine coğrafi etmenlerin lehe kullanımını ve aleyhe olan tehditleri analiz etmesine neden olmuştur. Bu sebeple bir insanın nasıl davranması, nasıl hakimiyet kurması gerektiği üzerine stratejiler kurması gerektiğini irdelemiştir. Machiavelli'nin “Bir prensin savaş, savaş düzeni ve savaş disiplini dışında herhangi bir amacı, herhangi bir disiplini olmamalı, bunun dışında hiçbir uğraşı benimsememelidir (..)” (Machiavelli, 2008, s.90) yaklaşımına benzer olarak İngiltere'nin (uygulama yönteminden övgüyle bahsetmese bile) istikrarlı bir şekilde deniz kontrolünü amaç edinmese (güç elde etmesine) anlam katar. Bir ülke için temel olanın savaş gibi dar bir kavramdan ziyade mücadele bağlamında çıkarımlara ve bir takım ilkelerin ortaya çıkarmasına ana kaide oluşturmaktadır. Mahan'ın savaş tanımı, Hobbes'un “Anarşik Düzen” yani “savaş halinin sürekli devam ettiği” (Keyik ve Erol, 2019, s.16) yaklaşımına da aslında bu haliyle bir benzerlik göstermektedir.

Mahan'ın bir konuda devletin üstlendiği mücadele anlayışı da açıklanan sebeplerle iki temel prensibe dayanmaktadır. Birincisi belirlenecek politikanın istikrarlı ve kati olarak ödün verilmeksizin uygulanması, ikincisi ise yapılan

mücadelenin bir başka devlet kaynak ve tasarrufuna bırakılmaksızın her an karşı karşıya gelinecek hal ve durumların izlenimleri önceden irdelenerek savaşa hazır olunması gerekliliğidir. Bu temel iki yaklaşım, tüm doktrine sirayet ederek etkisinin fazlasıyla hissedildiği hususlardır.

Realizm merkezli yaklaşımdan çok büyük farkları olmamakla birlikte reelpolitik ise, devletlerin uluslararası ilişkilerde kendi çıkarlarını korumak ve güçlerini artırmak amacıyla hareket ettikleri bir anlayışı temsil eder (Yılmaz, 2023, s.77). Mahan'ın neredeyse bir dizin boyunca aradığı şey güce nasıl ulaşılabileceğinden ziyade “en güçlü nasıl olunacağı” ile ilgilidir. Öyleyse bu anlayış, onu mücadelenin güçlü olanı yapmak için neler yapılacağını irdedeği ve bunu aradığını söylemek için yeterlidir.

Hobbes'a göre güçlü, zayıf karşısında haklı olmak için gücü bir araç olarak kullanır. Lakin sistemin güç mücadelesi üzerine temellendirilmesi bizi anarşik bir evrene götürecektir. Bireysel temelde insanlar güç mücadelesini üç temel amaç için yaparlar. İlki rekabettir çünkü tüm rakipler eşittir. Bu eşitlik aslında rakipler arası güvensizliğin de bir nedenidir. Böylece karşıdaki rakip temel hak ve özgürlükleri de dâhil edilerek göz ardı edilip elenmelidir. İkincisi güvensizliktir zira anarşik sistemde korunabilmek için saldırmak gerekmektedir ve çatışma süregitmektedir. Üçüncüsü ise zafere ulaşma isteğidir. Böylece öteki rakipler yok edilerek zaferin sahibi olunabilecektir. Uluslararası düzene de teşmil edilebilecek bu sistemde anarşik düzeni otorite altında birleştirecek hegemonik bir güç olarak Leviathan²'a ihtiyaç vardır. Ancak olmadığı için savaş kaçınılmazdır ve sistem savaşın devamıdır (Okyar ve Güneş, 2016, s81).

Coğrafyaya biçilen roller sebebiyle jeopolitiğin gelişimi de esasen reelpolitik doktrinler dahilinde değerlendirmeden muaf tutulmayacak bir gerçekliktir. Jeopolitik konum belirli dış politika yaklaşımlarını ülkelere dayatmaktadır. Küreselleşme ile birlikte coğrafyanın kısıtlayıcı etkileri ortadan kalkmamış ama azalmış olsa da coğrafi

² Hobbes tarafından “devletin gücünü ve otoritesini temsil eden bir canavar” olarak tasvir edilir. En güçlü olanı temsil eder.

koşullar, ülkelerin güvenlik algılamaları ve dış politikalarının düşünsel çerçevesini şekillendirir (Özdemir, 2008, s.9). Sonuç olarak reelpolitığın temeli anarşik bir uluslararası evrende dini, ahlaki, etik veya hukuki olmayan somut çıkarların maksimize edilmesine dayanır. Buna karşı rejimler hâkimiyetlerini korumak için günümüzde kamuoyunu dikkate almak zorundadırlar. Kamuoyunun rejim üzerindeki bu baskısı rejimlerin mutlak reelpolitığı esas almalarına engel olmakta ve devletlerin dış politikalarında salt çıkar temelli politikalar üretmelerinin önüne geçmektedir (Okyar ve Güneş, 2016, s83). Bu sebeple günümüz reelpolitığına ilişkin zorlayıcı şartlar ile karşı karşıya kalmakla birlikte Mahan'ın doktrinini ele aldığı dönem için aynı şeyler söylenemez. Dolayısıyla beyan ve yazılarında reelpolitığe ilişkin söylemler daha kolay bir şekilde ifade edilmiştir.

Jeopolitik, geleceğe ait hükümler çıkarmak durumundadır. Jeopolitiğin amacına ulaşması için coğrafyadan başka diğer bilimlerden de faydalanması gerekir. Geleceğe ait sonuçlar çıkarılabilmesi için, güçlerin halihazır ve potansiyel değerlerinin incelenmesi, karşılıklı güç kıyaslamalarının yapılması ve bunların coğrafi emrivakiler açısından değerlendirilmesi gerekir (İlhan, t.y. 613). Realpolitik dış politikanın yürütülme yöntemlerini gösterir ve onlar için mantıki esaslar ortaya koyar. Güç dengesi, bu yöntemlerin yol açtığı uluslararası sonuçları açıklamak iddiasındadır. Daha doğrusu, kuramın yapması gereken şey budur. Eğer uluslararası ilişkilerin açık bir şekilde siyasal bir kuramı varsa, bu, güç dengesi kuramıdır (Waltz ve Quester, 1982, s.41).

Açıklanan nedenlerle de Mahan'ın da düşünceleri ile dahil olduğu şekliyle Realizm ve Reelpolitik, ilkeler ve olması gereken etik ve ahlaki değerlerden ziyade “güç” ortamına doğmuş ve “güçlü” olanın haklı olacağına inancının yansımaları ile bütünlüştür. Devletin egemenlik anlayışının deniz hakimiyet doktrini kapsamında da dünyaya hegemon bir devletin varlığı ile nihayetlendiği, hegemon söylemin meşrulaştırıldığı bir döngüdür. Hegemonya, hegemon devletin gücünü maksimize etmesini sağlayan ideolojik bir örtü olarak görev yapmıştır. Bu noktada hegemonun kurduğu ve desteklediği uluslararası örgütler, rejimler ve normlar önemli bir rol oynamaktadırlar. Böylece, bir devletin kendi hegemonyasını başarılı bir şekilde

üretmesi ve yeniden üretebilmesi sahip olduğu gücünün de bir göstergesidir (Şahin ve Şen, 2014, s.191).

Mahan'ın ortaya koyduğu doktrin hegemonyayı içerisine alarak gücün parladığı ve güce atfedilen değerler ile bir başka güçlünün istenmediği küresel bir egemenlik şeklidir. Realist perspektifte hegemonya, düzenin devamını sağlamak için egemen durumda olan bir devletin güç kapasitesindeki yoğunlaşmanın bir sonucu olarak anlaşılmıştır. Hegemonya maddi kaynaklardaki üstünlük olarak tanımlanmış ve hegemonik gücün, doğal kaynaklar, sermaye ve pazarlar üzerinde kontrolün sağlanmasıyla ortaya çıkacağı kabul görmüştür (Şahin ve Şen, 2014, s.191). Nitekim Mahan'ın deniz gücü zinciri, yalnızca bir devletin çıkarları ile bu devletin uydusu konumunda olan uluslararası sömürge ve kolonilerine kolaylıkla uzanması ve karşısında rakip bulmak istememesini içerisinde barındıran bir doktrinin tezahürüdür.

2.2.2. DENİZCİ MİLLET VE DENİZ GÜCÜ

Daha önce belirttiğimiz gibi Mahan'ın “ulusal karakter” kavramı ile anlattığı ve olmasını istediği husus *talasokrasi* (deniz uygarlığı/yönetimi) olarak adlandırılan devlet yapısının bileşenleri ile uyumludur. Mahan'ın fikirlerini geliştirmesi tarihi deneyimlere dayanması yanında mevcut benimsenen ilkeler ile de ilgilidir. Mahan “denizcilik” kavramına çerçeve bir noktadan, belirli kabuledişlerle yola çıkarak açıklar. “Denizci millet”e yaptığı değerlendirme sabittir. Denizlerle ilişki kuran, denizler dahilinde strateji belirleyen devletleri, kara hakimiyeti üzerine strateji çizen devletlerin önünde tutmaktadır. Aslında “Tarih Üzerine Deniz Gücünün Etkisi” kitabı ile deniz gücünün ekonomik büyüme, güvenlik ve küresel etki için ulusal bir hedef olarak görülmesi gerektiği ana düşüncesi mevcuttur (Koçpınar, 2024, s.273). Ulusal kaidelere yüklenen bu sorumluluk, denizciliğin mimarı olarak “millet” kavramını ön plana almasına neden olmaktadır.

Mahan'ın deniz gücünü dayandırdığı altı unsurdan biri olan ulusal karakter, neredeyse tamamen bir milletin neden denizci olması, deniz gücüne neden iltimas etmesi ve yalnızca savaş değil, savaş kadar mefhumiyetini koruyan barış dönemi

politikalarında da aktif rol alması gerektiğini nitelikli bir gereklilik olarak açıklar ve zarureti betimler. Öyleyse Mahan'ın “denizci millet”i, bir unsuru olarak devletin/topluluğun “deniz gücü” olmasına hizmet etmektedir. Deniz gücü, Mahan'ın fikir havuzunda önemli bir yer alır ve bu yeri öylesine kuvvetlidir ki millet buna hizmet etmelidir.

Mahan deniz gücüne iki ayrı ancak ortak sonuçları olan tanımlar getirmiştir. Bunlardan ilki “savaşta ve barışta deniz yoluyla yapılan askeri ve ticari ulaşımı kontrol etme ve yönetme kabiliyeti” (Mangır, 2020) iken bir diğeri Colbert'in ortaya koyduğu tedarik zinciri; (1) üretim, (2) nakliye ve (3) koloniler ve marketler üzerinde etkin üstünlüğün sağlanmasıdır (Mahan, 2007). Deniz gücü kavramını yalnızca savaşta değil barışta da gerekli olduğunu savunan yalnızca askeri değil ticari anlamda üstünlüğün de deniz gücü ile ilişkili olduğunu belirten Mahan, doğada yerini almış kara parçaları ve bunların yapısı ile bu kara parçalarını çevreleyen deniz sularının etkinliğini jeopolitik çerçevelerle, tarihi kaynaklarla ortaya koymuş ve çıkarımlarını jeostratejik beyanları ile de ileri taşımıştır.

Mahan'ın deniz gücü, dünyanın tamamına yayılmak zorundadır. Nitekim tedarik zinciri ve öz olarak ticaret, müşteri arayışını sonlandırmayacak bir imalatçı ve tüccarın varlığı ile mümkündür. Bu bir tür emperyalizm politikasıdır ve barış dönemini ticaret ile güçlendirmeli, savaş döneminde ise öncelikle ticaretini muhafaza etmelidir. Mahan'ın ısrarla vurgu yaptığı ve tarihi hadiselerde önümüze sunduğu çıkarımlar bu şekilde toparlanabilir. Ancak zincirin son halkası olan sömürge her zaman için barış şartlarında sağlanamayacaktır ve tarih sömürgecinin kanlı tarihine defaatle şahit olmuştur. Öyleyse Mahan'ın bu zincirin tamamlanmasında askeri kuvvetlerin lüzumunu göz ardı etmeyeceği açıkken ortaya yine “güç” stratejisinin hegemon hisleri ile hareket eden bir devlet yapısını ortaya koyduğunu söylemek gerekir.

Küresel ekonomi politiği gereği dünya tarihinde yer almış başat güçler, önceliklerini kendi ülke sınırları dahilinde elde edemediği ham madde ve insan ihtiyacını ulusaşan topraklarda arama gayesi ile dünyanın dört bir tarafında hedeflerini icra edebilmek maksadıyla sert güce dayanan askeri otoritenin güçlü olduğu bir

sömürge düzeni icra etmişlerdir. Bu esasen 1. Kolonizasyonun temel kuvvası, ruhani bütünlüğüdür. Ardından askeri harcamaların karşılığı ile elde edilen kar marjı arasında zayıflama, esasen güçlü devlet tanımı dahilinde yer alan devletlerin yeni yöntemlere başvurmaları ve yöntemlerini gözden geçirmelerine sebep olmaktadır. Bu haliyle de dünya devletleri ile karşılaşmaları bazı yeni vizyonlar dahilinde değerlendirmekten başka çare bırakmamıştır. Bu haliyle de 2. Kolonizasyon döneminde “neo-kolonizasyon” olarak da isimlendirdiğimiz bu dönem, 1970’lerde düşük faizle yüksek miktarlarda borçlanan ülkelerin piyasa şartlarının değişmesi ile finansal olarak rehin alınmasını ve uluslararası şirketlerin üçüncü dünya ülkelerine nüfus etmesini içermektedir. Bu haliyle devletler müdahaleye ekonomik güçlerinin bir başka ülke siyasetine ipotek edilmesi ile geçirgenliği kazandığı, bu haliyle de egemen devlet yapısı bir başka devletin kararlarına uygun kılınarak bağımsız yapılarının zedelenmesine yol açan tipik unsuru içermektedir (Ergün ve Kurban, 2020, s.24). Öyleyse devlet bir başka devlete karşı tavrını, elde ettiği ekonomik tavizlerin bir başka zaman diliminde tekrar ifa edemeyecek kadar büyümesi ile o ülke sınırlarında karar verici bir noktaya gelmesine evrilmektedir.

Mahan’ın deniz stratejisinde efektif rol oynayan deniz gücü zincirinin son halkası olan “koloniler”, esasen dost/müttefik devletlerde güvenli limanlardır. Bu limanların korunması veya güvenli kılınması için o ülke ile ilişkilerin geliştirilmesinde dönemi itibariyle askeri güvenlik ön planda iken günümüz güvenlik ilişkilerinde siyasi ve ekonomik ilişkilerde bir başka ülke ile egemenlik tasarruflarına riayet ederek geliştirilen ilişkiler daha ön plandadır. Ancak belirtmek gerekir ki deniz gücü, bu noktada kapıyı açan devlet ilişkisinde yöntemlerden ziyade ortaya çıkan sonucun tasviridir. Karşılıklı ilişkilerin varlığı dost bir tutum olarak ele alınabilir ancak bu ilişki bir zorlama ile gerçek kılınabilir.

Açıklanan sebeplerle denizci millet ve deniz gücü, irdelediğimiz bu doktrinin en temel yapıtaşlarından biri olması yanında, içeriği dönemsel ve aktörsel ilişkilerin nasıl geliştiği veya nasıl sağlandığından ziyade ortaya konan zincirin ne kadar sağlam kalabildiği ile ilgilidir. Bu sebeple zorlayıcı ve rızaya dayanmayan ilişkiler

meşrulaştırılmayı bekleyen küçük meseleler olarak yer alırken, deniz üzerinden yapılacak ticaretin kazandıracağı servet her şeyin önünde yer alabilecektir.

2.2.3. GÜÇ – GÜVENLİK – TEHDİT İLİŞKİSİ

Her devlet, bir anlamda, tehditlerle dolu bir evrenin merkezinde yaşar. Bu tehditler devletin güvensizliğini, devletin zaafılarıyla etkileşimi yoluyla tanımlarlar ve ulusal güvenlik gündemini siyasi bir sorun olarak belirler (Buzan, 2015, s.124). Güvenlik; nihai olarak tehditten korunmak anlamına gelmektedir (Çelik ve Erol, 2018, s.103). Bir devletin “ulusal gücü” ile “ulusal güvenliği” arasındaki ilişki de tehdit olarak algılanmış olguları kendi gücü ile bertaraf edebilip edemeyeceği ile ilişkilidir. Nitekim tehdit olguları ulusal güvenliğin esas problemi olarak yer alıyorsa ulusal güç konusunda da o devletin belli başlı zaafiyetlerinin varlığından bahsetmek gerekir.

Anarşik düzende dünya yapısı devleti belli kararlar vermeye iter. Bu bağlamda da devletler anarşi şartlarında refahları ile siyasi ve toplumsal değerlerinin devamı için kendi kendilerine bakmak zorundadırlar (Buzan, 2015, s.234). Öyleyse Mahan’ın ortaya koyduğu ilkeler de dünya coğrafyasında Amerika’nın refahı, Amerikan kara ve deniz sularını aşan dünyanın tamamına yayılmıştır. Colbert’in ortaya koyduğu “(1) Üretim, (2) Nakliye, (3) Koloniler ve Pazarlar” zinciri, Mahan tarafından tek kelimeyle adlandırılan deniz gücü (*seapower*) (Mahan, 2007), kendine limanlar bulmak zorunda olan bir doktrine dönüşmüştür. Bu hakimiyet türü, devletin kendi güç ve güvenliği arayışında iken kolaylıkla diğer devletlerin güç ve güvenlik anlayışlarını tehdit edebilir seviyededir (Buzan, 2015, s.234). Öyleyse Mahan, bu haliyle Amerikan kıtasının refahını tehdit eden unsurları tespit ederek “güvenlik doktrini”ni temellendirmiştir. Refah için Amerika kıtasına uzak denizlerde bu güvenlik tehdidini minimize edecek, (ve böylece) diğer devletler için kendi çıkarlarını tehdit edemeyecek bir duruma evrilmesini sağlayabilecektir. Öyleyse bu rekabet ortamının çatışmacı ortama yönelik olarak şekillenmesi elbette beklenendir. Mahan da bunu göz önünde bulundurarak temel kaideleri buna göre şekillendirmiştir.

Mahan’a göre, uluslararası siyasetin belirleyici özelliği ideolojik çatışma değil, güç mücadelesidir. Ulusal çıkar, dış politikada yeterli bir neden olarak yer alır (Bew, 2017, s.118). Halihazırda bu yaklaşım jeopolitik için yapılan “gücün amaç ya da araç olmasının ötesinde, devletlerin güç elde etmesini ve bunu kullanmasını, anarşik dünyanın güvenliği için esas kabul etmesi” (Mangır, 2020, s.3) yaklaşımı ile benzerdir. Mahan’ın ideolojik olmayan yaklaşımı, aslında temel tip hakimiyet faktörlerinde de beşeri unsurlarda onun insanoğluna bütüncül bakması ve sınıflandırmasının temel motive edici itici güç olan insanın temel yaklaşımları ile özdeşleşmektedir.

Jeopolitik, geleceğe ait hükümler çıkarmak durumundadır. Jeopolitiğin amacına ulaşması için coğrafyadan başka diğer bilimlerden de faydalanması gerekir. Geleceğe ait sonuçlar çıkarılabilmesi için, güçlerin halihazır ve potansiyel değerlerinin incelenmesi, karşılıklı güç kıyaslamalarının yapılması ve bunların coğrafi emrivakiler açısından değerlendirilmesi gerekir (İlhan, t.y. 613). Mahan’ın yön verdiği fikirleri ile Roosevelt’in siyasi kararları aslında deniz gücü üzerinde daha fazla teorik bağlam kurmamıza sebep vermektedir. Dönemin Amerika Birleşik Devletleri jeopolitik politikası ve dünya hakimiyeti üzerine düşünceleri göz önünde bulundurulduğunda aslında Mahan’ın temel bileşenleri güç - güvenlik arasındaki sıkı ilişkiye dair düşünce yapısını da ortaya koymaktadır. Nitekim Mahan Amerika kıtasının güvenliğini merkez - çevre bağlamında güvenlik öncelikli güç dahilinde değerlendirip çeşitli ilkeler ortaya koyarken denizaşırı ülkeler ile kurulacak ilişkiler ise temel haliyle güç öncelikli güvenlik bağlamında değerlendirmektedir.

Mahan, güç konusunda dönemin Amerikan düşüncesine hem etki etmiş hem de Amerikan düşüncesinden etkilenmiş bir isimdir. Yukarıda açıklaması yapıldığı üzere Mahan’ın stratejisi güç elde etmeye ilk olarak dayanmakta ancak ahlaki ve normsal olarak dönemin Amerikan siyasi fikir dünyasından da etkilendiğini de söylemek gerekir. ABD, kurulduğu günden Birinci Dünya Savaşı’na kadar Avrupalıların kendi aralarında kurdukları güç dengesi siyaseti sayesinde anarşik uluslararası sistemin sorunlarından uzak durmayı başarmış, kurucu babalar olarak adlandırılan liderlerin belirlediği ve “*Manifest Destiny*” olarak kavramsallaşan, sahip

olduğu özgürlük tecrübesini yaymanın kendisine verilmiş ilahi bir görev olduğu söylemiyle Amerika kıtasında hegemonyasını artırmıştır (Şahin, 2019, s.66).

Bir devletin bağımsızlığını veya varlıklarını kaybetme riskini engellemek için önlem alınması diğer ülkeler ile çatışma riski yaratacaktır. Çünkü bu ülkeler kuralsız bir ortamda kendi avantajlarına uygun olacak durumların arayışında oldukları için birbiri ile sürtüşme içerisindedir (Buzan, 2015, s.234). Mahan'ın anlayışı Amerika Birleşik Devletleri'nin varlık mücadelesi ile mündemiçtir. Esasen içerisinde çözüm aradığı strateji de çatışma ortamına olan mutlak bağlılıktır. Kaynaklara olan ihtiyaçta bir başka devlet ile gerçekleşecek yarışa her halükarda inancı tamdır. Bu haliyle çözümlemelerine bir başka devletin çıkarlara olan dahlini esirgemez. Mahan'ın bu temel düşüncesi dönemin Amerikan politikası için de belirleyici hususlardan biri olmuştur. Nitekim Theodore Roosevelt ile Mahan'ın ikili güçlü ilişkileri o dönem için Roosevelt'in politika yaklaşımlarını benzer kılmaktadır. Kissenger, "Roosevelt güç dengesinin sofistیک bir analisti ve ulusal çıkarları bunu gerektirdiği için ve aynı zamanda Amerika'nın katılımı olmadan küresel güç dengesinin olanaksız olduğu"nu düşünmektedir (Kissenger, 2007, s.50).

Nicholas J. Spykman, güç dengesinin büyüyen devletleri sınırlandırma amacı taşıdığını ve bu politikanın tüm başarılı devletlerin diplomalarında önemli bir yeri olduğunu savunur (Özkan ve Baba, 2021, s.20). Bencil/günahkar insanın bir noktada da aslında sosyal yapısı ve tek başına kalan insandan ziyade birbiri ile mücadele eden toplumların bir bütününe kapsadığını söylemek gereklidir. Nihayetinde ortaya çıkan bu çıkarların birbirine bağlı ve ortak arzulanan (herhangi bir) şey çatışma ortamını doğurmak zorunda kalacaktır. Nitekim Rousseau'nun çatışmaya ilişkin olarak nedenleri sıraladığında cevap aradığı sorulardan biri de "Neden sosyal ortamlarda çatışmaların ortaya çıktığına" ilişkindir (Waltz, 2009, s.160). Doğadan devlete özet olarak ifade edilecek bu insanın toplumsallaşma çıktısı da işbirlikçi ve rekabetçi ortamın doğmasında da en temel kaynaklardan biri haline gelmiştir. Öyleyse anarşik yapıda toplumsallaşan devlet yapıları da egemen devlet prens/hükümdarları için strateji ortaya koymaya, refahını aramaya ve kaidelerini çerçevelemeye neden olan bir hal almaya başlamıştır. Bu liderlik yapıları da Hirsch ve Doyle tarafından "işbirlikçi",

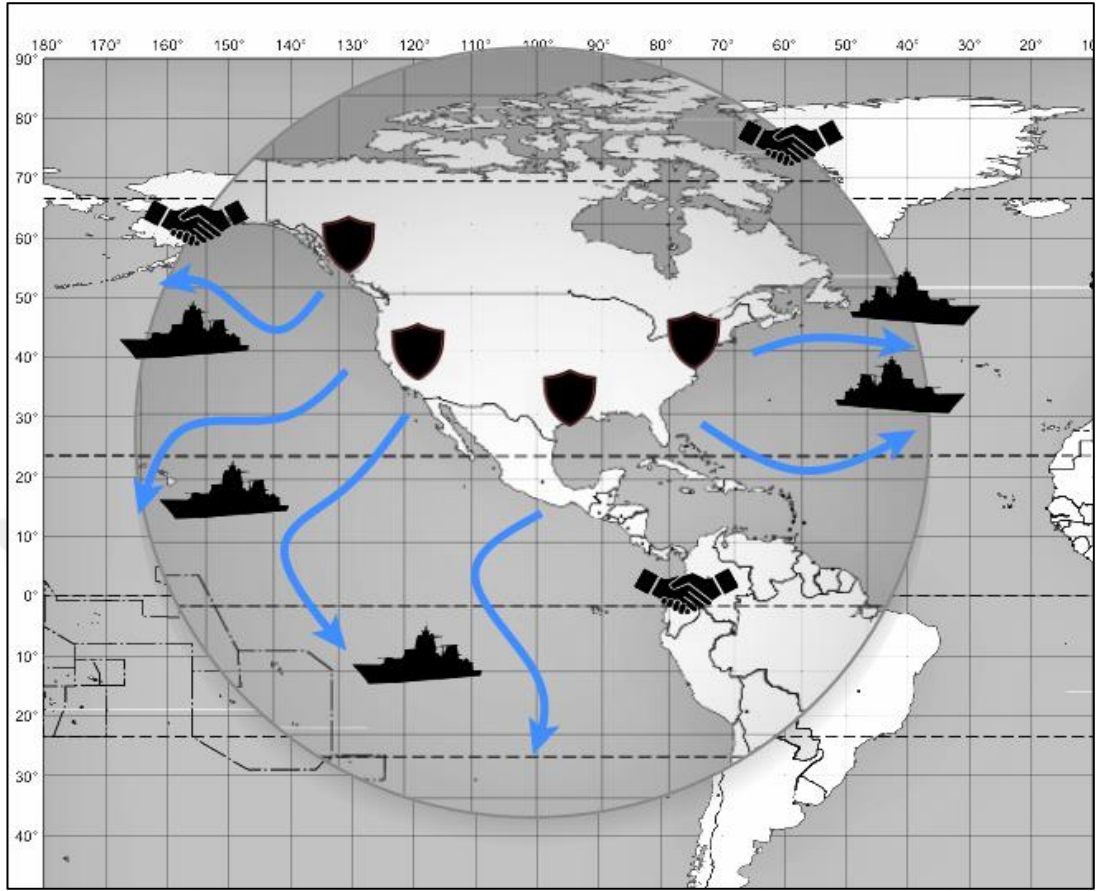
“hükmedici” ve “emperyalist” (Buzan, 2015, s.240) şeklinde tanımlanan bir spektruma dönüşmekle sonuçlanmıştır. Mahan’ın da bu noktada emperyal hedefleri olan güç odaklı yaklaşıma sadık kalmakla birlikte işbirlikçi yapılara da açık olduğunu belirtmek gerekir.

Stephen M. Waltz, geleneksel güç dengesi teorisyenlerinin aksine dengeleme amacıyla yapılan ittifakların yalnızca güce karşı değil tehditlere karşı yapıldığını savunur. Bu bakış açısından gücün dağılımı önemli bir faktör olsa da tehdit düzeyi, coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve algılanan niyetlere göre şekillenir. Bu yüzden Waltz, daha çok tehdit dengesi teorisini ön plana çıkarır (Özkan ve Baba, 2021, s.21). Waltz, yine klasik realistlerden farklı olarak güç kavramını başat bir “amaç” olarak değil, gerektiği zaman kullanılabilecek bir “araç” olarak görmüştür. Ona göre güç, yalnızca ihtiyaç olduğu zaman kullanılacak bir araçtır (Keyik ve Erol, 2019, s.18).

Kissenger uluslararası düzenin canlılığını meşruiyet (ilkeler düzeni) ve güç dengesi arasında oluşturduğu dengeye ve her birine verilen görece öneme bağlamaktadır (Ergün ve Kurban, 2020, s19). Günümüz siyasi zemini güç anlayışını realist temellerle açıklamaya müsait olup ilkeler düzeninde BM yapısının bir başka devlete müdahalesini askeri anlamda yasaklamakla birlikte, yapılan benzer bir başka devlete müdahaleler karşısında aynı tutum ve davranışlara karşı gerçekleştiren aktöre bağlı olarak farklı şekilde aksiyon olması yeniden sorgulanmasına günümüzde yol açmaktadır. Bununla birlikte güç, süreçte aslında klasik dönem yaklaşımlarla uyuşacak noktada tanımlamalara açıklanan sebeplerle muktedir hale gelmiştir. Öyleyse ülkeler arası geçişkenlik bir sistem dahilinde söz konusu olsa dahi ilke ve tutumlarda anlayış klasik dönem realist anlayış ile özdeşmektedir. Güç dengesi, özüne dönen “güç” kavramı ile bir arada düşünüldüğünde aslında barışı koruma çerçevesi dışında çıkar elde etmede etkin rekabet unsurlarının varlığına dönüşmektedir.

2.2.4. ABLUKA VE ABLUKAYA DAYANAN ÇEVRELEME

Mahan, deniz gücü kavramını yalnızca savaşta değil barışta da gerekli olduğunu savunan, yalnızca askeri değil ticari anlamda üstünlüğün de deniz gücü ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Doğada yerini almış kara parçaları ve bunların yapısı ile bu kara parçalarını çevreleyen deniz sularının etkinliğini jeopolitik çerçevelerle, tarihi kaynaklarla ortaya koymuş ve çıkarımlarını jeostratejik beyanları ile de ileri taşımıştır. Mahan'ın deniz gücüne yaklaşımı coğrafi sınırların kazanımları ile doğrudan ilintilidir. Beşeri etkilerden farklı olarak coğrafya bizlere bazı politikaları uygulamaktan başka çare bırakmamaktadır. Bu durum da coğrafi determinizmin Mahan için ne kadar kritik olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Aslında bu coğrafi determinizme olan yaklaşım, hemen hemen her klasik dönem jeopolitikçi için değerlendirmeye alınan hususlardandır. Nitekim kara güçleri ile deniz güçleri arasında bir rekabet olduğuna inanan Mackinder, Avrasya ve Afrika kıtalarından oluşan bir Dünya Adası belirlemiş ve dünyanın en ulaşılmaz kısmı olan Kalpgah (*Heartland*)'ı aramaya başlamıştır (Mangır, 2020, s19). Aslında Mackinder'dan önce Jomini tarafından ortaya konulan kara hakimiyeti ve kara savaşlarındaki zaferin gücüne daha fazla inanıldığı çizgiyi, yani Jomini'nin kara savaşlarına ilişkin inancı, Mahan tarafından “deniz gücü” olarak yeniden değerlendirilmiştir (ed. Paret, 1986, s.179). Mackinder'in coğrafi determinizmi aslında Karl Haushfer'in Hayat Alanı (*Lebensraum*) kavramına daha yakındır. Mahan'ın coğrafi determinizmi ise denize hakim olmaktan ziyade denizler ve denizlerden gelen tehditlerin kontrolü veya denizlerden kara parçalarının kontrolü olarak değerlendirilebilir. Bu durumda Mahan'ın esas yaklaşımı belli coğrafi parçalardan ziyade onların avantajlarının değerlendirilmesi üzerinedir. Bu yaklaşımlar çerçevesinde; Mahan'ın coğrafi konumu itibariyle avantajlı saydığı devletlerin kara yapıları (1) denizden karaya savunma yapmak zorunda olmayan devletler, (2) karadan denize ilerleme veya hakim olmaya coğrafi (ve ayrıca iradi) olarak yetkin devletler ve (3) birden fazla deniz veya su yolları üzerinde yüksek mücadeleye girmeyecek (girmek zorunda kalmayan) devletlerdir. Bu yapıya sahip devletlerin coğrafi konumlarının en yüksek avantaja sahip olduğu çıkarımında bulunmaktadır. Mahan'ın yaptığı bu değerlendirme, esasen kara devletleri ile deniz devletleri arasındaki mücadeleyi de karşılamaktadır.

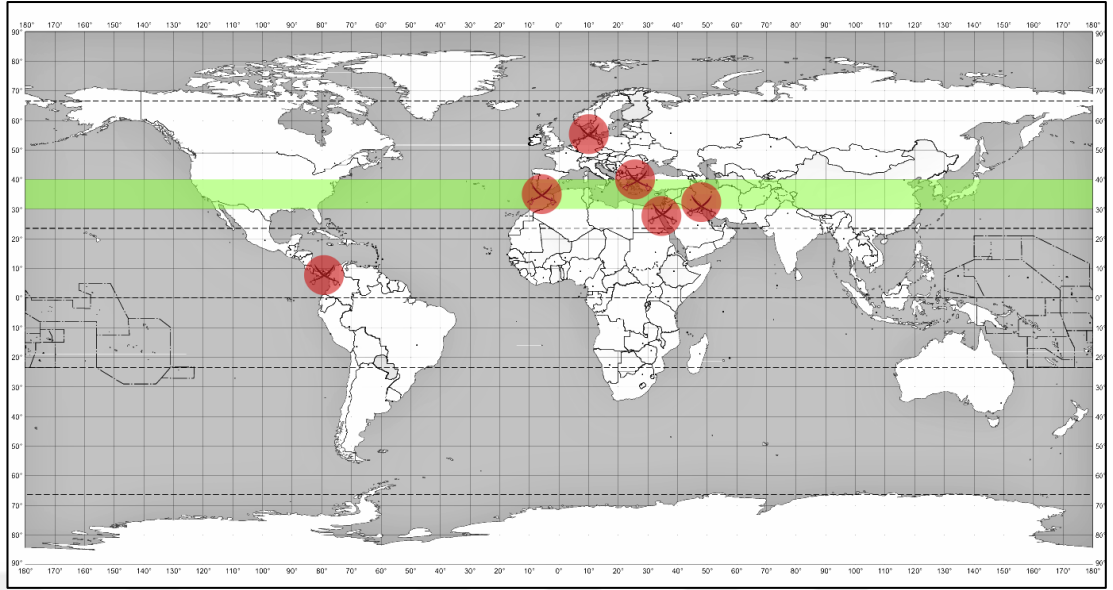
Şekil 3: Mahan'ın avantajlı saydığı devletlerin kara ve deniz yapısı

Bilimsel literatüre “kıyı şeridi” ulusları terimini ilk kez sokan Mahan’dır. Mahan’a göre, yeryüzünde politika çoğunlukla zamanın insanlara verdiği enerji ve isteğe bağlı olarak ülke yöneticilerinin karakteri sayesinde ve girişimleriyle değişir. Fakat kıyı şeridi uluslarının tarihi, hükümetlerin becerikliliğinden ziyade yerleşim şartlarına, kıyı şeridinin elverişliliğine ve uzunluğuna, nüfusun sayısına ve karakterine, daha doğru ifade etmek gerekirse doğal etkenlere bağlıdır (Hasanov, 2010, s.71). Bu tanımlamalara bağlı olarak ortaya koyduğu kıyı şeridinin varlığının avantajları ise o devletin savunma yapmada zorlanmayacak oluşu ve deniz bölgelerine ulaşımının kolay olması sebebiyle ticarete olan yetkinliğidir.

Dünya’nın karaları çevreleyen bu deniz yolları da tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sebeple de denizler ve dolayısıyla okyanuslar da askeri anlamda komuta edilmesi gerekir. Bir donanmanın bir okyanusa komuta etmesi için, her zaman

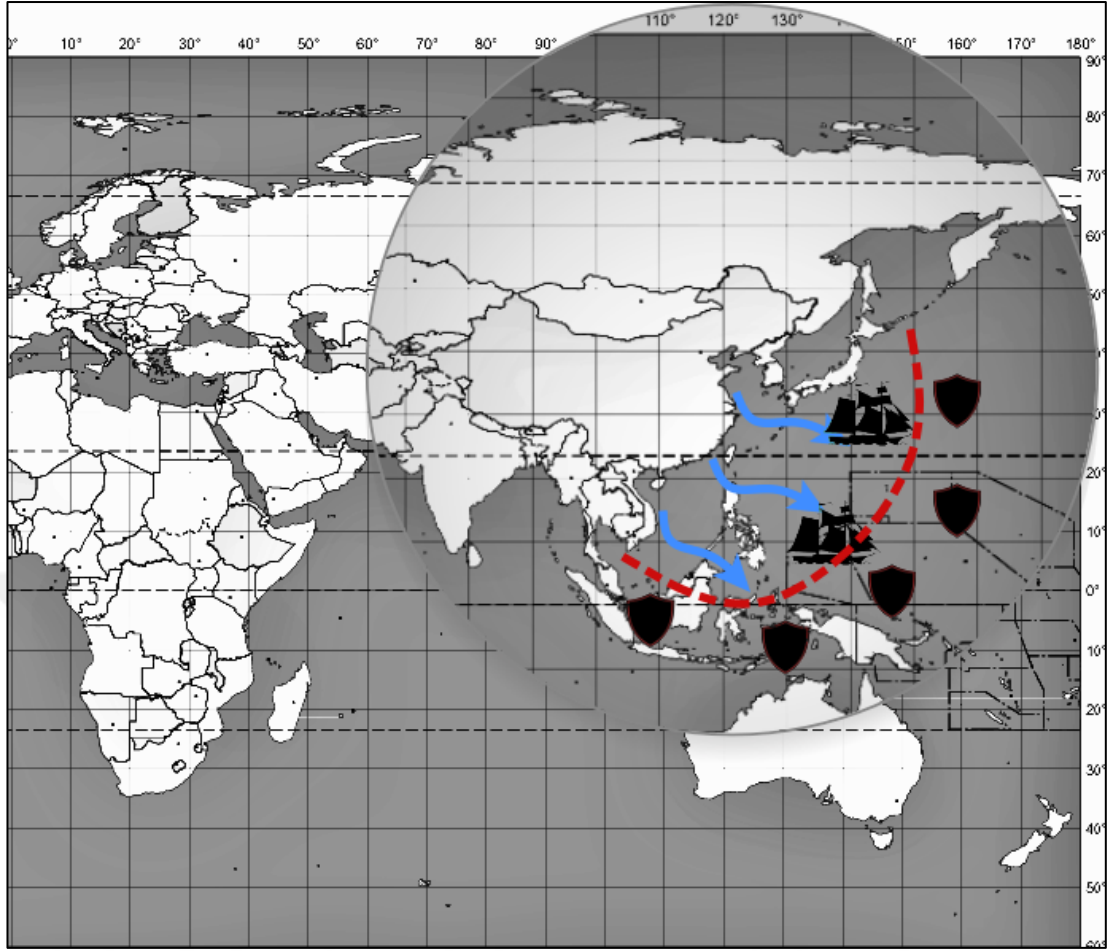
tüm denizi kontrol etmesi gerekmez. Ancak stratejik açıdan önemli parçaları kullanmak istediği zaman kontrol edebilmesi ve düşmanın aynısını yapma yeteneğini reddetmesi gerekir. Denizin kontrolünü ele geçirmek, savaşta rakip donanmaları yok ederek, onları limanlarında abluka altına alarak veya kritik deniz yollarına erişimlerini engelleyerek elde edilebilir (Mearsheimer, 2001). Mahan'ın bu yaklaşımı aslında rakip devlet yaklaşımını öncüllediğini göstermektedir. Mahan'ın deniz muhabere stratejisine ilişkin görüşleri, Jomini'nin görüşüne dayanarak deniz savaşı "yasalarının" kara savaşı "yasalarına" çok benzediğini, tıpkı kara savaşında ordu olduğu gibi, bir donanmanın birincil amacı rakibin donanmasıdır (Patrick, 1987, s.113). Ayrıca Mahan denize egemen olmanın zaferi garantilemek anlamına geldiğini Roma İmparatorluğu örneğinde göstermiştir (Hasanov, 2010, s387).

Mahan güç dengesi ve çatışmalara olan keskin inancı onu dünya haritası üzerinde de bir takım çıkarımlar yapmasına sebep olmuştur. Nitekim Mahan'ın jeostratejik haritası "Asya Sorunu" kitabında verilmiştir. Mahan, Avrasya'yı kıtanın üstün olduğu kuzey ve denizin üstün olduğu güney olarak ikiye bölmektedir. Aradaki bölge ise tampon bölge olarak tarif edilmektedir. Onun öngörüsüne göre asıl mücadele bu tampon bölge için verilecektir (Ametbek, 2017, s.11). Bu tampon bölge, yeryüzünün 30. ve 40. paraleller arasındaki bölgesine karşılık gelir ve "çatışma bölgesi" olarak da isimlendirilen bu bölge özellikle dikkat merkezinde bulundurulmuştur (Hasanov, 2010, s71).

Şekil 4: Mahan'ın 30. Ve 40. Paraleller ve çatışma bölgelerini gösterir harita

Mahan'ın kıyı şeridi değerlendirmesi, onun devletlerin kıyıdan kuşatılması/ablukaya alınması noktasında da keskin fikirlerini ortaya koymaktadır. Nitekim "abluka"ya olan yüksek iltimas onun savaşın stratejisinde yer vermekten kaçınmadığı önemli bir konudur. Modern zamanların iki büyük deniz teorisyeni Corbett ve Mahan, bir ablukanın donanmanın büyük güç savaşlarını kazanmak için en iyi stratejisidir. Mahan'ın "deniz gücünün en çarpıcı ve korkunç işareti" olarak adlandırdığı abluka, rakip bir devletin ekonomisini boğarak çalışır. Amaç, rakibin denizaşırı ticaretini kesmek, su yoluyla taşınan ithalatı engellemek ve kendi mal ve malzemelerini dış dünyaya ihracat yapmasını engellemektir (Mearsheimer, 2001).

Şekil 5: Mahan'ın Abluka Stratejisi'nin çalışma prensibini gösterir harita

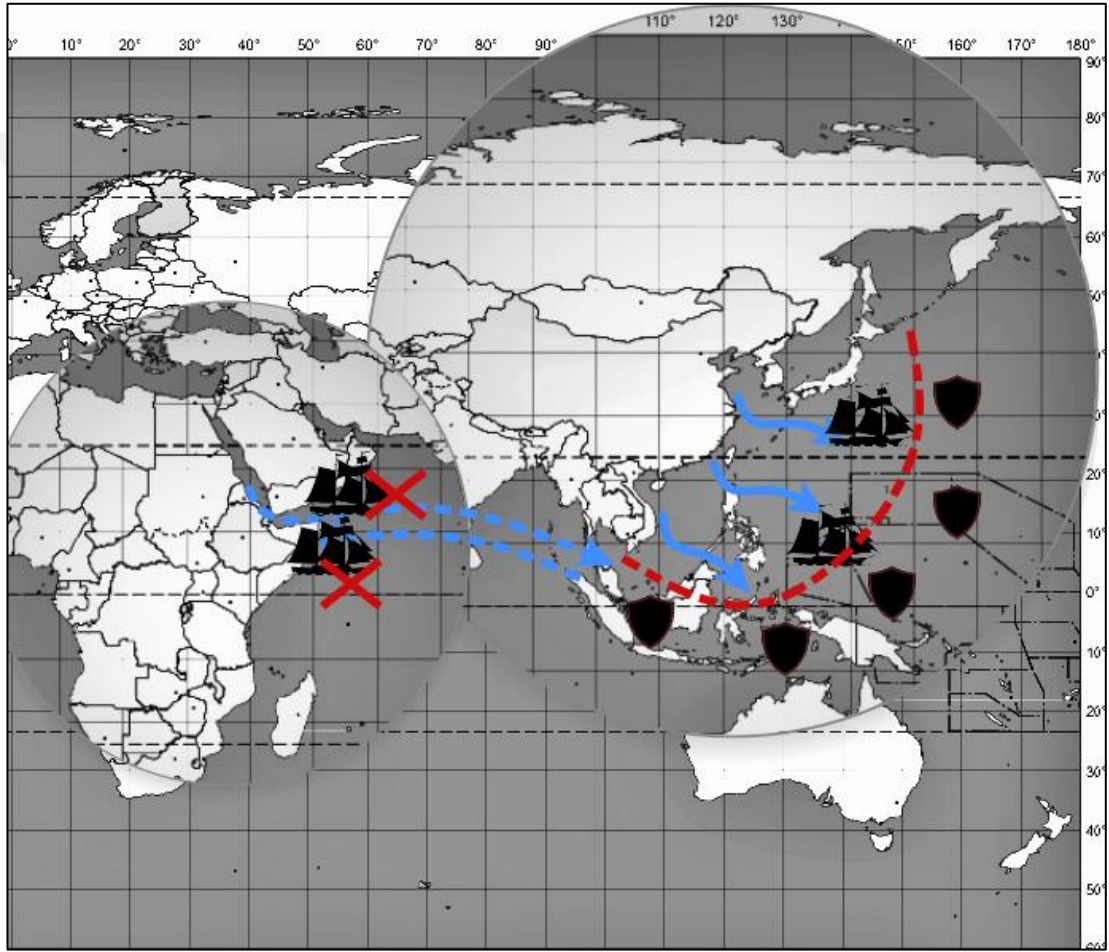
Bu abluka türü esasen coğrafi olarak gerekli yeterliliklerin varlığı ile de orantılıdır. Deniz gücünü kullanmaya yetkin bir devletin ancak üstesinden gelebileceği bir husustur. Nitekim bu abluka yöntemi de çeşitli kaynaklara yönelik olabilir. Deniz ticareti kesildiğinde, bir ablukanın rakip bir büyük gücü teslim olmaya zorlamasının iki yolu vardır. Birincisi, düşmanın sivillerine ağır cezalar verebilir. Ağırlıklı olarak gıda ithalatını keserek ve ortalama vatandaş için hayatı ölümcül değilse bile perişan hale getirerek gerçekleştirilir. Yeterince insanın acı çekmesi ve ölmesi sağlanırsa, savaşa yönelik halk desteği buharlaşacak ve sonuç olarak ya halk ayaklanacak ya da hükümet durmak zorunda kalacaktır (Mearsheimer, 2001). Bu yaklaşım Mahan'ın stratejik olarak esasında bugünün “çevreleme” ve “akıllı yaptırım (*smart sanction*)” kavramlarının temel düşüncesine teknik bir şekil verir. Nitekim Ukrayna - Rusya arasında 2022 yılında patlak veren savaş, sonrasında başta Batılı devletlerin Ukrayna'ya karşı Rusya tarafından gerçekleştirilen bir haksız işgal olarak

tanımlamasına neden olmuştur. Sonrasında Rus hükümeti ve önemli ekonomik aktörlerine karşı yaptırım kararı alarak onların siyasi etki gücünü politik olarak abluka altına almış ve onların savaşın mali kaynakları üzerinden tüketilmesine sebep olacak sürece dahil etmişlerdir.

Abluka ile teslim olmaya zorlamanın ikincisi ise, düşmanın ekonomisi o kadar zayıflatılacaktır ki, artık mücadeleye devam edemeyecek hale gelecek olmasıdır. Muhtemelen bu amaca ulaşmanın en iyi yolu, petrol gibi kritik bir ithalatı kesmektir (Mearsheimer, 2001). Mahan'ın bu ticari anlamda baskısı/ablukasını mücadele anlamda önemli bir stratejidir. Ayrıca Mahan kıtasal olarak da baskının kaçınılmaz olacağını tarif etmektedir. Nitekim Mackinder tarafından Kalpgah olarak değerlendirilen bölge dıştan kuşatılarak/çevrelenerek baskılanmalıdır. Bu kilit bölgeye yönelik olarak kontrol şekli "Kalpgah"ı sıcak denizlerden mahrum bırakan "sahil alanlarının (*rimland*)" dıştan kontrol altına alınmasını öngörür (Dugin, 2017, s.197). "Asya Sorunu (*The Problem of Asia*)" kitabında Mahan, Rus kara gücü ile İngiliz deniz gücü arasında bir mücadele öngörmüş, Rusya'nın kuşatılması ve Çin'in kontrolünün ABD, Büyük Britanya, Almanya ve Japonya'nın ortak kaygısı haline geleceği izlenimini aktarmıştır (Glassner ve Fahrner, 2004, s.273). Bu izlenim ve yaklaşımlar Mahan'ın aktif savunmada kuşatma ve abluka kavramlarına verdiği önemi ve ayrıca "Anakonda Planı"na olan inancının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Kara devletlerinin denizdeki hakimiyette olası potansiyel müdahaleleri onlara karşı aktif savunma yaparak karada abluka alınmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca Vandam ve Samarin, deniz ve kara devletleri arasındaki çatışmadan açıkça bahsetmişlerdir. Hem bunlar, hem de diğer Rusyalı jeostratejistler, Anglosaksonların dünya egemenliğine ulaşmaları yolundaki en büyük engelin Ruslar olduğunu vurgulamışlardır. Bu araştırmacılara göre Anglosaksonların temel amacı Rusları Pasifik Okyanusu'ndan Sibirya'nın içlerine sürmek, Rusya'yı da Asya'dan kuzeye doğru, 30-40. Kuzey enlemleri arasındaki bölgeye sıkıştırmaktır (Hasanov, 2010, s144).

Mahan'ın "deniz gücünün en çarpıcı ve korkunç işareti" olarak adlandırdığı abluka, rakip bir devletin ekonomisini boğarak çalışır. Amaç, rakibin denizaşırı ticaretini kesmek, su yoluyla taşınan ithalatı engellemek ve ihracat yapmasını

engellemektir. Kısaca rakip devletin kendi mal ve malzemelerini dış dünyaya naklinin sona erdirilmesidir (Mearsheimer, 2001). Ablukaya olan inanç düzlemi aslında abluka altına alınacak ülkenin sınırları dahilinde çalışma kabiliyeti ile ilişkilidir. Bu sebeple “abluka” kavramı, hem milli devlet sınırları dışında tutulmalı hem koloni ve pazarlara uzanan bir başka ülkenin sınırları dahilinde değerlendirmeye alınmalı hem de rekabet etme kabiliyetine sahip devlet için o devletin bu güce sahip kıyılarında baskı aracı olarak kullanılmalıdır.

Şekil 6: Mahan'ın Abluka Stratejisinin küresel görünümü

Mahan'ın stratejisi refah devleti için deniz ticaretine olan yüksek inanç, bu konuda analiz yapma zorunluluğunu da ortaya çıkarmaktadır. Yaptığı analiz rakip devlet/rekabet edebilme kapasitesine sahip devlet için geçerli olmakla birlikte aynı stratejinin milli devlete karşı ve müttefik devlete karşı da yapılabileceğini

yorumlayabiliriz. Öyleyse deniz ticareti kesildiğinde, bir ablukanın rakip bir büyük gücü teslim olmaya zorlamasının iki yolu vardır:

Bunlardan ilki düşman devletin sivillerine / halkına yönelmiş olarak ağır cezalar verilmesidir. Bu haliyle öncelikli olarak o ülkenin ağırlıklı olarak gıda ithalatını keserek ve ortalama vatandaş için hayatı ölümcül olmasa bile perişan hale getirilmesini abluka hedefler. Yeterince insanın acı çekmesi ve ölmesi sağlanırsa, savaşa (veya rekabete) yönelik halk desteği buharlaşacak ve sonuç olarak ya halk ayaklanacak ya da hükümet (giriştiği rekabette) durmak zorunda kalacaktır (Mearsheimer, 2001). Bu haliyle de aslında egemenlik haklarına sahip olan rakip devletin içten gelen baskısı tetiklenecek, o ülke halkının isyan etmesi ile bu rekabet savaşını kaybetmesine neden olunacaktır.

Bir diğeri ve ikincisi ise; bir abluka ile düşmanın ekonomisini o kadar zayıflatacak ki artık mücadeleye devam etme şansı kalmayacaktır. Muhtemelen bu amaca ulaşmanın en iyi yolu, petrol gibi kritik bir ithalatı kesmek olacaktır (Mearsheimer, 2001). Bu noktada da hedef alınan ülke ekonomik hedefleri ağır bir sekteye uğrayarak yeterli kaynaklara ulaşımı sona ererse üretim ve temel ülke ihtiyaçları karşılanamayacağı için politikada direnç gösterme şansı olmamasıdır.

Açıklanan bu iki abluka tipi, birincisi hedef ülkenin halk unsuru üzerinde savaş veya rekabet fikrinin anlamsızlığı ve içten dışa baskı, diğeri ise iktidar unsurlarının politik kararlarında doğrudan etkiye sahiptir. Bu iki tip abluka ticaret dinamikleri dahilinde günün deniz sınırlarındaki baskı ile Mahan'ın stratejisinin uygulanmasının temel amaçlarını oluşturur. Bütünleştirici bir anlayış ile bu strateji yalnızca deniz ticareti ile değil aslında finansal ve bir başka ticaret yollarının kısıtlanması ile benzer etkiye sahip olma kabiliyetine sahip olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Ablukaya ilişkin olarak uygulanması eğer tercih edilecekse, bu uygulamanın bir zaman içinde sıkıştırılarak değil bir sürece yayılarak yıpratma stratejisi olduğu unutulmamalıdır. Abluka ile kısa sürede sonuç alınması beklenmemelidir. Abluka bir süreç halinde ilerleyerek düşman devletin ticaret hacmi erir, ekonomik olarak küçülür

ve artık kaynakları tükendiği noktada bir krize neden olur. Öyleyse abluka, bir çeşit düşmanın deniz hakimiyetinde kontrol ve tüketme stratejisi olarak telakki edilebilir.

Abluka açıklanan sebeplerle hala günümüz politikalarında uygulanmaya dahil edilmekte, sınırları ise askeri kuvvetlerin dahili ile birlikte günümüz ekonomik ticari sınırlarda “yaptırım” kavramı ile bütünleşmiş durumdadır. Bugünkü Ukrayna - Rusya Savaşı dahilinde alınan yaptırım kararları esasen akıllı yaptırım olarak isimlendirilen ve halkı yıpratmaktan ziyade insani sınırlar dahilinde savaşın destekçesi olarak kabul edilmiş ve savaşın ekonomik kaynaklarını oluşturan siyasi, ekonomik, askeri kişi ve kurumların yaptırıma bağlanmasını meşru kılmaktadır.

Mahan’ın ablukaya karşı ise coğrafi konumu itibariyle devletlerin kara yapıları (1) denizden karaya savunma yapmak zorunda olmayan devletler, (2) karadan denize ilerleme veya hakim olmaya coğrafi (ve ayrıca iradi) olarak yetkin devletler ve (3) birden fazla deniz veya su yolları üzerinde yüksek mücadeleye girmeyecek (girmek zorunda kalmayan) devletlerin coğrafi konumlarının en yüksek avantaja sahip olduğu çıkarımında bulunmaktadır.

Jeopolitik kavramı yerine açıklanan sebeplerle “mekânın ekonomi-politiği” vurgusunun tercih edilmesi önemli bir eksiklik veya yanlışlık yaratmaz. Jeopolitik, mekânın ekonomi politiğine dayalı dünya siyasal atlasını okuma çabasıdır. Güç kavramına ve güç ilişkilerine dayalı gerilim ve çatışma potansiyelleri jeopolitik çözümlemenin ilgi alanıdır (Hacısalıhoğlu, 2008). Gücün muhafazası mekânın ekonomik birikimine ulaşım yolları ve kaynakların kontrol kabiliyetine bağlıdır. Stratejik bir manevra şekli olan çevreleme, rakip devlet veya unsurun bulunduğu coğrafyada tespitini, ihtiyaç duyduğu kaynaklardan mahrum bırakmayı ve bu suretle minimize etmeyi veya etkisiz hale getirmeyi öngören askeri, siyasi, ekonomik ve psikolojik (maddi ve yapısal güç unsurları) senkronize hamleler serisidir. Çevrelemede en ağır vasıta askeri gücün anti-terör programlarından işgale kadar uzanan bildik kullanımıdır. George Friedman, “1990’lı yıllarda ABD’nin çeşitli ülkelere saldırılarının amacının, bölgede güçlü olmaya niyetlenenleri kaosa sürüklemek

olduğunu, bunların Amerikalıların seçtiği zaman ve yerde, bölgesel ve iç tehditlerle uğraşmasına sebep olduğunu” ifade etmektedir. (Akt. Ergün, 2013, s.97).

ABD, Mahan’ın “deniz hâkimiyet” ve Spykman’ın “kenar kuşak” kuramlarının temelini oluşturduğu Kenan’ın “çevreleme” stratejisini Soğuk Savaş süresince uygulamaya başlamıştır. Realist kuramdan beslenen Kenan’ın çevreleme stratejisi uzun süreli siyasi, ideolojik, askerî ve ekonomik bir mücadele öngörmüştür. Bu kapsamda 1947 tarihli totaliter rejimlerden özgür insanları korumaya yönelik Truman Doktrini ile Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan ekonomik ve askerî yardımı sonucunda yeni ABD stratejisinin ilk uygulama alanı olmuştur. 1948-1951 yılları arasında, Türkiye’nin de dâhil olduğu 16 Avrupa ülkesinin ekonomik kalkınmasına yardım etmek için Avrupa Kalkınma Programı (*European Recovery Program*) olarak bilinen Marshall Planı uygulamaya konulmuştur. Sovyetlerin 1948 yılındaki Prag darbesi ve Berlin’i abluka altına alması, ABD liderliğinde kolektif savunma örgütü olan “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nün (NATO) 1949 yılında kurulmasına ve ABD’nin kendini ittifak antlaşmaları ile bağlamamasını öngören “yalnızcılık” politikasından kesin olarak ayrılmasına yol açmıştır (Şahin, 2019, s.69-70).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’NİN DENİZ STRATEJİSİ

3.1. TÜRKİYE’NİN DENİZ COĞRAFYASI

Türkiye, Eski Dünya karaları olarak adlandırılan Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine yaklaştığı sahada, eski medeniyetlerin beşiği Akdeniz Havzası içinde yer almaktadır. Bu medeniyetlerin tam kavşak noktasında yer alan Türkiye’yi diğer ülkelerden ayıran en önemli özelliklerden biri, onun farklı stratejik kültürler ve farklı algılamalara sahip ülkelerle çevrilmiş olması, yani birbirinden son derece farklı alt-sistemler arasında bir “sınır-ülke” konumunda olmasıdır. Bu nedenle Türkiye değişime ve gelişime elverişli bir noktada bulunmakta, çevresinde meydana gelen olaylardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir (Kaan ve Coşanar, t.y. s.179).

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. 1990’lı yıllardan beri büyük çapta değişimlere sahne olan Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle kurduğu kültür birliği ve artan ilişkilere sahip olması, Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gazının Batıya ulaşmasında ana güzergâh üzerinde olması, Ortadoğu’nun önemli bölümünü besleyen su kaynaklarına sahip olması, Türkiye’nin jeostratejik önemini pekiştiren temel unsurlardır (Akt. Çatal, 2019, s.103).

Eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu (2009-2014), Anadolu’yu Avrupa, Afrika ve Asya arasında bir merkez olarak görmektedir. Ayrıca Doğu Akdeniz Mavi Vatan düşüncesinde benzer bir rol oynamaktadır. Doğu Akdeniz havzası, Orta Doğu’yu ve Hint-Pasifik bölgesini de beraberinde değerlendirilecek bir alan olarak kapsar. Süveyş Kanalı’nın ağzında bulunması, Avrupa’yı Hint Okyanusu’na ve dolayısıyla Güneydoğu Asya’ya bağlayan ticaret yollarının zorunlu geçiş noktası olmasını sağlar. Aynı zamanda Doğu Akdeniz, Yakın Doğu’nun ve Maşrik’in ana deniz arayüzüdür. Bu nedenle, Doğu Akdeniz ve Münhasır Ekonomik Bölge’nin kalbinde

bulunan Kıbrıs da, stratejik açıdan önemli bir bölge haline gelir. Cihat Yayıcı'ye göre, Akdeniz'deki en önemli ada olarak "jeopolitik ve jeostratejik açıdan" değerlendirilir. Ona göre, bu adeta bir "uçak gemisi" işlevi görerek Türkiye'ye, Suriye'ye, Lübnan'a, İsrail'e, Ürdün'e, Irak'a ve Mısır'a kolay erişim sağlar (Denizeau, 2021, s.11 - 12).

Türkiye, matematiksel olarak kuzey yarımkürede, orta kuşakta, 36° - 42° kuzey paralelleri ile başlangıç Meridyenine (Greenwich) göre 26° - 45° doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. 6 paralel ve 19 meridyen arasında ılıman iklim özelliği yaşayan Türkiye'de, doğu batı arasında yaklaşık 76 dakikalık bir zaman farkı vardır. Dünyada 3. saat diliminde yer alan Türkiye'nin kabaca orta kesiminden batı - doğu sınırı arasında 1650 km ve kuzey - güney uç noktaları arası da yaklaşık 666 km'dir (Doğan ve Sertkaya Doğan, 2022, s.322). Türkiye'nin Dünya küresindeki matematiksel bu konumu, etrafını Avrupa, Asya ve Afrika olmak üzere çevreleyen üç kıtada ve Karadeniz ve Akdeniz olmak üzere geçiş istikameti üzerinde yer alan iki büyük deniz alanı üzerinde stratejik üstünlüğü olan bir devlet haline getirmektedir. Bu stratejik üstünlük ise ancak Türkiye'nin ulusal gücünü denizci güç ile birleştirdiği, ulusal güvenliğini ise uluslararası siyasi denklemde bölgesel olarak istikrarlı bir ülke haline gelip tehdit olarak değerlendirdiği olguların üstesinden gelerek denkleme dahil olduğunda kanıtlamış olacaktır.

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere jeopolitik ile siyasi coğrafya arasındaki temel fark coğrafyaya atfedilecek rolün bütünlüğü ile ilgilidir. Türkiye, İstanbul ve Çanakkale ile Avrupa'yı Asya'ya, Rusya'yı da sıcak denizlere bağlayan boğazlara sahiptir. Karadeniz ile Doğu Balkan coğrafyası ile Batı Kafkasya coğrafyası arasında geniş bir lojistik, enerji ve deniz ticareti ağına da doğrudan sahiptir. Bağımsızlık mücadelesinde başat rol oynadığı ve yalnızca Türkiye tarafından tanınan KKTC ile ilişkileri de dahil olmak üzere Doğu Akdeniz ve Yunanistan ile sınırlarını paylaştığı Ege Denizi ile çevrilidir. Ayrıca Akdeniz coğrafyası, Süveyş Kanalı üzerinden Kızıldeniz'e doğru açılarak Hint Okyanusu boyunca lojistik girişimi sağlamaktadır.

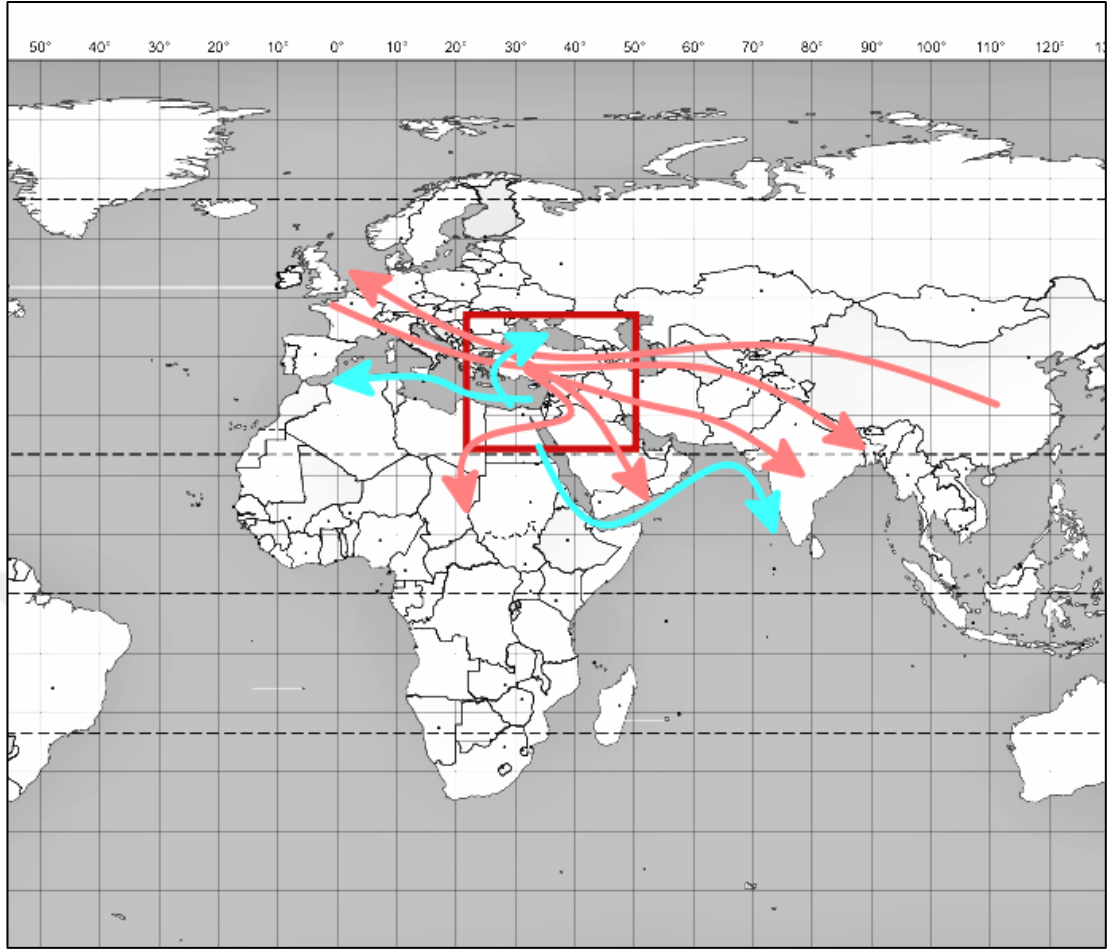
Coğrafi anlamda bir deniz alanı olarak Akdeniz, batıda Cebelitarık Boğazı'ndan doğuda Orta Doğu kıyılarına uzanan ve kendisini çevreleyen topraklar

ile sınırlanan bir iç denizdir. Yaklaşık 45.000 kilometre uzunluğundadır ve 2,5 milyon kilometrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Afrika, Asya ve Avrupa olmak üzere üç kıtanın buluşma noktasındadır (Uygun, 2022, s.176). Kuzey-güney yönlü en geniş mesafe yaklaşık 355 deniz mili (657 km) iken, doğu-batı en fazla genişlik 256 deniz mili (473 km) ve yer yer azalıp artan orta kesimin genişliği yaklaşık 79 deniz mili (150 km) olan, kabaca dikdörtgene benzeyen bir denizdir. En derin yeri Girit Adasının kuzeydoğusunda 2500 metreden daha fazla olan Adalar denizinin ortalama derinliği ise; 350 metredir. Adalar Denizi'nin alanı yaklaşık 214.000 km² genişlikte olup, toplam 3000'e yakın irili ufaklı ada, adacık ve kayalıklardan oluşan 23.000 km² karasal alana sahiptir. Bu adalar rastgele saçılmaktan ziyade, belirli alanlarda toplanmış ve ada grupları oluşturmuşlardır. Bu ada grupları; Boğaz Önü Adaları, Saruhan Adaları, Menteşe Adaları, Şeytan Adaları ve Tavşan Adaları olmak üzere beş grupta toplanmaktadır (Şinik ve İncili, 2023, s154).

Türkiye'nin stratejik emelleri arasında yer alan “köprü devlet” düsturu, kültürel ve diplomatik ilişkilerde arabulucu devlet olma girişiminin yanı sıra ayrıca dünya ticaretinin enerji, mal ve insan taşımacılığında, başat lojistik geçiş ülkesi olmayı kapsamaktadır. Gürdeniz'e göre Türk deniz jeopolitiğinin küresel jeopolitikten ayrılmayacağına zira dünyanın tek kutuplu dünya düzeninden çok kutuplu dünya düzenine hızla geçmekte olduğundan ve Türkiye'nin bulunduğu Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği, kenar kuşak jeopolitiği ve İsrail'in güvenlik jeopolitiğinin olduğu ortak kritik paydanın Türkiye'nin deniz jeopolitiği olduğundan bahsedilmektedir (Didar Kılıç, 2021, s.351). Açıklanan sebeplerle Türkiye kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeleri ile KKTC'nin varlığı ve hakları Türkiye'nin önceki başlıklarda ifade edildiği üzere “Güç” coğrafyasıdır. Bu deniz sahalarının dışında kalan ve diğer devletlerle ilişki kurulan bölgeler ise Türkiye'nin ulusal çıkarlar bağlamında hareket ettiği, güvenliği öncelediği, yeri geldiğinde de güç kullanmak zorunda kalacağı coğrafyadır. Dolayısıyla bölgesel ve küresel denklemlere bağlı olarak “köprü devlet” vizyonu, “bölgesel güç” misyonu ile hareket eden Türkiye (bu anlayışa sonraki başlıklarda üstüne durularak daha detaylı anlatılacaktır), deniz coğrafyasında daha derin hareket ederek kendi “güç” ve “güvenlik” coğrafyasını oluşturmuştur.

3.2. CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN BUGÜNE OLUŞAN STRATEJİK DENGeye GÖRE TÜRKİYE’NİN DENİZ POLİTİKASI

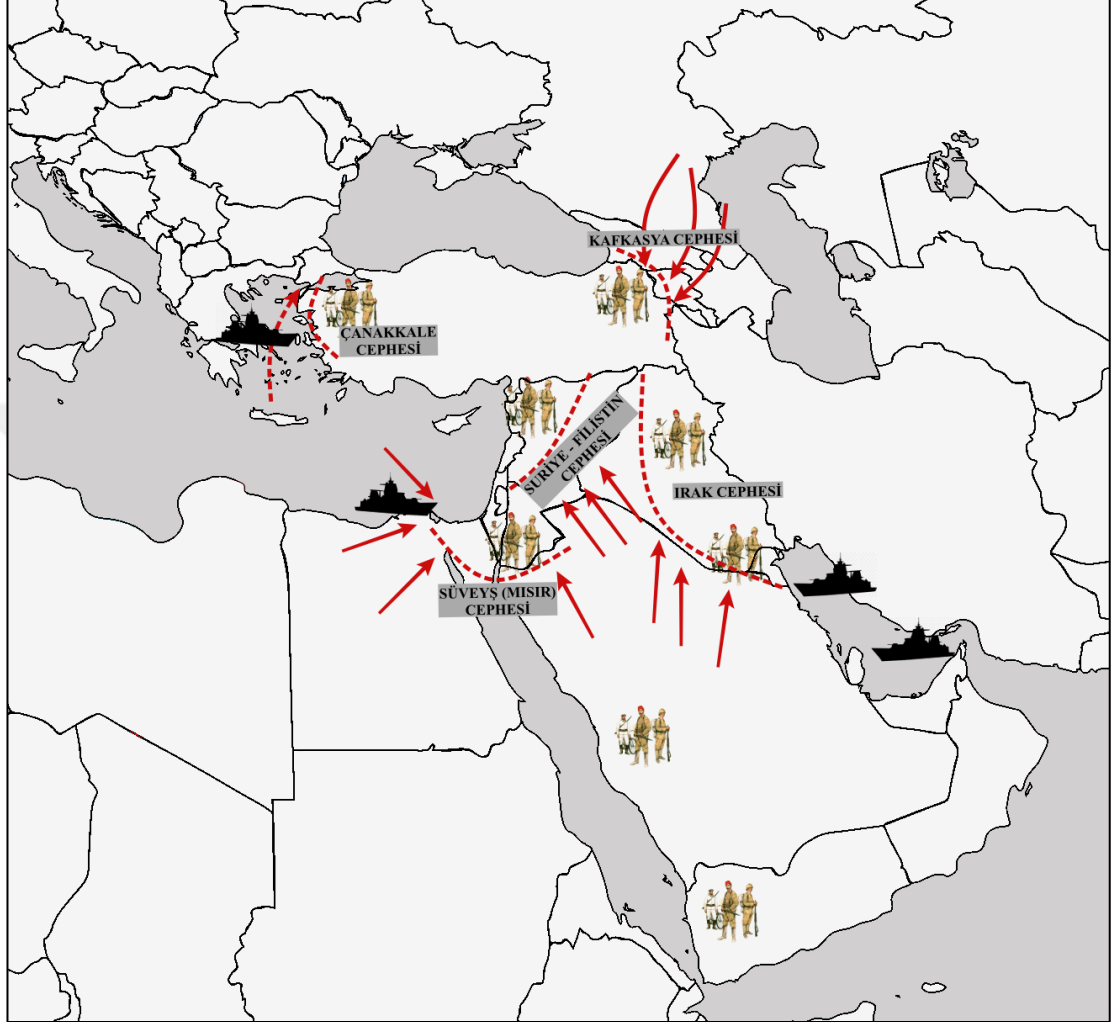
Osmanlı Beyliğinin 1299’da kurulmasından imparatorluk haline dönüştüğü 16. yüzyıla kadar geçen sürede bir dünya imparatorluğu olmasında en büyük nedenlerin başında “*pax otomana*” adı verilen “ticaret yollarının barışçıl şartlarda kullanıma açılması” gelmektedir. *Pax Otomana*’nın ortaya çıkışı, aynı zamanda Rusya ve Orta Asya’yı Karadeniz üzerinden Avrupa’ya, Levant’ı ve Kuzey Afrika’yı da Hint Okyanusu’na bağlayan, Avrupa-Asya ticaretinin ana gövdesinin gerçekleştiği ticaret yollarını bir araya getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu coğrafi ve iktisadi açıdan, "Avrupa'nın hızla büyüyen ekonomilerini Doğu'nunkilere bağlayan menteşe" halini aldığı bir dönemdir (Anievas ve Nişancıoğlu, 2019, s.129). Bu dönemden sonra Osmanlı’nın Orta ve Doğu Akdeniz Havzasını abluka altına alması ile Karadeniz ve Akdeniz boyunca ticaret yapan Venedikli ve Cenevizli tüccarlar zayıflamıştır. İngiltere, Hollanda ve Portekiz gibi ülkeler de alternatif ticaret yolları arayışına girmiştir (Anievas ve Nişancıoğlu, 2019, s.136). Bu arayışlar nihayetinde İngiliz ve Hollandalı denizcilerin dünya ekonomisinde daha etkin bir role girişmelerine neden olmuştur. Bu yeni arayış bu coğrafyanın önemini başta zayıflatsa da bugün de önemli bir stratejik bölge mahiyetine sahip 16. Yüzyıl “*pax otomana*” ticaret yollarına ayrıca 1869 yılında İngiltere tarafından Süveyş Kanalı açılıp dahil edilerek ticari ve ekonomik kapasitesini arttırmıştır.

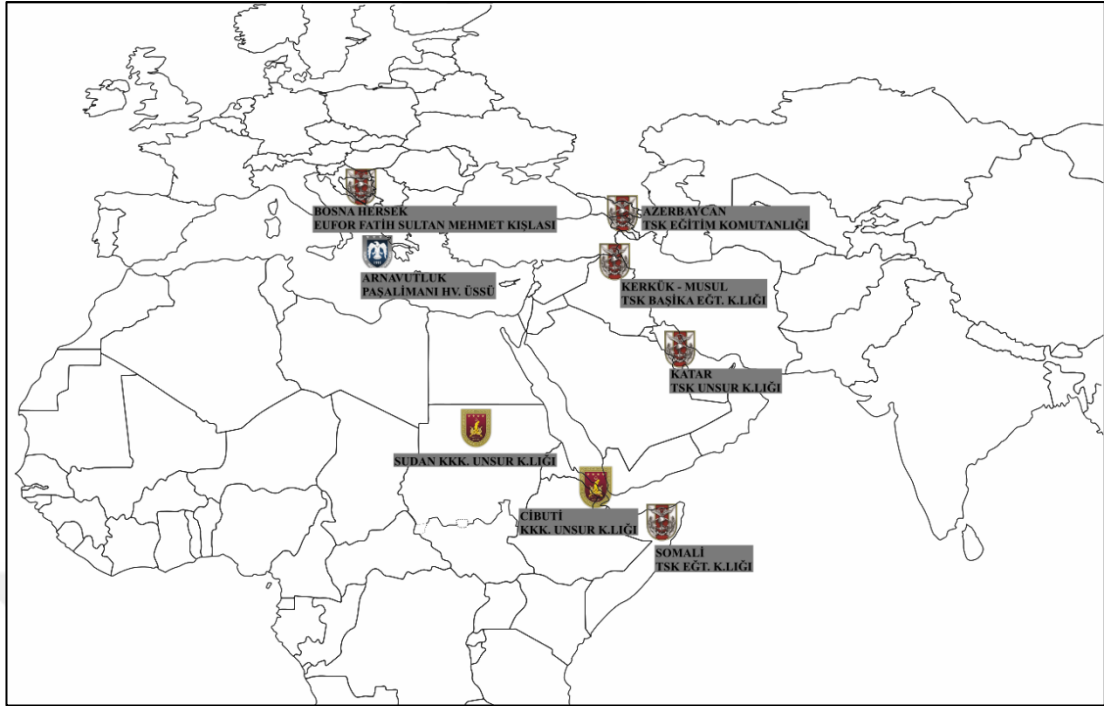
Şekil 7: Pax Otomana Haritası

Pax otomana ile oluşan bu tarihi harita, Süveyş Kanalı'nın açılması ile yeniden büyük bir ticaret hacmine sahip olmuştur. Bu haritanın sahip olduğu kapasite ayrıca Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'nda mücadele verdiği cepheler ve cephelerin açılma nedenleri ile birlikte düşünüldüğünde ortaya stratejik noktaların işaretlenebileceği "jeopolitik güç" ortaya çıkarmaktadır. Nitekim yalnızca ticaret seyri değil lojistik bağlar ile enerji ve ham madde üretim ve transferi için gerekli coğrafyanın da merkezinde olması nedeniyle Anadolu ve Levant coğrafyası için ciddi analiz fırsatları vermektedir. Osmanlı Devleti tarafından iki (2) saldırı cephesi açılmış olup bunlar Kafkas ve Kanal Cephesleri'dir. Kafkas cephesi Rusya'nın Doğu sınırları içerisinde sıcak denizlere ineceği inancı, Kanal cephesi de İngilizlerin sömürge yolu atfedilebilecek Hindistan, Avusturalya ve Yeni Zelanda'dan sağlamış olduğu asker ve malzeme desteğini kesebilmesi için açılmıştır. Çanakkale cephesi bir savunma cephesi olarak İngiltere-Fransa'nın boğazları ele geçirmek istemesi ve Rusya'ya askeri

malzemenin gitmemiş olması nedeniyle İngiliz ve Fransız gemilerinin boğazlardan geçecek olması sebebiyle açılmıştır.

Şekil 8: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yer aldığı cepheleri gösterir harita

Şekil 9: Güncel Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurt dışı görev icra ettiği yerleri gösterir Komutanlıklar haritası

Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği bu savaş sahaları hem 20. Yüzyılda diğer ülkelerin milli politikaları hakkında önemli fikirler vermekte hem de Anadolu coğrafyasının jeopolitik varlığında en önemli sınırları ortaya koymaktadır. Ayrıca henüz ilan edilmemiş Türkiye Cumhuriyeti'nin coğrafi anlamda milli politikasına da yaşanan gelişmeler dahilinde dikkatle yaklaşılması gerekmektedir. Nitekim Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması için geçen süre boyunca Mecliste de bu sınırlar coğrafi anlamda tartışılmıştır. Menteşe Mebusu Şükrü Kaya'ya göre de "Misak-i Milli sınırları dahilinde hür ve müstakil bir devlet halinde yaşamak", hükümetin büyük zaferden beklediği sonuçtur (Hayta, 2020, s.152). Öyleyse yeni Cumhuriyetin, eski İmparatorluğun bu mücadele sahasında Misak-i Milli, yani "Ulusal Yemin"; bir coğrafyada birleşmiş, Kurtuluş Savaşı'ndan galip ayrılmış bir millet, "güç jeopolitiği"ni dünyaya ilan etmiştir. "Ulusal Yemin" coğrafyası Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin her daim gücünü ortaya koymak zorunda kaldığı, ayrıca güvenlik eksenini bu sınırlar dışında başlattığı bir coğrafyadır.

Üç kıtada söz sahibi olmuş Osmanlı Devleti, her ne kadar Sevr Antlaşması ile Anadolu'nun merkezine hapsedilmiş, tüm stratejik noktaları işgal edilmiş olsa dahi, yeni Cumhuriyet'in lider kadrosu Kurtuluş mücadelesini Türk milleti ile vermiş ve bir hakimiyet sınırı oluşturmuştur. Ancak ortaya çıkan yeni devletin sınırları, bazı ihtilaflar nedeniyle Misak-i Milli sınırları ile örtüşmemektedir. Bir asır boyunca Türkiye'nin ulusal ve uluslararası diplomasisinde en çok zaman ayırdığı ve defaatle söylem geliştirdiği bu çekişmeli coğrafi noktalar, Türkiye'nin Deniz Stratejisi'nde de en çok irdelenen meseleler arasındadır.

Lozan Barış Antlaşması'nda kapütilyasyonların kaldırılması meselesine verilen önem sayesinde, Türkiye sınırları içerisinde bir başka devletin söz sahibi olma iradesi kırılmış, bağımsız ve egemen bir Türk Hükümeti nazarında politika geliştirilmesinin önü açılmıştır. Antlaşmanın bu hükmü ile Türkiye'nin Deniz Stratejisi'nde de Milli Denizcilik anlayışının gelişiminin sağlanması için Kabotaj Hakkı ve Türk deniz araçlarının üretim ve kullanımına önem verilmiştir. Ancak Lozan ile çözümü nihayetlenmeyen meseleler arasında; Türkiye ve Yunanistan arasında karasularının genişletilmesi sorunu, kıta sahanlığının tespiti sorunu, adaların silahlandırılması sorunu, egemenliği tartışmalı ada, adacık, kayalıklar sorunu ve Kardak krizi yer almaktadır (Hayta, 2020, s.188). Bu durum da her ne kadar milli sınırlar içinde bağımsız bir denizcilik politikasına sahip egemen bir devlet imajı yer alsa da deniz sınırlarının sürekli olarak Yunanistan ve sonrasında GKRY tarafından kendi iddiaları ile tehdide maruz kalmalarına engel olamamıştır. Bu durum da Türkiye'nin bir asır boyunca politik ve askeri olarak her durum ve koşulda tehditle karşı karşıya kaldığı ve kendi doktrinlerini ortaya koyarak çaba harcamasına neden olmuştur.

Türkiye'nin bir asır boyunca dönemin şartlarına göre politik hedeflerine zaman zaman revize getirse bile deniz coğrafyasına karşı tutum ve davranışları her zaman için milli hassasiyet dahilinde değerlendirilerek taviz verilmeyecek konulardan biri olarak ele alınmaktadır. Yeni şartlar ve oluşumlar dikkate alındığında ise deniz coğrafyasını yalnızca milli sınırları dahilinde değil, organik deniz yolları üzerindeki stratejik noktalarda stratejik işbirlikleri ile varlık gösterdiğini veya göstermeyi hedeflediğini de ayrıca söylemek gerekir. Dönemsel olarak kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak ve

tarihi çıkarımları ile coğrafya üzerinde politik kararlarını vermek isteyen Türkiye'nin jeopolitik yaklaşımlarına yine üç kritik dönem dahilinde incelemek yerinde olacaktır. Her ne kadar bu dönemler birbirinden tamamen kopuk veya birbirinden çok farklı politik düstur edinilmiş dönemlere tekabül eden zaman dilimleri olmasa dahi, Türkiye tarihinde hem milli politikalarında hem de deniz stratejisinde hedeflenen ve uygulanan stratejilerin boyut değiştirdiği ve gelişim gösterdiği kırılma anları olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye'nin bağımsızlığını kazandığı tarihten 1964 Haziran'ında ABD Başkanı Johnson tarafından Türkiye'ye ithafen kaleme alınmış mektubun Türkiye'ye teslim edildiği tarihe kadar önceliği milli denizcilik olan devletin, zamanla küresel sisteme adapte olarak NATO ve BM çizgisinde politik kararlara imza attığı bir dönemdir. Johnson mektubu, Türkiye'nin kendi çıkarları ile başta ABD olmak üzere Batı devletlerinin çıkarlarının çeliştiğini ve bu çatışmada kendi çıkarlarının hiçe sayılabileceğini kanaat getirdiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türkiye'nin öncelikli olarak ABD silahları olmaksızın dış politikada adım atmasının neredeyse imkansız olduğunu anladığı ve SSCB ile olan diyalogun böylesine kökten sonlandırılmaması gerektiğini, politikada çok aktörlü yaklaşıma ihtiyaç olduğunu ve devletlerin birbiri ile ilişkilerine kıymet verildiği bir döneme girilmiştir. Bu dönem GKRY'nin, AB tarafından KKTC tanınmaksızın Avrupa Birliğine üye ülke yapılması, Doğu Akdeniz'de AB sınırlarının Seville Haritası adı verilen ve Türkiye'nin denize çıkışının tamamen reddedildiği bir politik çerçevede ilan edilmesi, Türkiye'nin üçüncü ve yeni bir deniz stratejisini çizdiği döneme girişin politik gelişmeleridir. Seville haritasına karşılık "Mavi Vatan" haritası çizilmiş, Türkiye Yunanistan'a karşı tezlerinde artık AB'ye girme gibi bir umuda da yer vermediği için daha net mesajlar verdiği ve Libya ile 2019 yılında Kıta Sahaneliği Antlaşması, KKTC'nin 2022 yılında Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gözlemci üye olarak kabul edilmesi gibi yeni gelişmelerin gözlemlendiği bir dönemdir.

Türkiye'nin açıklaması yapılan bu dönemlerdeki Deniz Stratejisi, öncelikle "bağımsızlık" çerçevesinde siyasi karar vericiler tarafından ele alınmış sonrasında ise güç penceresinden daha geniş yorumlanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin savunma

yapmak zorunda kalmayacak müreffeh devlet vizyonu süreci, her daim Karadeniz ve (Ege de dahil olmak üzere) Akdeniz coğrafyasında etkin politikaların icra edilmesinden alıkoyma çabaları başta olmak üzere Türkiye'yi kara parçasına sıkıştırmak isteyen anlayışlarla etkin mücadele ile geçmiştir. Yukarıda açıklanan sebeplerle bu vizyonun nihai kazanımı ise, Türkiye'nin Deniz Stratejisi dönemsel olarak incelenerek açıklanacaktır.

3.2.1. DENİZ STRATEJİSİNDE 1923 – 1964 DÖNEMİ

Asırlarca dünya coğrafyasının büyük ve önemli bir kısmına hükmetmiş ve bu coğrafyalarda yaşayan birçok milleti adaletle idare eden Osmanlı Devleti, 19. Yüzyılın başından itibaren milliyetçilik akımları ile tebaası altında bulunan bu milletlerin isyanları veya başkaca devletler ile anlaşarak bağımsızlıklarını ilan ettikleri durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Daha önce imparatorluğun içinde azınlık olan ve Türklere karşı saygılı olan birçok milletin birinci sınıf vatandaş statüsüne çıkarak Türklerin kendi vatanlarında hakir görülmeleri, azınlıkların düşmanla iş birliği yapmaları, İstanbul Hükümetinin ve padişahın düşmana karşı düştüğü kötü durum Türklerde ve Türk aydınlarında milliyetçi duyguların artmasına neden olmuştur (Aydın, 1998, s.768). Mustafa Kemal Atatürk de 1921 Tarihinde Eskişehir'de yaptığı bir konuşmada "(..) Yeni Türkiye'nin, hükümet politikası kendi millî sınırları içerisinde Türkiye'nin kendi öz egemenliğine dayanma ve bağımsız yaşamadan meydana gelmektedir." demiştir (Aydın, 1998, s.774).

"Millî İstiklâl, Millî Mücadele, Millî Hareket, Millî Zafer, Hâkimiyet-i Milliye, Kuva-yı Milliye, Misâk-ı Millî, Büyük Millet Meclisi" gibi kelimelerin sıklıkla kullanıldığı bir dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl bağımsızlığını kazanacağı ve Sevr gibi vatan bilinen toprakların paylaşılmasına göz yumulan antlaşmanın nasıl ortadan kaldırılacağına ilişkin stratejiler belirleyen yeni devletin lider isimleri, Türk Milletini büyük bir mücadeleye hazırlamış ve bağımsızlık savaşından muzaffer ayrılmışlardır. Bu mücadelenin lider ismi Atatürk'ün mücadele hayatı da üç aşamalı bir seyir izlemiştir: Askerî mücadele, siyasî mücadele, başka bir deyimle, yeni bir devlet kurma mücadelesi, yeni bir medeniyet yaratma mücadelesi (Kazmaz, 2003,

s.1163). Bu mücadele (süreçleri), yalnızca ortaya bağımsız bir devlet vizyonu koyan Atatürk'ün değil, öz bayrağının altında özgürce yaşayacak bir milletin de sorumluluğu paylaşması ile üstesinden gelinebilecek bir mücadeledir. Nitekim Türk insanını da üç aşamalı bir görev beklemektedir. Anadolu'nun zengin kaynaklarını kendi gücüyle işleyerek ülkenin imarını, halkın refahını sağlamak, millî kültürü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak suretiyle Batılı sömürgecilerin, emperyalistlerin Anadolu'ya bir daha saldırılarını imkânsız kılmak, zengin tarihinden alacağı hızla bütün insanlığa hizmet verecek yeni bir medeniyet yaratmak suretiyle yeryüzünü Avrupalı sömürgecilerin, Batılı emperyalistlerin bencil ve maddeci medeniyetinden kurtarmak, (nihayetinde de) Türk Milletinin bu amaca varılmasını sağlayacak güce sahip olduğuna inanmasıdır (Kazmaz, 2003, s.1169).

Türk devletinin bağımsızlığını kazandığı tarihten günümüze kadar süren ve bundan sonra da sürmeye devam edecek olan muasır medeniyetler seviyesinde bir Türkiye Cumhuriyeti formu, hem devleti idare eden liderlere hem de devletin varlığının teminatı olan millete birçok sorumluluk yüklemektedir. Bu ikili ilişkinin varlığı da ortaya konulacak vizyon dahilinde değerlendirmeye tabi tutulmuş ve o dönemin Türkiye'sinde devlet olarak bağımsızlığın nasıl sağlanacağı öncelikli irdelenen konulardan biri olmuştur. Bunlardan yalnızca denizcilikle ilgili olmamakla birlikte bir devletin bütün olarak ekonomik kalkınma ve refahını hedefleyen İzmir İktisat Kongresi, önemli kararların alındığı tarihi olaylardan bir tanesidir. Nitekim bu Kongre'de "Ticaret-i Bahriye Meseleleri" başlığıyla bazı ilkeler karara bağlanmıştır. Türkiye, kendi limanlarında yabancı bayrak taşıyan gemilerin ticaret yapmamasına gayret edecek ve öylece kabotaj sorunu çözülünce, bağımsızlık hakkı sağlanmış olacaktır (Arı, 2017, s.61). 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan anlaşmasıyla kapitülasyonların kaldırılması ise, bir milletin kendi karasuları içerisinde yer alan deniz çevresini kullanması veya kullandırması olarak bilinen kabotaj hakkının Türk devletine geçmesinin önünü açmıştır. 19 Nisan 1926 tarih ve 815 sayılı Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye (Kabotaj) ve Limanlarla Kara Suları Dâhilinde İcrayı Sanat ve Ticaret Hakkında Kanunun kabul edilmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında deniz ticaretinin ulusal bir kimliğe büründürülmesi için önemli bir adımı teşkil etmiştir (Yurtoğlu, 2019, s.80).

Kabotaj, bu hakkı kullanabilenindir. Hak ise, başkaları tarafından ihsan edilmez, Atatürk'ün dediği gibi, güçle alınır. Bir ulus, ulusal güç denilen düzeyin gerisine düşmezse, bağımsızlığının bile tehlikeye gireceği açıktır. Uluslararası ilişkilerde her ne kadar uluslararası hukuka ilişkin kurallar geçerli kılınmaya çalışılsa da güç, her dönemde en geçerli yollardan birisi olmuştur (Arı, 2009, s.27). Coğrafi olarak Türkiye'nin etrafının sularla çevrili olması ise Kabotaj Hakkının kıymetini bir kez daha ortaya koymaktadır. Nitekim Atatürk “(..) En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz. Denizciliği, Türkün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız (..)” diyerek denizciliğin ülke koşullarının elverişliliğine göre geliştirilmesinin zorunluluğuna işaret etmiştir (Yurtoğlu, 2019, s90). Atatürk, Türkiye'nin coğrafyasına jeopolitik olarak değerlendirme getirerek denizci bir millet geliştirmenin ve Türkiye'nin deniz gücüne sahip olmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Yeni kurulmuş devletin denizcilikle ilgili tanım ve yaklaşımları, “ulusal güç” yaklaşımını benimsemiş genç cumhuriyetin ortaya koyduğu milli stratejinin bir parçasını oluşturmaktadır. Nitekim Bener'e göre (2018), milli siyaset ve stratejide “denizcilik gücü” olarak tanımladığı gücün evreleri belli başlıklandırma ve aşamalara tabi tutulabilir.

Bu aşamalar ve uygulamalar genel bölümlere ayrılabilir:

- a. Mevcut denizci gücün tanınip değerlendirilmesi ve gelişimi ile ilgili esasların saptanıp genel direktiflerin verilmesi (Başlangıç evresi),
 - b. Donanma temini ve yapımı ile ilgili politika ve stratejinin saptanıp olanaklara paralel bir aşamalı uygulamaya gidilmesi (Gelişim çalışmaları),
 - c. Denizcilik gücümüzle ilgili uluslararası Hukuki altyapının oluşturulması. (Devletlerarası hukuk),
 - d. Deniz gücü ve kuvvetinden etkili olabildiği her alanda sürekli olarak yararlanılması (Uygulamalar),
- (1) Askeri alanda,

- (2) Siyasi alanda,
- (3) İç güvenlik alanında,
- (4) İç ve dış propaganda alanında,
- (5) Ekonomik alanda (Bener, 2018, s.35).

Bener'in tanımladığı Başlangıç Evresi, Türkiye'nin Lozan Barış Antlaşmasında kapitülasyonların kaldırılması ile başlayan, İzmir İktisat Kongresi'nde Türk denizlerinde serbestçe denizciliği hedefleyen ve önceliği Türk bayraklı deniz taşıtlarına sunan ilk dönemine karşılık gelmektedir. Atatürk, stratejinin “amaç ve araç arasında dengeli bir uyum sağlanması” kuralını bağlı olarak “(..) dış siyaset, iç siyasetin dayanabileceği ölçüde yürütülmelidir” (Enginsoy, 1993, s.520) söylemi geliştirmiş ve Türkiye'nin “ulusal güç” yarışında önceliği devletin kendi gelişmişliğine bağlanmıştır. Bunların bir parçasının denizlerde üretim, ticaret, taşıma sağlarken diğer tarafını denizci millet anlayışının toplumda yer edinmesini sağlamaktadır. Böyle bir düşünce anlayışı da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarının Mahan'ın deniz gücü için işaret ettiği belli düsturlara benzer politik hedefleri edindiğini göstermektedir.

Donanma temini kapsayan ve Gelişim Evresi'ne denk gelen dönem ise Türkiye'nin belirlediği jeopolitik saptamalar ile bir arada değerlendirilerek gerekli adımların atıldığı görülmektedir. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk, Akdeniz'de güçlü bir donanmanın Türkiye açısından ne kadar elzem olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “Ruslar gibi karaya hapis durumdayız. Onlar yıkılmaya mahkûm, çünkü Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nı kapatıp onları Karadeniz'e hapsettim. Böylece Müttefikleriyle bağlantılarını kestim. Ama biz de aynı sebepten çökebiliriz. Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nun kıyılarında oturuyoruz, doğru, ama okyanuslara açılacak ehliyetle değiliz. Deniz gücü olmayan bir kara gücü olarak yarımadamızı, kara güçlerini hiç zorluk çıkarmadan getirebilecek deniz güçlerine karşı savunamayacak durumdayız.” Demıştır. I. Dünya Savaşı, Türkiye'nin jeopolitik konumunun deniz gücü olmasını zorunlu kıldığını, Türkiye'nin savunmasının denizlerden başladığını ve güçlü bir donanmaya sahip olmasının hayati önem taşıdığını gözler önüne sermiştir (Hudoğlu, 2021, s.84). Dönemin I. Dünya Savaşı'ndaki askeri iş birlikleri sebebiyle büyük bir

tehdit olarak görülen Rusya, zamanla dostlukların kurulduğu bir ülkeye dönüşmüş olsa da hem kendi jeopolitik sınır ve konumu hem de ananevi sıcak denizlere inme politikasına olan inancı; genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en çok önem verdiği ve politikasında göz önünde bulundurduğu hususlardan biri olmuştur. Rusya ile deniz sınırlarını oluşturan Karadeniz de bu sebeple Türkiye için önemli bir deniz sahasını oluşturmaktadır. Cumhuriyet kurulduktan hemen sonra Karadeniz'in sağlayabileceği askeri, ticari ve stratejik önemin farkında olan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Karadeniz kıyısındaki limanların modern şartlara uygun olarak yapılandırılıp, Anadolu ile demiryolu bağlantılarının ivedilikle sağlanması talimatını vermiştir. Bu kapsamda Karadeniz'in Kafkasya sınırını kontrol edip, Anadolu'nun doğusu, Nahcivan, Azerbaycan üzerinden Atayurt Türkistan'a ve İran'a bağlantı sağlayan limanlara özel önem verilmiştir. Bu kapsamda Cumhuriyet kurulduktan bir yıl sonra 1924 yılı başında Trabzon ve Samsun limanlarının günün koşullarına uygun hale getirilmesi için inşaa faaliyetlerinin başlatılmasına karar verilmiştir (Köse, 2020, s.205-206).

Akdeniz ve Karadeniz ile güçlü ticaret hacmini yürütebilecek stratejik deniz sahasına sahip bu coğrafyanın edinimlerini değerlendirme ve gerekli denizci faaliyetlerin ilk adımlarını atma bilinç düzeyine sahip Cumhuriyetin ilk lider kadrosu, devletlerarasındaki hukuki ilişkilere de önem vermiştir. Özellikle Lozan Barış Antlaşması ile çözümü nihayetlenmeyen boğazlar meselesinde 1936 Montreux Sözleşmesi ile Türkiye'nin barışta ve savaşta kendi çıkarları ve tarafı olduğu konuma göre hareket etme imkanını elde etmiştir. Ancak Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras'ın 31 Temmuz 1936 günü TBMM önünde Montreux Sözleşmesi'nin tanıtılması sırasında söylediği Limni ve Semadirek'in de bu sözleşme ile askerileştirilebileceği yolundaki tahmin ve temenni nitelikli sözleri (Hayta, 2020, s154), halen daha Yunanistan tarafından silahsızlandırılması üzerinde uzlaşmış adalar konusunda kendi lehlerine söylem geliştirdikleri bir noktaya sürüklemiştir (Erhan, 2006, s.20). Yunanistan ile yaşanan birçok krize neden olan coğrafi durumların yanı sıra sarf edilen sözlerin nasıl bir sonuca neden olacağı konusunda yeterli bilincin ulaşmadığını eklemek gerekir. O dönem söylemsel hataların yapılması yanı sıra iyi diplomatik süreçler de yürütülmüştür. Nitekim Yunanlı ve Rumlar'ın Enosis için Rum toplumuna tek taraflı

self-determination taleplerini (1954-59) Birleşmiş Milletler'de mağlup ederek Zürih ve Londra anlaşmaları ile Türk toplumunun Kıbrıs Devleti'ni Rumlarla eşit ortak statüsü ile kurmasını (1959-60), esas itibarı ile müzakereler yolu ile sağlamıştır (Bayülken, 1996, s. 894).

Atatürk, 34 yaşında Anafartalar cephesinde ve savaş ortamında Alman gazeteci/yazar Ernst Jaeckh ile yaptığı mülakatta “Denizcilik Gücü Teorisi üzerinde, herhangi bir akademik tartışma ve inceleme olanağına sahip olmamasına” rağmen "denizcilik gücü" ve “jeopolitiğinin” temel fikri olan “Zaferi, denizi kontrol altında tutan, ihtiyacı olduğu şeyi, ihtiyacı olduğu zaman, istediği yere nakledebilen ülke kazanır.” değerlendirme ve düşüncesi (Bener, 2018, s.39), Cumhuriyet’in ilk yıllarının temel deniz stratejisinin motivasyonunu belirlemiştir. Bu söylemin Mahan’ın Deniz Hakimiyet Doktrinine yakın bir yaklaşım göstermesi de dönemin şartlarında önemli bir vizyon benzerliğini ortaya koymuştur. Lozan Barış Antlaşmasından 1938 yılında Atatürk’ün ölümüne değin geçen süre içinde izlenen dış politikada temel amaç, önce yeni Türk devletinin dışarıda tanınmasını sağlamak, sonra da eski düşman devletlerle Lozan’dan arta kalan sorunları halletmek ve bunlarla normal ilişkiler kurmak idi (Gönlübol, 1992, s.442). Kıbrıs Adasında gelişen siyasi gelişmeler ile birlikte Türkiye’nin ciddi bir siyasi sınav vereceği döneme girilmesi ile de deniz stratejisinde yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönem “Johnson Mektubu” ile tarihe geçmiş Türkiye ile Batılı Devletlerin Kıbrıs Adası’nın siyasi ve toplumsal çıkarlarının farklılaşması ile başlamıştır.

3.2.2. DENİZ STRATEJİSİNDE 1964 – 2006 DÖNEMİ

Türkiye’nin Deniz Stratejisinde 5 Haziran 1964 yılının dönüm noktası olma sebebi dönemin ABD başkanı Johnson’ın ismiyle anılan mektuptur. Türkiye’nin yalnızca deniz stratejisinde değil dış politikasında dönüm noktası olma sebebi ise son yıllarda kendisine müttefik olarak belirlediği NATO ülkelerinin olası çıkar çatışmasında kendisine gösterdikleri negatif tutumlarıdır. Nitekim bu mektup Türkiye’nin hem Kıbrıs Adası’nda Türk vatandaşlarına karşı politika izleyen Makarios hükümetine ve hem de İllegal Rum Terör Örgütü EOKA’nın şiddet

eylemlerine karşı dönemin Türk Hükümeti tarafından müdahale kararının alınmasından hemen sonra kaleme alınmış ve Türk hükümetine teslim edilmiştir. Washington'un, mektubun içeriğinde Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi durumunda olası bir Sovyet saldırısına maruz kalırsa NATO müttefikleri tarafından korunmayabileceği vurgusu, o döneme kadar Sovyet tehdidine karşı İttifak üyeliğini güvence olarak gören; dış politikasını Batılı müttefiklerinin, özellikle de ABD'nin çıkarlarına göre belirleyen Türkiye'nin tek yönlülüğünü sorgulamasına ve değiştirmesine yol açan temel bir etken olmuştur (Canar, 2018, s.228).

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı kendi çıkarları söz konusu iken Amerikan çıkarlarına dayanarak tehditlere karşı müttefik ülke olarak yalnız bırakılacağına ilişkin bu üst düzey devlet adamı tarafından yapılan vurgu; yeni bir dönemin başlangıcına sebep olmuştur. Türkiye, dış politikasında Amerikan kanalından bakmayı bırakmış SSCB ve Arap devletleri ile ilişkiler geliştirmeye başlamıştır (Şahin, 2019, s.133). Nitekim Türkiye'nin kendi milli politikasını neden geliştirmesi gerektiği; çatışan çıkar ilişkileri ve tehdit algıları ile bağlantılıdır. ABD, bölgede SSCB etkinliğinin önlenmesi ile NATO hâkimiyetinin sürdürülmesi ve pekiştirilmesine öncelik tanıyan bir Kıbrıs politikasını benimsemiştir. Oysa karşı bloktan algılanan tehdidin azaldığı ve Türkiye'nin kendi çıkarlarının öncelik kazandığı bir uluslararası ortamda, bölgedeki NATO hâkimiyetinden ziyade Doğu Akdeniz'deki dengenin korunmasını ve böylece enosisin önlenmesini temel alan bir Kıbrıs politikası izleyen Ankara'nın bölgeye ilişkin öncelikleri Washington'unkilerden farklı bir durumdadır (Canar, 2018, s.231).

Johnson Mektubu ayrıca ABD'nin verdiği silahların Sovyetlere karşı kullanılmak üzere verildiğini vurguluyor olması, Türk Hükümeti için politikada çok yönlü adımlara pencere açması yanı sıra ayrıca silah açısından tek bir devlete bağlı olmanın iyi bir şey olmadığı ve milli bir silah üretim politikasının da kıymetini ortaya çıkarmıştır (Şahin, 2019, s.134). 1964'te Kıbrıs'a müdahale girişiminde çıkarılan bir diğer sonuç da Türkiye'nin bir çıkarma gemisinin dahi olmayışı ve çıkarları söz konusu olduğunda gerekli askeri müdahale envanterine sahip olmayışıdır.

Türkiye'nin Kıbrıs Adası'na müdahalesi her ne kadar 1964 yılında yaşanan gelişmeler nedeniyle Türk Hükümeti tarafından vazgeçilmiş (bir süre ertelenmiş) olsa da; Yunanistan hükümetinde yer alan Albaylar Cuntasının 1974 yılında Makarios'u devirmesini Londra Antlaşması'na aykırı kabul ederek 20 Temmuz 1974 günü Kıbrıs'a askeri müdahalesini gerçekleştirmiştir. İlk müdahale sonucunda istenen barış ortamı sağlanamayınca ikinci hareket icra edilmiş ancak bu müdahale Türkiye'nin istediği sonucu vermiş olması ile birlikte BM tarafından işgal olarak nitelendirilmiştir (Canar, 2018, s.240). Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tavrı her zaman Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin ikinci sınıf bir halk haline getirecek her çözüme (ya da çözümsüzlüğe) karşı olması ile ilgilidir. Ek olarak burada belirtilmelidir ki Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi, daha önce Johnson Mektubunda ısrarla üzerinde durulmuş olan ABD'nin savunma için vermiş olduğu silahlar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Oysa Kıbrıs'ta Türklere yöneltilen fiziki yok etme, ekonomik çökertme ve massetme gibi maddi ve manevi ağır baskının tahammül sınırını aşması ve nihayet Enosis'i gerçekleştirecek bir emrivakinin tahakkukuna doğru atılmış olan adım Türk müdahalesini haklı kılmıştır (Orkunt, 1978, s.120). Ancak ABD Kongresi jeopolitik hesaplardan ve Türkiye'nin haklı sebeplerinden uzak şekilde Rum yönetiminin yanında durarak ABD ile ortak savunmayı sağlayan silahların devrini yasaklama kararını Türkiye'ye karşı uygulamıştır. Bu tutum aslında olası ABD aleyhine saldırı girişiminde zaafiyet yaratacak, Türkiye'yi müttefik ülke olarak yanında göremeyeceği bir durumdadır. Alınan karar sonucu yaptırıma tabi tutulan Türkiye için ise kendi stratejik vizyonunu çizmek üzere önemli mihenk taşlarından bir tanesidir.

Türkiye'nin bu dönem Rumlar ve dolayısıyla Yunanistan ile karşı karşıya kaldığı durumlar arasında yalnızca Kıbrıs meselesi yer almamaktadır. Türkiye ve Yunanistan arasında karasularının genişletilmesi sorunu, kıta sahanlığının tespiti sorunu, adaların silahlandırılması sorunu, egemenliği tartışmalı ada, adacık, kayalıklar sorunu ve Kardak krizi yer almaktadır (Hayta, 2020, s.188). Bu sorunlar yalnızca bu dönem ile sınırlı olmayıp günümüzde de çözülmeyi bekleyen ve Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı ilişkilerde öncelikli meselelerdendir. Yunanistan'ın Enosis ve Megola İdea yönündeki politikaları sebebiyle bu sorunların Yunan

tarafından gelen Türkiye'nin egemenlik alametlerine ve Türk vatandaşlarına karşı saldırıların başat nedenler olduğunu da belirtmek gerekir.

Kıbrıs Barış Harekati sonrası özellikle BMDHS imzalanmadan önceki dönemde Yunanistan, Ege'de kara sularını 12 mile çıkarmak istediğini dile getirmiştir. Türkiye ise Yunanistan'ın kara sularını 6 milin üzerine çıkarmasını hiçbir zaman kabul etmeyeceğini ve böyle bir hareketi savaş nedeni sayacağını 1976 yılında açıklamıştır (Oğultürk ve Şahin, 2019, s.389). Kıta Sahaneliğine ilişkin tartışmalar da yine bu dönemlerde kara sularına ilişkin tartışmalarla birlikte artış göstermiştir. Nitekim 27 Şubat 1974 tarihli Türkiye'nin Yunanistan'a verdiği notaya göre Ege Denizi'nin yatağında yapılacak bir jeomorfolojik araştırma, Anadolu'nun doğal uzantısını oluşturan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu ortaya çıkacağı ve bu nedenle Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan Adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamayacağını belirtmektedir (Hayta, 2020, s.199). Yine 1963 yılından itibaren Yunanistan, Lozan ve Paris Antlaşmalarının hükümlerine aykırı olarak Türkiye kıyılarına yakın Doğu Ege Adaları ile On İki Ada ve Meis'i silahlandırmaya başlamıştır. Türkiye'de bu silahlandırmalara karşı çeşitli zamanlarda Yunanistan'ı protesto etmiş ve nota vermiştir (Oğultürk ve Şahin, 2019, s.390).

Egemenliği tartışmalı ada, adacık, kayalıklar sorunu da aslında Kardak Krizi ile zirveye ulaşmış hususlardan biridir. Figen Akat isimli Türk bayraklı yük gemisinin Kardak kayalıklarına oturması ve Türk tarafından yardım talep edilmesi ile başlayan kriz 28 Ocak 1996 yılında Yunanistan tarafının Doğu Kardak kayalığına asker çıkarması ile zirve yaşamıştır. Asker çıkarma sebebi olarak Kardak'ın Yunan kayalığı olduğu ve gerekli iş ve işlemlerin Yunanistan tarafından veya Yunanistan gözetiminde icra edileceğine ilişkin itirazlar sonucunda konunun kayalıkların egemenliği tartışmasına sürüklenmesidir. Türkiye'nin sorunun görüşmeler yoluyla çözülmesi yolundaki diplomatik girişimleri devam ederken Yunanistan'ın kayalıklara asker çıkarması krizi tepe noktasına taşımış ve Türkiye'deki karar mekanizmasının tepkisi Yunanistan'ın davranışlarına koşturucu olarak şekillenmiştir (Şihmantepe, 2013, s.144).

Nihayetinde de Türkiye karşı kayalığa asker çıkartmış ve Yunanistan'ın askerlerini geri çekmesi ile Türkiye de askerlerini kayalıktan geri çekmiştir. Ancak Avrupa Parlemontusu, 15 Şubat 1996 tarihinde Kardak kayalıklarını Oniki Adalar grubuna dahil ederek “Türkiye'nin Yunanistan'ın egemenlik haklarına yönelik tehlikeli tehditleri” telakki etmiş ve Türkiye'yi kınamış; aldığı bu karar ile de Kardak bunalımını bir anda Türkiye – Yunanistan arasında bir sorun olmaktan çıkarıp Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir sorun haline getirebilecek bir nitelik kazandırmıştır (Hayta, 2020, s.227). Aslında bu “kınama”, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin Ege Adaları ve Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile yaşanan her gerilimde karşısında beliren en önemli siyasi aktörlerden birine dönüşeceği bir karar olmuştur.

Kardak Krizi aslında Türkiye'nin SSCB'nin dağılması ile kendine yeni politik hedefler belirlediği bir döneme denk gelmiştir. SSCB'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan devletler arasında Orta Asya ve Kafkasya boyunca uzanan geniş enerji rezervlerine sahip Türk Devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesinin hedeflendiği bu yeni dönemde AB ve ABD'nin de bu ülkelere ilgisi yoğun olmuştur. Türkiye'nin hazırlandığı yeni politik hedefler; Mackinder'in “merkez bölge” dediği Orta Asya'da bağımsızlığını yeni kazanmış devletler ile ilişkilerini geliştirmek ve bu bölge üzerinden kurulacak stratejik hedeflerde yer almak olmuştur. Batı ülkelerinin enerjiye olan talepleri ve Doğu'daki bu enerji kaynakları arasında; Türkiye ise 1990'lı yıllardan itibaren güvenli enerji geçiş ülkesi siyasetini (günümüzde de geçerli olmak üzere) uygulamaya başlamış ve bu hususta başarılı bir şekilde Batı'ya enerji naklinin merkez ülkesi konumundadır (Ergün ve Kurban, 2020, s.112). ABD Yönetiminin Bakü-Ceyhan ve Trans-Hazar hatlarına bu denli destek vermesinin nedeni, hatların ABD ile iyi ilişkiler içinde bulunan ilişkilerden geçecek olması ve hatlar sayesinde bu ülkelerin, Batı'nın çıkarları doğrultusunda, birbirlerine daha da yakınlaşabileceği düşüncesi idi. Bu son tahlilde, ABD tarafından desteklenen yönetimlerin Rusya'nın gücüne ve İran'ın etkisine karşı bölgede dengeleyici bir yapı oluşturmaları neticesini verecekti (Erhan, 2004, s.135). Görüleceği üzere Türkiye, Batı'nın Rusya ile ilişkilerinin geliştirilmesinde isteksiz oluşu, İran ve Körfez ülkeleri ile de o dönem için işbirliği girişimlerine sıcak bakılmaması sebebiyle Türkiye'yi (bugün daha net görülmekle

birlikte) enerji geçiş noktası siyasetine sürüklemiş ve Batı ile Doğu arasında köprü siyasetine yeni bir alt süreç getirmiştir.

AB'nin enerji taleplerinde Türkiye ile olan ilişkilerde gelişim gösterme politikasının esas mimarı da aslında ABD'dir. Yukarıda açıklaması yapılan strateji, Washington eksenli güvenlik çizgisine göre atılmış adımlardır. Nitekim ABD yönetimi, bu hattı, "maliyetinin yüksekliğine rağmen, bölge petrolünün uluslararası pazarlara ulaşabilmesi için en iyi yol" olarak tasvir etmiştir (Erhan, 2004, s.135). Bu deklare, Washington'un jeopolitik vizyonu ile güvenlik politikası arasında bir dengeyin harmanlanarak ortaya çıkardığı politikasıdır. Oysa bölgesel bir güç kompleksi sistemine sahip olan AB, enerji kaynaklarında yalnızca Türkiye ile ilişkilere bağlı kalmaktan yana olmadığını takip ettiği diğer politik adımları ile ortaya koymuştur. Her ne kadar AB üyeliğinde 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye ile olan ilişkilerinde yakınlaşma adımı attığı tasavvur edilse de sonraki süreçlerde Türkiye'nin "demokratikleşme ve entegre olma" adımları karşısında kayıtsız kalmış olduğu ortadadır.

AB, "Siyasal Birlik" halini aldığı 1993 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'ndan itibaren aslında Avrupa'nın sınırları içinde de "genişleme politikası" dahilinde hareket eden ve küresel anlamda güç olma motivasyonuna sahip bir bölgesel güç aktörü düsturuna sahiptir. 12 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesinde GKRY'nin AB üyeliğini Mayıs 2004 tarihi olarak kesinleştirmiş bir AB (Kaya, 2018, s.190); her ne kadar barışçıl bir çözümü, Annan Planı dahilinde yapılan Kıbrıs Referandumundan Kıbrıs'ın birleşmesi yönünde çıkacak sonuca bağlamış olsa da, Türkiye ve KKTC'nin çözüme yönelik adımlarını görmezden gelip Yunanistan ve GKRY için ise hiçbir yükümlülüğü yerine getirememiş olsa dahi kapılarının açık olduğunu göstermiştir. Aslında böylesi bir tutumun AB'nin yalnızca Türkiye'ye karşı negatif siyasi bakışı ile açıklamak yetersiz olup ayrıca AB'nin jeopolitik hedefleri ile ilgisi olduğunu söylemek gerekir. Üyeleri arasındaki ihtilafları giderip de ortak bir dış ve güvenlik politikasına sahip nitelik kazandığında AB için Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki ABD etkinliği ile mücadelesinde temel askeri – stratejik üs konumunda olacaktır. Kıbrıs Adası, Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'nın Karadeniz

limanlarından yapacakları ticareti, Süveyş Kanalı'ndan yapılan giriş çıkışları ve 2006'da tamamlanması öngörülen Bakü – Ceyhan boru hattının Ceyhan terminal çıkışını kontrol altında tutan, AB bandıralı “Batırılmaz bir uçak gemisi” hüviyeti kazanacaktır (Erhan, 2006, s.164).

AB'nin 2002 yılında GKRY'yi birliğe dahil edeceğini açıklaması, Türkiye ve KKTC konusunda ise hareketsiz kalmasının jeopolitik kodları ise 2001 yılında atılmıştır. Yunanistan'ın tezlerine dayanarak (Demir, 2024, s.84) İspanya'nın Sevilla Üniversitesi beşeri denizcilik coğrafyası alanında uzman Prof. Juan Luis Suarez de Vivero tarafından hazırlanan “Seville Haritası”; AB'nin resmi sınırlarını gösterdiği iddia edilmiştir. Harita dikkatle incelendiğinde KKTC'nin yok sayıldığı, Türkiye'nin ise kıta sahanlığı ve kara suları hesaba katılmaksızın çizilmiş ve Türkiye; Akdeniz coğrafyasından tecrit edilmiştir. Ayrıca bu harita çizimi AB'nin Türkiye yarımadasına uyguladığı bir tür “abluka”yı işaret etmektedir. Nitekim Türk varlığının hiçe sayılarak, Ege ve Doğu Akdeniz'deki beşeri ve doğal haklarının tamamının kısıpına alındığı; askeri – ticari – lojistik tüm sektörel girişimlerine ket vuracak, nihayetinde Türkiye'yi açık denizlerden alıkoyarak denizlerden kontrol edilen bir ülke haline dönüştürecektir. Bu yaklaşım Atatürk'ün özellikle değindiği “Ruslar gibi Karaya hapsolme” tehlikesine denk gelmekte (Hudoğlu, 2021, s.84), bir kez daha Türkiye'nin üstesinden gelmesi gereken yeni bir siyasi denklemin parçası haline gelmiş “Seville Haritası”nı hem AB hem de Yunanistan'a karşı ayakları yere basan doktrinlerle geliştirmek Türkiye adına icap etmiştir.

3.2.3. DENİZ STRATEJİSİNDE 2006'DAN GÜNÜMÜZE OLAN DÖNEM

GKRY'nin KKTC tanınmaksızın Kıbrıs Adası'nın tamamının egemen devleti kabul edilerek AB'ye üye ülkeler arasında yer alması ile; Seville Haritası baz alınarak çizilen AB sınırları, Türkiye'nin deniz yetki alanlarını da ihlal etmekteydi. "Sevilla haritası", ilk gündeme geldiğinde özellikle Türk askeri yetkililerce yoğun eleştirilere maruz bırakılmıştır. Ankara'da 14 Ekim 2006'da Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından düzenlenen bir sempozyumda, denizde stratejik planlamadan sorumlu Amiral Cem Gürdeniz'in, söz konusu haritayı AB'nin hukuki bir temele dayanmadan

kabul etmesini eleştirdiği bildirilmiştir. Montego Bay Konvansiyonunu tanımayan Türkiye'ye, çok daha geniş bir Münhasır Ekonomik Bölgeyi (MEB) savunması için çağrıda bulunmuş ve bu coğrafyaya "Mavi Vatan"³ adını vermiştir. (Denizeau, 2021, s.7). Bu durum aslında 1990lı yıllarda Heper'in devletin askeri kanadının bu öncül tutumuna eleştiri getirdiği, "aşkın devlet anlayışı" analizi bağlamında; kendilerini devletin asli ve koruyucu unsuru olarak gören seçkinlerin pek çok konuyu siyaset alanından çıkarmasına yani "güvenikleştirmesi" (Yıldız, 2016, s.11) ile ilgilidir. 2010 sonrasında bazı konuların yine siyaset alanı dışına kaydırılması sebebiyle Türkiye'de aşkın devlet geleneğinin devamlılığını koruduğunu (Yıldız, 2016, s.11), ancak denizlerdeki hakları konusunda devletin siyasi iradesi ile "aşkın devlet anlayışı"na sahip olduğu iddia edilen siyaset dışı aktörlerin iradesinin birleşmeye başladığını, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yapılan tanıtım programları ve sair siyasi söylemler kapsamında gözlemlenebilmektedir.

Seville Haritası'na ilişkin ilk tepki aslında "Mavi Vatan"ın ilan edilmesi değildir. 1 Nisan 2006 tarihinde Akdeniz Kalkanı Tatbikatı gerçekleştirilmiş ve o dönem için ilgiyle takip edilmiştir. Dönemin yetkili personellerinden Amiral Gürdeniz, ilk kez 1 Şubat 2005'te üst düzey komutanlara arz edilmiş bu tatbikatın asıl ihtiyaç nedeninin Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin 2 Nisan 2004 tarihinde, 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere ilan ettiği hukuksuz MEB sahası olduğunu, Türkiye'nin kıta sahanlığı/MEB'ine müdahale ettiğini, AB için hazırlanan ve söz konusu sahanın ilanına temel teşkil eden Seville Üniversitesi Akdeniz MEB haritası ise Türkiye'nin deniz yetki alanından, yani Mavi Vatanından kabaca 150 bin kilometrekare çaldığını ifade etmektedir (Gürdeniz, 2023). Bu hareket önceleri yalnızca enerji güvenliği ile ilgili olduğu değerlendirilmesine tabi tutulmuş olsa da Gürdeniz'in bu ifadesi ile AB ve Yunanistan'a karşı denizlerde Türkiye'nin yok sayılan varlığına tepki olarak geliştirildiği anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye ülke olma umutları ile başladığı 1999 yılında icra edilen Helsinki Zirvesi'nden Annan

³ "Mavi Vatan", ilan edildiği ilk zamanlarda Türkiye'nin Deniz Stratejisi'nde yeni bir dönemin başlangıcı olarak tasvir edilemeyecekken, zamanla Türkiye Cumhuriyeti karar vericileri tarafından yıllara yayılacak şekilde benimsenmiş ve bu doktrin temel alınarak stratejinin şekillendiği gözlemlenmiştir. "Mavi Vatan"ın ilan edildiği tarihin, devlet ileri gelenleri tarafından benimsendiği ve söylemlerine dahil ettiklere tarihlere göre daha belirgin olması sebebiyle de 2006 yılı bir dönemin başlangıcı olarak bu tezde ele alınmıştır.

Planı'nın kabul edilmediği ancak yine de Kıbrıs Adası'nda Rumların yükümlülüklerini yerine getirmese dahi AB'ye üye yapılmış bir GKRY ve ayrıca Türkiye'nin deniz haklarını ihlal eden haritanın ilan edildiği 2004 yılına gelinmiş bir siyasi süreç ile Türkiye karşı karşıya kalmış ve ilk tepki Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından geliştirilmiştir. Nitekim Şahin'e göre de, Mavi Vatan Doktrini, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz ve Adalar Denizi'nde yürüttüğü maksimalist politikaya verilmiş bir tepkidir. Bu doktrinin amacı Türkiye'nin deniz sınırlarını uluslararası hukuk çerçevesinde koruyup kollamaktır (Şahin, 2021, s.5).

Siyasi ilişkilere bağlı olarak GKRY'nin diğer ülkelerle ikili antlaşmalarla savunduğu haritayı adeta aklarcasına ileri taşımasına karşın da devletin diğer yetkililerince neredeyse hareketsiz kalmış, "Mavi Vatan" dışında o dönem gündeme gelen karşıt bir söylem geliştirilememiştir. Özekin'e göre, 2010'lara kadar geçen süreçte, Türkiye Doğu Akdeniz'de kendisinin aleyhine gelişen durumlara karşı daha çok kınamalar vasıtasıyla ya da diplomasiyle görüşmeye çağırarak cevap vermeye çalışmış ve bu noktada da Türkiye'nin geç kaldığını dile getirmektedir. Nitekim Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin 2003'te Mısır'la, 2007'de Lübnan'la, 2010'da İsrail ile yaptığı anlaşmalar, hem Kıbrıs Türklerinin haklarının tehlikeye atılmasına, hem de Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki uluslararası hukukça kendisine uygun görülen deniz yetki alanlarından dışlanmasına sebebiyet vermiş ve anlaşmalar çerçevesinde ilan ettikleri deniz yetki alanlarında sondaj ve sismik araştırma faaliyetleri yürütmüşlerdir (Özekin, 2021, s.7).

Türkiye, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz meselesine sınırlar ve hak talepleri gibi kadim sorunların yanı sıra yeni gündemi ile, teknolojik şartlar ve ekonomik talepler dahilinde jeopolitik değerlendirmelerde kendine yer tutmaya başlayan bölgenin enerji politikalarına yön verebilecek potansiyele sahip yer altı kaynaklarının keşfi nedeniyle de yeni bir pencereden bakma mecburiyeti içine girmiştir. Zira 8 Nisan 2010 tarihinde ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (USGS – US Geological Survey) tarafından yayımlanan raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan bölge olan Levant Havzası'nda 3,45 trilyon metreküp (122 trilyon kübik feetlik) doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edildiği belirtilmektedir. Bu tahmin dünyanın en

büyük doğalgaz yataklarından birinin Doğu Akdeniz’de bulunduğuna işaret etmektedir (Yaycı, 2020, s.27). Böylece Hazar Denizi ve bölgesinde yer alan doğal kaynakların Avrupa ve diğer ülkelere transferinde önemli ülke olarak yer alan Türkiye için yeni bir stratejik enerji alanı gündeme gelmeye başlamıştır. Diplomatik ve siyasi ilişkilerle karşılıklı hak talepleri ve sınır ihlalleri ile mücadele etmeye çalışan Türkiye, artık yine kendi sınırları içerisinde kendi kaynaklarını tüketmeyi meşru sayan Yunanistan ve GKRY ile bu sefer enerji konusunda rekabete girmektedir.

Ülkeler, uluslararası ortamda milli çıkarlarını korumak ve geliştirmek maksadıyla; meselelerin çözümünde iki temel yoldan yürümek zorundadır. Bunlar; Diplomasi veya gücün kullanılmasıdır (Süpürgeci, 2021). Diplomatik yöntemlerle Yunanistan ve GKRY’nin bölgedeki enerji kaynakları üzerinde dilediği gibi antlaşma yapma ve faaliyette bulunması defalarca kınanmış olmasına rağmen bir sonuca ulaşamamıştır. 2011 yılında bu tek yanlı faaliyetlere devletin karar verici elitlerinin söylemleri de Süpürgeci’nin değindiği gibi devletin bekası tehdit altında iken iki seçenekten biri olan diplomatik dilin tüketilmesi ile artık Türkiye’nin güç gösterme sinyalleri verildiği döneme girilmiştir. Nitekim Avrupa Birliği Bakanı Egemen Bağış’ın Doğu Akdeniz’de tek yanlı doğalgaz sondaj çalışmasıyla ilgili olarak “donanmamız bunun için var” açıklamasında bulunmuştur. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç da o dönem açıklamasında “Güney Kıbrıs Rum Kesimi vardır ve bu adanın (Kıbrıs) tamamını temsil hakkına sahip değildir” demiş ve Rumların tek yanlı enerji aramasının oluşturduğu gerginlikle ilgili “umarım Türkiye’yi güç kullanmak mecburiyetinde bırakmazlar” diye eklemiştir. (Yıldız, 2016, s.15).

Doğu Akdeniz’de yaşanan bu gelişmelerin yanında Karadeniz’de de özellikle Rusya’nın 2014’te Kırım’a müdahalesi ile yeni kriz sahası ortaya çıkmıştır. Türkiye, denizlerinde savaş tehdidi ile karşı karşıya kalmakla birlikte coğrafyası da güvenlik konusunda yeni önlem alması ve harekete geçmesi gereken durumlara hazırlıklı olması gereken döneme girmiştir. Aslında Türkiye’nin bölgesel ilişkilerde savaş iklimi, yaşanan gelişmeler nedeniyle hiçbir zaman gözardı edilemeyecek seviyelerde olmuştur. Nitekim bu şartlarda yürütülecek diplomasi başta olmak üzere siyasi, askeri ve ekonomik adımlar her zaman için bir denge dahilinde Türkiye’nin hareket etmesine

neden olmuştur. Bu dengenin sağlanamadığı durumlarda ise Türkiye siyasi anlamda krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'a müdahalesi ile birlikte Eylül 2015'te Suriye ile işbirliği yaparak askeri doğrudan hava harekâtlarına başlaması Türkiye'nin Rusya'ya olan bakışında asıl tehdit unsuru olmuştur. 24 Kasım 2015'de Suriye sınırında SU-24 tipi bir Rus savaş uçağının sınır ihlali nedeniyle Türk F-16'ları tarafından düşürülmüş olması iki ülke arasında ciddi bir krizin başlamasına yol açmıştır. Putin, yapmış olduğu açıklamada İŞİD ile mücadele eden ve kesinlikle Türkiye açısından hiçbir tehdit oluşturmeyen Rus uçağının Türk jetleri tarafından dürüldüğünü söyleyerek, Türkiye'den ithalatı yasaklamış ve vatandaşlarının Türkiye'ye turist olarak gitmelerini engellemiştir (Baharççek ve Ağır, 2020, s.8-9).

Suriye'de Rus uçağının düşürülmesi olayı, Hendek Operasyonları, terör örgütleri tarafından Türkiye'nin muhtelif yerlerinde bombalı saldırılar ve nihayetinde 15 Temmuz Darbe Girişimi ile; 2015 ve 2016 yılları Türkiye için iç tehditlerin zirveye ulaştığı ve dış politikada dengenin sağlanmakta zorlandığı bir dönemdir. Ancak Rusya'nın darbe girişimi sonrası meşru hükümete destek mesajları ve Rus parlamentosunun alt kanadı Duma, Ekim 2016'da İstanbul'da imzalanan Türk Akımı Anlaşmasının onaylanmış olması (Baharççek ve Ağır, 2020, s.10); Türkiye'nin dış politikasında yeni ve stratejik kararların verildiği en önemli yılların başlangıcını oluşturmaktadır. 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleştirilen darbe girişimi, Türkiye'nin yeni politik çizgiye dahil olduğu, bölgesel hedef ve politikalarında belirleyici unsurlara öncelik verdiği yeni siyasi döneme girmiştir. 2016 yılında Türkiye, Fırat Kalkanı Harekatı'nı başlatarak sınırlarının ötesinde güvenlik sağlayıcı önlemlere dayanan yeni bir politikayı hayata geçirmiştir (Ozan, 2020, s.175). Aslında dünyada yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye ve çevre coğrafyasının jeostratejik öneminin arttığı 2000li yıllarda uluslararası arenada bir 'bölgesel güç' olarak etkili olmaya başlamıştır. Türkiye bu tarihten itibaren dış politikasını sahip olduğu potansiyel ve bölge gerçeklerine uygun bir anlayışla belirlemeye ve uygulamaya başlamıştır (CB İletişim, 2022, s.17).

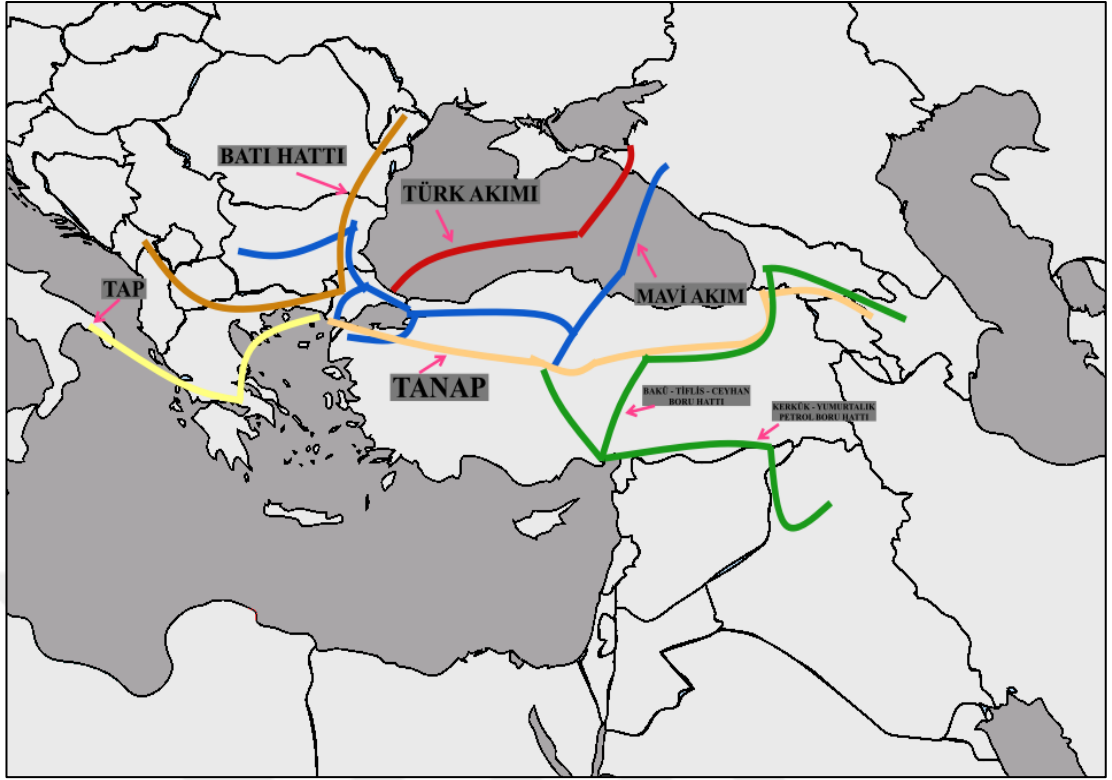
Darbe girişimi ardından geliştirilen politika, Türkiye için stratejik adımlar atarken belirlediği stratejik aktörlerin de çeşitlenmesini dolayısıyla kendi çıkarları

dahilinde en yakın politik hedef ve stratejilere sahip devletlerle iş birliğine gitme yönelimini ortaya koymuştur. Nitekim hakimiyet stratejisinde olmazsa olmaz şartları sağlamak için mücadele eden devletlerin yeni dünyada tek başına hareket etme kabiliyeti zayıflamıştır. Doğu Akdeniz de bu tarih itibarıyla Türkiye'nin diğer devletlerle ilişkileri bağlamında yeni stratejilerin tarafı olmasına neden olmaktadır. Ticaret merkezi olma ve enerji kaynaklarını barındırma özelliklerinin yanı sıra Doğu Akdeniz, ABD ve Rusya gibi bölge dışı devletlerin Ortadoğu ülkeleri üzerinde hâkimiyet kurması ve ekonomik kaynaklarından faydalanması için kullandığı alandır. Doğu Akdeniz'de varlık göstermek Ortadoğu siyasetine müdahil olmanın anahtarlarından biri olmuştur. Dolayısıyla, Suriye'deki iç savaş ve Suriye'nin kuzeyinde bir terör devletinin kurulmak istenmesi, Libya'da ve Mısır'da darbecilerin desteklenmesi, İsrail'in Filistin'i işgali gibi Ortadoğu meseleleri, Doğu Akdeniz'e egemen olma arzusu ile birlikte değerlendirilmelidir (CB İletişim, 2022, s.16). Bu kompleks ve ulusal çıkarlarına hizmet eden süper güçler ile ilişkiler; Türkiye'nin çıkarları ile bağlantısı kurularak güvenlik kaygıları ortaya konmaktadır. Nitekim Barry Buzan; dünya genelinde ülkelerin kurguladığı ve takip ettiği güvenlik politikalarının, kendi ulusal güvenlik politikalarıyla, gerek müttefik gerekse de hasım ülkelerin uluslararası güvenlik politikalarının bir karışımı görünümünde olduğunu belirtmektedir (Akt. Ülker, 2022, s.14). Bu anlayış Türkiye'nin dış politikasında çok çeşitli olmaya itmekte ve kendi çıkarlarını diğer devletlerin ihtiyaçları ile ilişkilendirerek ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin Deniz Stratejisi'ndeki dönüşüm de Türkiye'nin son yıllarda ikili ve çoklu diplomatik süreçlere dahil olması ile aslında en hareketli dönemine girmiştir. Avrupa Birliği (AB) üyeliği konusunda ümitlerini büyük ölçüde yitiren ve NATO üyesi olmasına karşın yapısal koşulların da zorlamasıyla ABD'nin yanında Rusya, Çin, komşu ülkeler ve uzak coğrafyalardaki devletler de dahil olmak üzere pek çok farklı aktörle yakın ilişkiler tesis eden Türkiye, yeni dönemde dış politikasında "*bölgesel güç*" kavramı üzerinde durmak zorunda kalacaktır (Örmeci, 2023). Türkiye'nin "bölgesel güç" vizyonu, diğer devletlerin bölgedeki vizyon ve stratejileri ile birlikte düşünülerek denizlerde karşılık bulduğunu söylemek gerekir. Türkiye dış politikasını

sahip olduğu potansiyel ve bölge gerçeklerine uygun bir anlayışla belirlemeye ve uygulamaya başlamıştır (CB İletişim, 2022, s.17).

Türkiye'nin 2004 yılında GKRY'nin Seville Haritası'na uygun şekilde kıta sahanlığı ve MEB ilanları nedeniyle karşı karşıya kaldığı AB politik kuşatmasına benzer şekilde Rusya da 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi ile kendisi yaptırımların tarafı bulmuştur. Rusya'nın en önemli gelir kalemi olan ve AB'nin neredeyse tamamını besleyen Rus gazı, Rusya'nın bu askeri müdahale girişimi nedeniyle kendisine alternatif yaratılmaya çabalanan enerji kaynağına dönüşmüştür. Ukrayna krizi ile başlayan AB-Rusya gerginliği ve Suriye politikaları neticesinde giderek ters düşmüştür. AB'nin uyguladığı yaptırımlar neticesinde Türkiye-Rusya yakınlaşması giderek artmıştır. İki ülke arasında imzalanan enerji anlaşmaları sayesinde Türkiye, Avrupa'ya giden enerji açısından da önemli bir konuma gelmiştir. TANAP, Türk Akımı ve Mavi Akım projeleri ve Bakü-Tiflis-Ceyhan, İran-Türkiye ve Irak-Türkiye boru hatları neticesinde, Türkiye, Asya ve Avrupa arasında enerji köprüsü olma yönünde önemli adımlar atmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler neticesinde, Çinli yatırımcıların dikkatini çekip Türkiye'ye yatırım yapmalarını sağlamıştır (Çatal, 2019, s106).

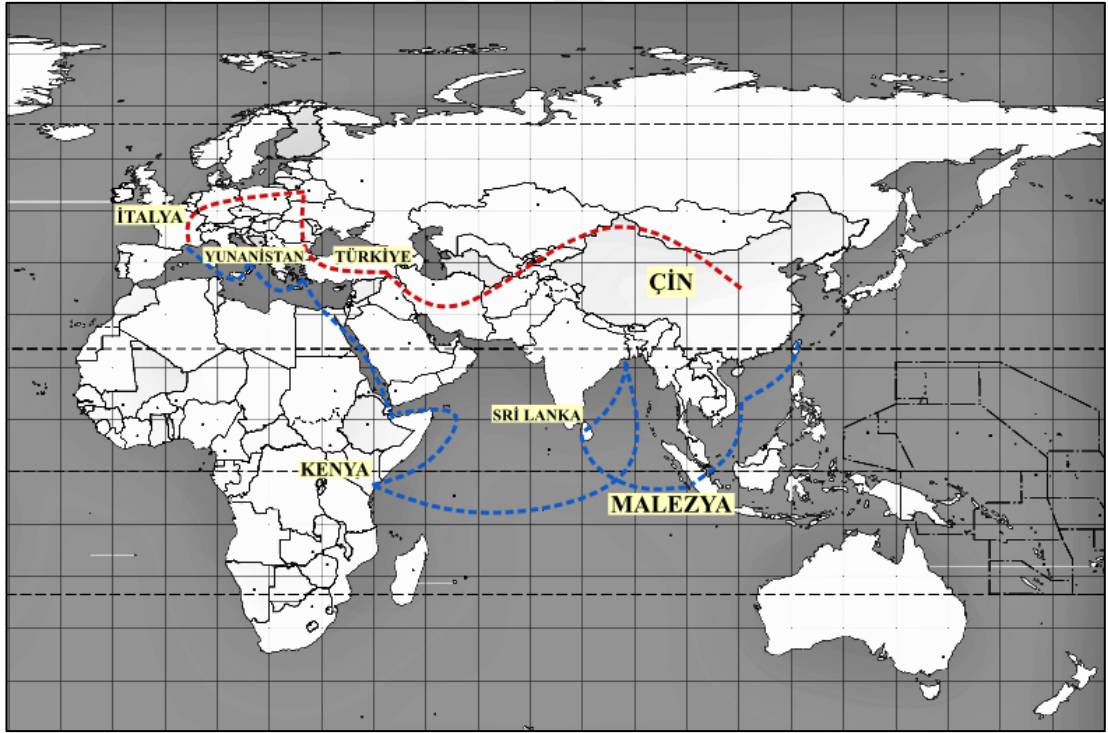
Şekil 10: Türkiye'nin sınırları içerisinde geçen enerji kaynaklarının ulaşımını gösteren harita

Rusya'nın sahip olduğu bu enerji kaynağı, AB tarafından yaptırıma tabi tutulmuş Rusya'nın Türkiye koridorunu kullanarak Avrupa'ya dağıtımının Türkiye'nin ancak Karadeniz'de güvenliği sağlaması şartı ile sağlanabileceği ortadadır. Nitekim Mahan'ın deniz gücü olarak ifade ettiği "üretim - nakliye – pazar" zincirinin nakliye aşaması, Türkiye'nin aracı olması ile sağlanmaktadır. Rus gazının yanı sıra Türkiye'nin kendi deniz sahasında kendi gaz ve enerji kaynaklarına ilişkin çalışmalarını da yapmıştır. Sonucunda Karadeniz'in Türk sınırları içerisinde doğalgaz keşfedilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Karadeniz'de bulunan doğal gaz rezervi ile ilgili "Fatih Sondaj Gemimiz 20 Temmuz 2020'de başladığı Tuna 1 Kuyusu sondajında 320 milyar metreküp doğal gaz rezervi keşfetmiş durumda." açıklamasını yapmıştır (TRT Haber, 2020). Türkiye'nin milli deniz araçları ile kendi deniz sahasında enerji keşfi yapması da Türkiye'nin deniz gücünde önemli aşamalardan bir tanesidir.

Karadeniz'de yaşanan bu gelişmelerin yanında Doğu Akdeniz'de de Türkiye öncelikli olarak kendi deniz sahasının hukuki sınırlarını çizmenin yanında ayrıca Yunanistan ve GKRY tarafının yaptığı çalışmalar ve antlaşmaların hukuka aykırı

olduğunu ispatlamakla uğraşması nedeniyle; çıkarlarına yönelik aşamalarda gecikmeye maruz kalmaktadır. Ayrıca hukuk sınırları içerisinde uygulamada, uluslararası birçok konuda olduğu gibi bu olayda da devletlerin karar verme yetkilerini egemenlik hakları çerçevesinde kendilerinde tutmaya yönelik açık ifadeleri ve bu yöndeki tutum ve davranışları nedeniyle hukuk kuralları içinde bu konuda uzlaşarak anlaşmaya gitmeleri son derece güçtür. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin (BMDHS-UNCLOS) birçok ülke tarafından kabul edilmemiş olması, bölgedeki uyuşmazlığın uluslararası hukuk normları ve süreçleri ile çözülmesindeki zorluğun en önemli göstergesini oluşturmaktadır (Dönmez, 2022, s.201). Bu sebeple ikili ilişkiler ve antlaşmalar ön plana çıkmakta ve güç ilişkileri çok taraflı sözleşmelerden bölgenin kutuplaşmış taraf devletlerine dönüşmektedir. Nitekim Doğu Akdeniz'deki güç mücadelesi bağlamında, 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması mutabakatının imzalanması buna iyi bir örnektir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi Başkanı Fayez al-Sarraj arasında İstanbul'da imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat ile Türkiye Doğu Akdeniz havzasında önemli bir siyasi üstünlük sağlamıştır (CB İletişim, 2022, s.63). Doğu Akdeniz'de çıkan doğalgazı, Girit adası, Yunanistan ve İtalya üzerinde Avrupa'ya ulaştırmayı planlayan Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır, Ürdün, Fransa ve İtalya'nın birlikte yer aldığı Doğu Akdeniz boru hattı projesi (EastMed pipeline) çalışmaları; Türkiye ile Libya arasındaki Akdeniz'de deniz yetki alanlarını belirleyen Mutabakat Zaptı ile bu boru hattı güzergahı Türkiye'nin belirttiği egemenlik alanı ile çakışma içine girmesine neden olmaktadır (Dönmez, 2022, s.189). Dolayısıyla Türkiye ile Libya arasında deniz yetki alanlarına ilişkin olarak imzalanan bu mutabakat metni ile Türkiye; sınırlarına çizilmiş ve Mahan'ın en çok dikkat çektiği risklerden biri olan abluka haritasını diplomatik ilişkiler sayesinde ortadan kaldırmıştır. Libya ile yapılan antlaşma ayrıca BM tarafından tanınan hükümet yetkililerinin taraf olarak yer alması ile de antlaşmaya gelebilecek karşıt söylemlerin önüne geçmesini sağlamış, Türkiye'ye karşı olası karşıt görüşler argümentsiz kalmıştır. Nitekim bu antlaşmanın hukuken kabul edilmemesi, Libya'nın meşru sayılan hükümetinin de karşısında bulunduğu izlenimi anlamına gelecektir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki bu kazanımlarının yanı sıra küresel hakimiyet mücadelesinin tarafı olan Çin ile olan ilişkiler de Türkiye'nin deniz stratejisinde rol oynayan aktörler arasında yer almasını sağlamaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, 'Kuşak ve Yol İnisiyatifi'ni ilk kez Eylül 2013'te Devlet Başkanı Xi Jinping'in Kazakistan'a yaptığı ziyareti sırasında duyurmuş ve Türkiye için Türk dış politikasına etki edecek önemli bir projeyi hayata geçirmişlerdir. Bu ziyaret esnasında Xi Jinping yaptığı konuşmada "Avrasya bölgesindeki bütün ülkeler arasındaki ekonomik bağlantıları artırarak, karşılıklı iş birlikleri derinleştirerek gelişme adına yeni bir ufuk açmak için yaratıcı ruhla İpek Yolu Ekonomik Kuşağını ortaklaşa oluşturabiliriz" diyerek Modern İpek Yolu'nun önünü açmıştır (Çatal, 2019, s102). Kuşak ve Yol girişimi Türkiye'nin denizleri ilgilendiren alternatif yollar belirlemesi nedeniyle ekonomik anlamda Türkiye'nin en büyük drenaj noktasını oluşturmaktadır.

Şekil 11: Kara İpek Yolu (Kırmızı) ve Deniz İpek Yolu (Mavi) gösterir harita

Hakan Fidan 4 Haziran 2024 tarihinde Çin'de yaptığı basın toplantısında verdiği mesajları "Büyük önem verdiğimiz bir diğer konu da ulaştırma konusudur. Bu dönemde Kuşak ve Yol girişimiyle Hazar geçişli Doğu-Batı Orta Koridor girişimimiz daha da büyük önem kazanmıştır. Kuşak ve Yol girişimiyle orta koridorun

uyumlaştırılması, diğer bazı ulaştırma koridorları ile entegrasyon için örneğin Irak'taki kalkınma yolu gibi somut adımlar atmayı hedefliyoruz.” demiştir (Hürriyet, 2024). Fidan aynı toplantıda “Çin'in ortaya koyduğu ekonomik rekabet edebilirlik yeterliliğinin başka şekilde uluslararası kamuoyuna yansıtılması, buradan farklı bir küresel mücadele üretilme çabası gerçekten dünya barışı, istikrarı ve kalkınması için son derece alarm zilleri çaldıran bir olaydır. Buradan altını çizerek ifade etmek istiyorum, dünya medeni bir rekabete alışmak zorundadır. Egemen güçlerin önceki yüzyılda kurmuş oldukları pazarların daha adil, rekabet edilebilir pazar şartlarında yeniden el değiştiriyor olması kabul edilmesi gereken bir sonuçtur.” demiştir (Hürriyet, 2024). Türkiye, Kuşak ve Yol projesinin inşasında coğrafi kilit köprü halini almıştır. Avrupa ve Asya'yı birleştiren köprü görevini üstelenen Türkiye'nin küresel jeostratejik önemi yadsınamaz (Çatal, 2019, s.104). Dr. Kadir Ertaç Çelik'e göre Türkiye uluslararası sistemin yeniden yapılandırılması noktasında kendisini konumlandırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Amerikan hegemonyasının tartışmaya açıldığı ve oldukça yıprandığı bir dönemde çok kutuplu dünyanın inşasında da Türkiye'nin çok kutupluluktan yana tavır koyduğunu ifade edilebileceğini söylenebilir (Akt. Diş, 2024).

Türkiye'nin dünyadaki gelişmelere kayıtsız kalmayarak küresel girişimlerde bölgesel bir aktör olarak yer alma arzusu; onu Türkiye'nin sınırında yer alan denizlere açılan kanal ve boğazlarda da yer almasını zorunlu kılmaktadır. Böylesi bir ortamda Türkiye'nin dünya siyasetinin çok kutuplu bir dünya modeline dönüşüne olan itimadı onu bölgesel politikasında çok aktörlü yaklaşımlara açık olmasına da neden olmaktadır. Çin'in ortaya koyduğu bu ekonomik yol da Türkiye'yi Irak üzerinden yakınlaşmaya itmekle birlikte Basra Körfezi'nin güvenliğinin de sağlanması gibi yeni bir tehdit ve güvenlik unsurunu Türkiye'nin yeni güvenlik ikliminde yer almaktadır.

Türkiye, aslında Mahan'ın deniz gücüne atfettiği üretim – nakliye – koloniler/marketler zincirine yönelik olarak barış dönemi şartlarına uygun olarak çok taraflı ekonomik programlara dahil olmaktadır. Bu hem jeopolitik olarak Avrupa – Asya arasında lojistik ve diplomatik köprü görevi ile ilgili olup aynı zamanda bölgesel bir güç olarak hedeflerinin bir parçasına tekabül etmektedir. Nitekim Emekli Oramiral

Salim Dervişoğlu'na göre de “Bu dünya düzeninde öyle anlaşıyor ki çok kutuplu dünyaya doğru gidiliyor ve kurulan ittifaklarda üyeler bölgesel güvenlik politikalarına ağırlık vermeye başlıyorlar. Bu çerçevede bakacak olursanız, bölgesel güvenlik sağlayabilmek için kendi bölgenizde ve nüfuz alanlarındaki prestijinizi, inandırıcılığınızı ve nüfuzunuzu arttırmak zorundasınız.” İfadelerini kullanmıştır. Bu konuya ek olarak da Mahan ile aynı görüşe sahip olarak bu programın en önemli unsurunu silahlı kuvvetlerde bulmaktadır (Akçadağ, 2011, s.2). Silahlı kuvvetler, ülke toplumun refahını sağlayacak bu servet akışının koruyucusu olacak; hem bu politikanın sonlanması isteyecek rakip devletler için aktif savunma yapmayı hem de olası saldırılara karşı da önleyici bir güç olarak yer alacaktır.

Açıklanan sebeplerle ve öngörülen sonuçları ile Anavatan'dan diplomatik, ekonomik veya başkaca sebeplerle ayrılan bir milli unsur; muhakkak askeri vasıtalarla da korunmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır. Bu noktada devletler askeri güçlerine ağırlık vermekte, Türkiye de Türk Silahlı Kuvvetleri vasıtası ile gerekli güvenlik stratejisinde gereken adımları atmaktadır. Ancak burada silahlı kuvvetlerin rol paylaşımında ağırlık verilmesi gereken ve hem bölgesel hem küresel güç motifine uygun askeri karakterini ortaya koyması gerekmektedir. Kara kuvvetleri fiilen bir taarruz halinde ülkesini savunan bir kuvvet, hava kuvvetleri uluslararası alanda, açık deniz üzerinde, uluslararası hava sahasında hareket yapmakta ancak bunlar kısa süreli hareketlardır. “endurance” ve “range” (seyir süresi ve menzil) dediğimiz iki kiritik unsur deniz kuvvetleri ile mümkündür. Dolayısıyla deniz kuvvetleri dış politikanın çok önemli bir unsurudur (Akçadağ, 2011, s.3).

Türkiye'nin yukarıda açıklanan nedenlerle dünyanın çok kutuplu, bölgesel güç tahakkümlerinin etkili olduğu bir siyasi atmosferde; dış politikanın en önemli aracı olarak silahlı kuvvetlerinde öncelikle deniz kuvvetlerine ağırlık vermesi gerektiği ortadadır. Deniz kuvvetleri, deniz gücünün öncülü olmakla birlikte, dünya coğrafyasının tamamında etkin olmuş devletlerin son 500 yıldır deniz kuvvetleri ile fark yarattığı da ortadadır. Öyleyse Türkiye de ortaya koyduğu küresel aktör motifinin kıymetini denizlerde etki gösterecek politik kararları ile de desteklemekte ve buna yönelik bazı kritik adımlara imza atmıştır.

19 Mayıs 2015 tarihli Türk Deniz Kuvvetlerinin Strateji Belgesi (*TDKSB*) ile, “Açık Denizlere Doğru” parolası belirlenmiş bir önceki strateji belgesinden farklı olarak hedef biraz daha büyütülmüş ve “Tüm Denizlerde Var Olmak” şeklinde bir hedef benimsenmiştir (Demirtaş, 2016, s.17). Bu bütüncül yaklaşım bile Türk denizciliğinin bir silahlı kuvvet olarak hedef ve saptamalarda belirlediği yol haritasında nasıl bir değişime karşılık geleceği günümüzde belirlenmiş Türkiye’nin büyük stratejisi ile uyumlu olduğunu söylemek gerekir. Bu uyum yalnızca milli stratejide değil Türkiye’nin denizdeki hedefleri tüm dünya suları ile ilgilidir. Türkiye’nin eksenini dünya üzerinde etki edecek politik kararlara göre de uyumlu hale getirilerek ortaya konmaktadır. Yaklaşım Türkiye’nin vizyonu ile ilgili fikir vermekten de ileri gitmekte onun ortaya koyduğu politikanın da uygulanacağına ilişkin çok sektörlü bir icra faaliyetinin önemli bir alt dalını oluşturmaktadır.

Atatürk’ün “(..) En güzel coğrafi vaziyette ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz; denizciliği, Türkün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız (..)” (Yurtoğlu, 2019, s.90), ifadesi bugün daha da ileri taşınmakta, yalnızca sınırları değil ötesinde dünyanın sularının güvenliğine meyleden, çıkarlarını tüm denizlerde bütünleştiren aktif bir politik söyleme evrilmektedir. Böylesi bir husus, güçlü donanma emellerinin varlığı sinyallerini yanında getirmektedir. Karadeniz’e kıyıdaş ve Akdeniz ile Karadeniz arasındaki geçişi kontrol eden Türk Boğazlarına sahip, Ege’de Yunanistan’la uzun dönemden beri çözölememiş çeşitli sorunlar ve son dönemde Doğu Akdeniz’deki çıkarlarıyla ilgili sorunlarla karşı karşıya olan ve üç tarafı denizlerle çevrili bir Türkiye’nin bölgedeki ölkelerle kıyasladığında güçlü denebilecek bir donanmaya sahip olması gereği karşı karşıya kaldığı tehditlerle bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Ayrıca Kıbrıs adasının Türkiye için jeopolitik önemi de Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanları ve bu bağlamda bölgesel güvenlik ve ekonomik kaynaklara ulaşım açısından daha net ortaya çıkmıştır. (Dönmez, 2022, s.195).

Türk Deniz Kuvvetleri “Tüm Denizlerde Var Olmak” gibi güçlü bir parolayla yola çıktığına göre onu destekleyecek birtakım araçların varlığına da ihtiyaç duymaktadır. Nitekim Türk denizlerinin dışına çıkarak mekanın genişlemesi, birim zamanda alınması gereken mesafenin artması, başka bir ifadeyle temponun artması demektir (Demirtaş, 2016, s.19). Böyle bir ortamda tempo yapmasını sağlayacak olan araçların envantere de girmesi beklenendir. İlk Milli Gemi TCG Heybeliada’nın 2011 yılında hizmete girmesi, Amfibi gemi TCG Bayraktar’ın 2015’te denize indirilmesi, Türk Uçak Gemisi TCG Anadolu’nun 2022’de aktif edilmesi gibi gelişmeler; Türk Deniz Donanmasına katkı yapacağı şüphe edilmeyen faaliyetlerdir. Atatürk’ün “Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu’nun kıyılarında oturuyoruz, doğru, ama okyanuslara açılacak ehliyetle değiliz. Deniz gücü olmayan bir kara gücü olarak yarımadamızı, kara güçlerini hiç zorluk çıkarmadan getirebilecek deniz güçlerine karşı savunamayacak durumdayız.” söyleminin (Hudoğlu, 2021, s.84), bugün donanma gücüne verilen önemle hem Türkiye’nin deniz gücü hem de stratejik vizyonunda bir statü atladığı izlenimi veren gelişmelerdir.

Ayrıca 19 Mayıs 2015 tarihli Türk Deniz Kuvvetlerinin Strateji Belgesi (TDKSB); kuvvet kullanma konsepti – kuvvet yapısının geliştirilmesi – kurumlar arası işbirliği olmak üzere üç temel ana faaliyet alanını kapsamaktadır. Bu faaliyet alanları da aslında Mahan’ın aktif savunma - savaşı milli sınırlardan uzakta tutma - denizaşırı ülkelerde işbirliği ilkeleri ile benzer kıstaslardır.

Tablo 1: Türk Deniz Kuvvetleri Strateji Hedefleri ve Ana Faaliyet Alanlarına Dağılımı

Sıra Nu.	Hedef	Hedefin Kısaltılmış İfadesi	İlişkilendirilen Ana Faaliyet Alanı
1	Ana vatanın bekasına yönelik denizden gelebilecek tehditlerin caydırılması; gerektiğinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin diğer unsurları ile müştereken kesin sonuçlu harbin kazanılması,	Caydırıcı ve Harbe Hazır Olmak	Kuvvet Yapısının Geliştirilmesi
2	Türkiye Cumhuriyeti'nin denizlerdeki hükümrancılık haklarının, deniz alaka ve menfaatlerinin korunması,	Haklarımızı Korumak	Kuvvet Yapısının Geliştirilmesi
3	Çevre denizlerimiz ile Türkiye'nin deniz ticaretinin yoğun olarak gerçekleştiği deniz ulaştırma yollarının güvenliğine katkı sağlanması,	Deniz Güvenliğine Katkı Sağlamak	Kuvvet Kullanma Konsepti
4	KKTC'nin savunmasının ve deniz hak ve menfaatlerinin korunmasının desteklenmesi,	KKTC'nin Haklarını Korumak	Kuvvet Yapısının Geliştirilmesi
5	Yasalarla belirlenmiş görev ve sorumluluklar çerçevesinde, talep edilmesi halinde yetkili makamlara destek sağlanması,	Milli Kurumlara Destek Sağlamak	Kurumlar Arası İşbirliği
6	Türkiye'nin yakın çevresinde istikrarlı bir güvenlik kuşağı oluşturulmasına, küresel barış ve istikrara katkı sağlanması,	Milli ve Küresel Güvenliğe Katkı Sağlamak	Kuvvet Kullanma Konsepti
7	Türkiye'nin dış politika ve savunma sanayii hedeflerinin desteklenmesi,	Türk Dış Politikasını ve Savunma Sanayiini Desteklemek	Kurumlar Arası İşbirliği
8	İttifak Deniz Stratejisinin desteklenmesi,	NATO Deniz Stratejisini Desteklemek	Kuvvet Kullanma Konsepti
9	Öngörülen güvenlik ortamında verilebilecek tüm görevleri icra edebilecek etkin bir deniz kuvvetinin idamesi ve geliştirilmesi.	Etkin Olmak	Kuvvet Yapısının Geliştirilmesi

Kaynakça: Demirtaş, 2016:6

Yukarıda açıklanan nedenlerle Türkiye, Karadeniz – Akdeniz – Ege Denizi sınırları ile bir güç havuzuna sahip olmakla birlikte Kızıldeniz ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu'na yönelebilecek ve güvenliğini sağlayabilecek; en önemlisi kendi çıkarları dahilinde bölge ülkeleri ile işbirliğini sağlayabilecek stratejik vizyonu ortaya koymaktadır. Bu serüvende karşısına çıkabilecek engel ve karşı cepheleşme için de güçlü donanma vizyonu ile hazırlıklı olduğu, buna yönelik proje ve tedbirleri öncelendiği ortadadır.

Türkiye, 2006'dan bu yana sınırlarını tehdit eden söylem ve yaklaşımlara sahip devletler ile önceliği ulusal sınırların korunması ve güvenliğine vermişken günümüzde küresel politikanın bir aktörü olarak siyasal stratejisini şekillendirmiş ve dünyanın denizlerde çizilmekte olan güç mücadelelerine hazırlıklı bir devlet olma yoluna dahil olmuştur. Bölgesel bir güç olma bakışı, siyasi söylemlerde bölgesel aktörlerle ilişkilere

öncelik verilmesi ile birlikte gerekli araçların da deniz sahalarında aktif edilmesi ile daha da güçlenmektedir.

3.3. DENİZ HAKİMİYET DOKTRİNİNE GÖRE TÜRKİYE’NİN DENİZ STRATEJİSİNİN DEĞERLENDİRMESİ

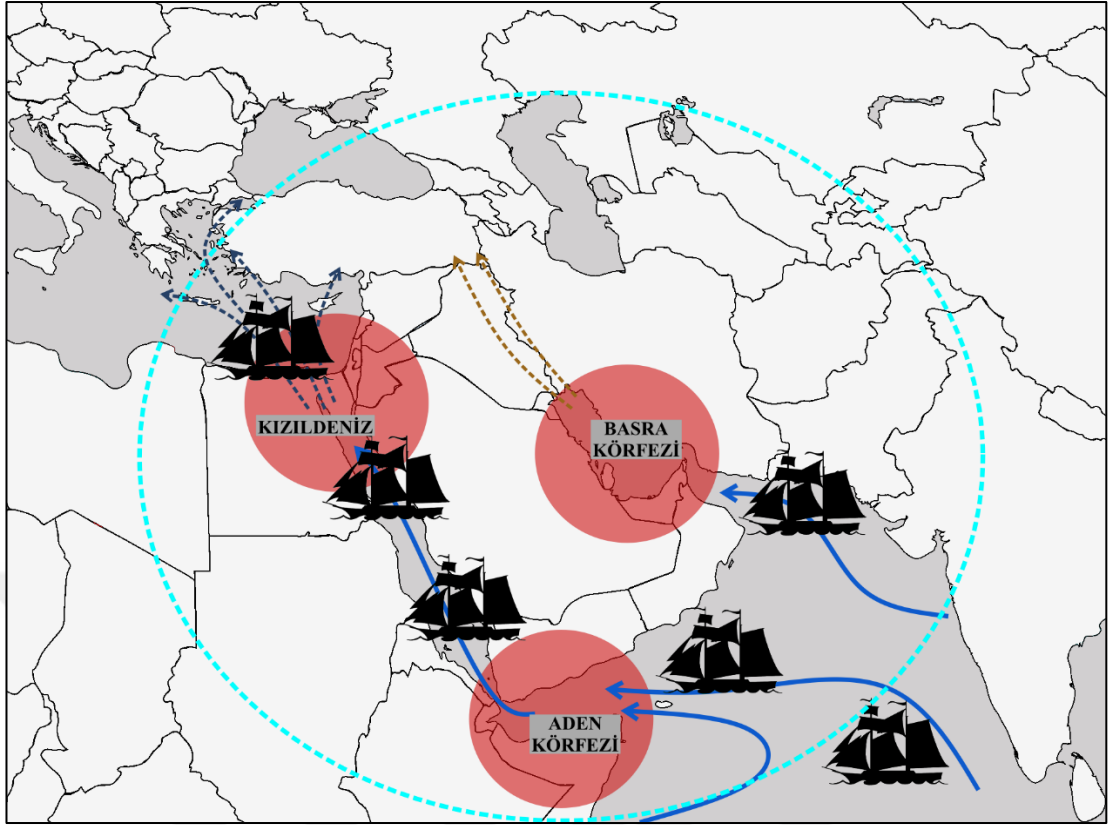
İlk jeopolitikçilerden Ratzel’in oluşturduğu siyasi coğrafya ekolüne göre devletler gelişme ve yayılmayı arzu etmektedir. Bu durumda diğer devletlerle arasında ihtilaflar olmaktadır (Kaan ve Coşanar t.y. s.178). Mahan’ın ortaya koyduğu doktrin ile bu ihtilaf bütünü bir arada değerlendirildiğinde Türkiye’nin dış politikada stratejik gündemi uluslararası boyuta evrilmek zorundadır. Nitekim denizlerde hakimiyete yalnızca iç sular ve kara sular olarak kısıtlı bakılamaz. Bunun öncelikli sebebi dünya coğrafyasında Mahan’ın üzerine durduğu deniz gücü zincirinin de renk değiştirmesi ile ilgilidir. Yukarıdaki başlıklarda ve özellikle ikinci bölümde değinildiği üzere deniz hakimiyetinin en önemli amacı servete ulaşmak ve bunu sağlayacak deniz gücü tedarik zincirinin korunmasıdır. Mahan’ın ortaya koyduğu deniz gücü zinciri, ulusal ekonomi içinde üretilmiş ürünlerin pazarlara veya ticaret yapılan ülkeye dağıtımını kapsamaktadır. Mahan’ın denizcilik vurgusu bu haliyle ulusal ekonomiyi işaret etmektedir. Ancak ulusal gücün oluşumunda ulusal ekonomiden ziyade uluslararası ekonomi önemli hale gelmiş; zenginliğin kaynağı sadece ulusal üretim olmayıp uluslararası ekonomik, finansal ve ticari araçlar çerçevesinde gerçekleşmeye başlamıştır (İnan ve Biber, 2020, s.61).

Uluslararası ortamda cereyan eden güç mücadelesi başta ekonomik sebeplerle; ve ayrıca uluslararası hukuk ve etik değerlerde sömürge ve koloni üzerine şiddetli karşı politik adımlar nedeniyle, bir ülkenin başka bir ülkede silah kullanma veya müdahalesi ancak belli kıstaslarla sınırlanmaktadır. Bunlar meşru müdafaa veya ilgili devletin silahlı müdahale talepleri gibi olağan politik düzende karşılık bulması için ciddi hadiselerin varlığı ile ilgilidir. Bu noktada örneğin ABD’nin Irak’a müdahalesi, nasıl kamuoyu nezdinde tartışmalara yol açmış ve meşruluğu konusunda tartışmalara neden olmuşsa, Mahan’ın bu doktrine yönelik düşüncelerini dile getirdiği dönemde İspanya ve Fransa’nın ABD kıtasına yakın adalarda koloni faaliyetlerini sürdürmesi o günün

siyasi düşüncesi için olağan bir aksiyondur. Dünya işte böylesi bir değişime uğramış ve insan hakları ve toplumların bir araya getirdiği devletlerin egemenliğinin tanınması ile kazandığı hukuki güvenceye değer verilmektedir.

Yukarıda değinildiği üzere Mahan'ın Deniz Hakimiyet Doktrini ile Anavatan'da üretilecek ve güvenli nakliyesi sağlanacak ürünlerin artık uluslararası ekonomi gerçeğinde arka planda kaldığını söylemek gerekir. Doğrudan bir başka meşru bir devletin ekonomik şart ve durumuna da dünya devletleri ve kamuoyunun doğrudan tavır gösterdiği ve yeri geldiğinde ambargo ve daha ileri karşı müdahale ile karşı karşıya kaldığını eklemeliyiz. Öyleyse günümüzde Mahan'ın ortaya koyduğu doktrinin jeoekonomik tarafı; birden fazla devletin işbirliği veya dostluğa giderek, uluslararası geçerliliği olan antlaşmalar ile ticaret yapabilmesi ve bu ticaretini koruyabilmesine evrilmiş, klasik anlamda milli ekonomi ve çıkarların ise açık denizlerde değil ancak devletin hakimiyet sınırları içerisine kaydığı bir ortama dönüşmüştür.

Açıklanan nedenlerle Türkiye'nin deniz hakimiyet coğrafyasına güç ve güvenlik noktasında ekonomik boyutları da olan yeni bir direnç noktası eklemek gerekmektedir. Bu da Akdeniz ve Ege Denizi'nin Hint Okyanusuna bağlandığı Kızıldeniz ve Aden Körfezi, ek olarak Kalkınma Yolu Projesi kapsamında yine Irak ile işbirliği yaparak Basra Körfezi; Türkiye'nin uluslararası ekonomide yer alması için güvenliğini sağlamak zorunda kaldığı deniz bölgeleridir.

Şekil 12: Kızıldeniz – Aden Körfezi – Basra Körfezi Baskı Bölgelerini gösteren harita

Bu durum aslında Türkiye'nin bölgesel olarak Orta Doğu bölgesini de denizlerden kontrol altına alabileceği ve Mahan'ın üzerinde durduğu ablukaya karşı da ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması ile ilgilidir. Türkiye ilgili denizleri kontrol etmezse Akdeniz'in içine kadar sıkışmış ve olası uluslararası ticari meselelerden uzak ve karar verici olamayan bir ülke haline dönüşecektir. Ancak bu yolların kontrolü, öncelikli olarak Türkiye'nin ekonomik refahı ile ikincil olarak dünya siyasetinde stratejik bir aktör olarak konumlanması ile ilgidir.

Jeoekonomi, en basit tanımlamayla ulusal ekonominin stratejik kullanımı ile uluslararası ekonomiden en yüksek düzeyde yararlanabilme ve ulusal refahı arttırabilme çabasıdır (İnan ve Biber, 2020, s.68). Bugün bakıldığında Türkiye'nin dış politikada jeoekonomik anlamda hedeflediği ve sonuç elde ettiği üç önemli politik adımı vardır. Bunlardan ilki 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması mutabakatının imzalanmasıdır. Bu mutabakat Türkiye'nin AB'nin uzun yıllar boyunca

arzuladığı Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarında tek başına söz sahibi olma politikası önünde “abluka”yı kırdığı bir hadisedir. Nitekim Mahan'ın "deniz gücünün en çarpıcı ve korkunç işareti" olarak adlandırdığı abluka, rakip bir devletin ekonomisini boğarak çalışır. Amaç, rakibin denizaşırı ticaretini kesmek, su yoluyla taşınan ithalatı engellemek ve kendi mal ve malzemelerini dış dünyaya ihracat yapmasını engellemektir (Mearsheimer, 2001). Türkiye, Libya ile bu antlaşmaya imza atarak Doğu Akdeniz'de kendisine karşı yaratılan bu yok sayma ve Akdeniz'de hareketsiz bırakma stratejisine karşı bu şekilde etkin ve kendi tezlerini savunulabilir bir işe imza atmıştır.

Türkiye'nin jeoekonomik anlamda sonuç elde ettiği ikinci hadise ise 8 Şubat 2024 yılında Somali ile imzalamış olduğu Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Antlaşması'dır. Bu anlaşmanın jeopolitik önemi ise 1 Ocak'ta Etiyopya'nın Somali'den ayrılmaya çalışan Somaliland ile deniz üssü kurma amaçlı imzaladığı anlaşmaya yanıt olarak imzalanmasıdır (BBC Türkçe, 2024). Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud, iki ülke arasında ortak bir deniz kuvvetleri oluşturulacağını açıklamış, bu kuvvetlerin, Somali sularını 10 yıl boyunca koruyacağını ve deniz kaynaklarının gelişmesine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Mahmud, "Türk kardeşlerimiz bu anlaşma çerçevesinde sadece 10 yıl boyunca denizlerimizi koruyacak. 10 yıllık işbirliğinden sonra biz de denizlerimizi koruyacak bir donanmaya sahip olacağız" şeklinde beyanda bulunmaktadır (Oksijen, 2024). Türkiye tarafı ise meseleye Somali merkezli ikili ilişkiler bağlamında güvenlik – enerji – ekonomi üçgeni dahilinde ele almaktadır. Türkiye Enerji Bakanı Alparslan Bayraktar ile Somali Petrol ve Maden Kaynakları Bakanı Abdirizak Omar Mohamed arasında İstanbul'da ayrıca imzalanan anlaşma ile, Somali'nin 1990'ların başında çöktükten beri gelişmemiş olan hidrokarbon rezervlerini ve kara keşfini destekleme ve her iki tarafında destek ve projeler ile ilerletebileceği bir platform oluşturma hedeflenmektedir. Bu gelişme, Etiyopya'nın Somaliland ile imzaladığı anlaşmanın ardından gelmiştir; imzalanan antlaşma da, Etiyopya'ya Aden Körfezi'ni gören sahil boyunca limanlara erişim hakkı tanımış ve bağımsızlık ilan eden bölgenin tanınmasının içermesi üzerine, Türkiye'nin

Somali ile kapsamlı bir deniz savunma anlaşması imzalamasının da ana sebebi olmuştur (Cengiz, t.y. s.2).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Somali ve dolayısıyla Afrika Boynuzu'nun siyasi ve askeri olarak daha önceleri yapılan ikili mutabakatların yanı sıra Türkiye'nin Somali'nin deniz üzerinde haklarını sınırlandıracak karşı antlaşmalara karşı doğrudan aksiyon aldığı; Kızıldeniz ve dolayısıyla Aden Körfezi'ne uzanan bölgede kendi menfaatlerini de göz önüne alarak ikili ilişkilerle jeoekonomik güvenlik politikasını devreye soktuğu açıkça gözlemlenmektedir.

Türkiye'nin jeoekonomik anlamda sonuç elde ettiği üçüncü hadise ise Irak, Türkiye, Katar ve BAE arasında Kalkınma Yolu Projesi'nde işbirliğine ilişkin 4'lü mutabakat zaptı kabul edilmesidir (Akşam, 2024). Kalkınma Yolu Projesi ile ilgili Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN'ın 2023 tarihinde "Avrupa'dan Körfez'e kadar geniş bir coğrafyada milyonlarca insan faydalanacaktır. Bölgesel işbirliğini güçlendirecek, ticaretimizi geliştirecek, beşeri münasebetlerimizi tahkim edecek bu projeyle, diğer kardeş ülkelerin de yakından ilgilendiğini biliyoruz. İnşallah onların da katılımıyla Kalkınma Yolu Projesi'ni bölgemizin yeni İpek Yolu haline dönüştüreceğimize inanıyorum." demeci (TRT Haber, 2023); Türkiye'nin dış politikada ortaya koyduğu stratejik vizyonunun bir parçasıdır. Kalkınma Yolu Projesi ile uzun yıllar süren savaşlar ve krizlerin ardından ülke ekonomisini iyileştirmeye çalışan Irak, güneydeki Fav Limanı'ndan Türkiye sınırına kadar uzatılması planlanan ulaştırma ağıyla Basra'yı Türkiye'ye, dolayısıyla Asya'yı Avrupa'ya, Körfez'i de Türkiye'ye bağlamış olacaktır (Som, 2024).

Türkiye'nin jeoekonomik anlamda ortaya koyduğu vizyon; Türkiye'nin güvenliğe bakışında deniz bölgelerinin lojistik ve enerji kaynaklarına ulaşım için kıymetini açıkça belirlemektedir. Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz'de enerji kaynaklarına ilişkin sondaj faaliyetlerini ilerletip kendi haklarını politik ve hukuki

anlamda güçlendirecek savlar öne sürüp bunlar için gerekli çağrılar yapması yanı sıra küresel bir etki yaratacağına emin olduğu İpek Yolu projesinin bölgesel denkleme göre yaşatılması gereken projelerde de yer almaya istekli ana aktörlerden biri olarak gereken sorumlulukları taşıyarak hareket etmektedir. Böylesi bir ortamda Türkiye'nin Mahan'ın deniz hakimiyetine ilişkin denizlerdeki kıstaslarına göre tutarlı davranış gösterdiği söylenebilir.

Günümüz siyasi atmosferi jeopolitik kavramlara uzak olmayıp mekânsal değerlendirmelere açık bir şekilde devletlerin kendileri ile işbirliği yapacak veya kendi çıkarlarına karşı hareket edecek devletleri tespit etmekte olduğu ortadadır. Türkiye de buna yönelik adımlarını karaya hapsedilmek istenen bir devletken denize kıyısı olan devletlerle yaptığı işbirlikleri ile kendisini abluka altında bırakmak istemeyen ve denizler sahasında özellikle Kuzey Afrika ve Doğusu – Orta Doğu – Basra Körfezi üzerinde çıkarlarına yönelik hareket eden devlet konumundadır.

Mahan'ın yirminci yüzyılın başında ABD için oluşturduğu stratejik vizyonda donanma; ulaşılması beklenen emellerin teminatıdır. Türkiye'nin de hem ortaya koyduğu 19 Mayıs 2015 tarihli Türk Deniz Kuvvetlerinin Strateji Belgesi (*TDKSB*) kuvvet kullanma konsepti ile hem de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı için envantere aldığı (veya planladığı) askeri araçların kabiliyeti ile deniz gücünü perçinlemede hem son aşaması hem de temel taşıdır. Türkiye realist politikalarla hem gücünü arttıracak beşeri ve teknoloji araçlara önem vermekte hem de güvenlik konusunda önceliklerini oluşturarak mekânsal kuvvet sahasının çapını arttırmaktadır. İşte bu nokta da Türkiye'nin uzun dönem hareket kabiliyetini arttıracak ekonomi modeli; çok kapsamlı işbirliği yanı sıra işbirliği yaptığı aktörlerin de güvenliğine verdiği kıymetle ortadadır.

Açıklanan hususlar ile birlikte değerlendirildiğinde Türkiye, Dervişoğlu'nun "bölgesel güvenlik sağlayabilmek için kendi bölgenizde ve nüfuz alanlarındaki prestijinizi, inandırıcılığınızı ve nüfuzunuzu arttırmak zorundasınız. Bunun da en

önemli unsuru yine silahlı kuvvetlerdir” (Akçadağ, 2011, s.2) söylemi ile Mahan’ın deniz hakimiyet doktrini bağlamında deniz gücünün güvenliğine ilişkin yaklaşım oldukça benzerdir. Türkiye de Irak’ta kendisine karşı silahlı terör faaliyetleri yürüten başta PKK olmak üzere terör örgütleri ile kara parçaları üzerinden güvenliğini sağlamakla ise de günün sonunda Irak’tan Basra Körfezi’ne açılan ticaret kapısına ulaşım sağlamak için stratejik vizyon ortaya koyacak kadar da durumun farkındadır.

Türkiye’nin stratejik emelleri arasında yer alan “köprü devlet” düsturu; kültürel ve diplomatik ilişkilerde arabulucu devlet olma girişiminin yanı sıra ayrıca dünya ticaretinin enerji, mal ve insan taşımacılığında, başat lojistik geçiş ülkesi olmayı kapsamaktadır. Gürdeniz’e göre Türk deniz jeopolitiğinin küresel jeopolitikten ayrılmayacağına zira dünyanın tek kutuplu dünya düzeninden çok kutuplu dünya düzenine hızla geçtiğinden ve Türkiye’nin bulunduğu Doğu Akdeniz’in enerji jeopolitiği, kenar kuşak jeopolitiği ve İsrail’in güvenlik jeopolitiğinin olduğu ortak kritik paydanın Türkiye’nin deniz jeopolitiği olduğundan bahsedilmektedir (Didar Kılıç, 2021, s.351).

Türkiye’nin yapılan değerlendirmeler ve aksiyon aldığı siyasi hadiselerde açıkça görüleceği üzere; deniz sahaları ve denize olan ilgisinin güç – güvenlik ilişkisine bağlı olarak ekonomi – enerji – lojistik sektörleri ile doğrudan ilişkili olduğu açıkça ortadadır. Jeopolitiğe ve jeoekonomiye getirilen tanım ve kavramsal çerçeveler başkalaşmakla birlikte zamansal ve mekânsal ilkeler de Türkiye’nin dış politikasına önceliğini verdiği konuların çeşitlendiğini söylemek gerekir. Konuya ilişkin olarak Pınar, Türkiye’deki jeopolitik varsayımların tarihsel olarak ülkenin güvenlik tahayyüllerinin merkezinde yer aldığına vurgu yapmakta ve bu merkeziliği gösterirken pratik ve popüler jeopolitik söylemlerle resmi jeopolitik söylemler arasındaki metinlerarasılığı analiz etmektedir (Küçük, 2023, s.171). Bu bağlamda yazarın resmi jeopolitik söylemi ortaya koymak için emekli General Suat İlhan ve dönemin dışişleri eski bakanı Ahmet Davutoğlu’nun çalışmalarını ele alması, resmi jeopolitik söylemlerin hangi aktörler tarafından üretildiğini örnekler. Bölgesel güç olma gibi bir söylemin hem Cumhurbaşkanı seviyesinde hem de askeri olarak karar verici

konumlarda yer almış aktörler seviyesinde yer alması; Türkiye'nin milli politikasının önemli bir kıstası olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye bölgesel güç olabilmek için de her zamankinden çok denizlere yönelik politikalarına öncelik vermiş ve bu konuda ciddi adımlar atmıştır. Bundan sonra beklenen de Mahan'ın Deniz Hakimiyet Doktrini'ne her zamandan fazla önem verilmesi ve onun ortaya koyduğu kriterlerin sağlanmasında Türkiye devletinin adımlar atacağıdır. Bu sebeptendir ki Türkiye'nin hem egemenlik alametlerine karşı hem de yarattığı güç potansiyeline karşı tatbik edilmesi gereken doktrinsel anlamda jeopolitik kavram Mahan'ın ilkeleri ile uyumlu hale getirilmesidir. Nitekim bu konuda Türkiye'nin deniz gücünü arttırdığı ve bu kıstaslar dahilinde dış politikasında adımlar attığı gözlemlenmektedir.

SONUÇ

Anadolu coğrafyasının Türkiye için “kale” niteliği taşıdığı ve bu kalenin yabancı devletlerce abluka altında tutulması tehlikesi/tehdidi de Türkiye’nin ilk yıllarında iç ve dış politikasında önem verdiği konulardan biri haline gelmiştir. Bunu da ancak denizciliğe önem verilerek ve denizlere olan ulaşımın kaybedilmeyerek sağlanacağı ortadadır. Klasik jeopolitikçilerden Nicholas J. Spykman’ın yaklaşımıyla, bir devletin dünya üzerindeki konumu, güvenlik sorunlarını tanımlamada temel önemi haizdir. Devletin küresel konumu onun iklimini ve ekonomik yapısını belirlerken, bölgesel konum da devletin potansiyel düşmanları ve müttefikleri ile bazen bir kolektif güvenlik sistemindeki rolünün sınırlarını tanımlar. Bir devletin iyi tanımlanmış coğrafi resmi, güvenlik problemlerini anlama yönünde bir çerçeve çizer (Akt. Erman, 2017, s.396). Türkiye’nin bağımsızlığını kazandığı coğrafya da Karadeniz – Akdeniz – Ege Denizi üzerinde söz sahibi olarak küresel güvenlik sistemindeki rolüne ilişkin önemli bir konsept ve fırsatları doğurmaktadır.

Türkiye ilk yıllarında ulusal güç içerisinde deniz kuvvetleri ve denizciliğe ilişkin sivil girişimleri açıklanan sebeplerle öncüllemiş, sonrasında ise yaşanan politik gelişmeler ile birlikte Türkiye hem küresel bir konum almış hem de diplomatik ilişkilerinde kendi kimliğini yaratmıştır. Türkiye’nin deniz gücünde bir kimliğe, düstur ve pozisyona sahip olma gelişimi ise 1923 – 1964, 1964 – 2006 ve 2006’dan günümüze kadar olan süreci ayrı ayrı değerlendirilerek bu tezde irdelenmiştir. Bu dönemler doğrudan küresel veya ulusal bir olaydan ziyade devletin denize ve deniz gücüne bakışı ile politik adımlarındaki şekil değişimi ile ilgilidir. Bu sebeple birbirinden tamamen farklı veya kopuk değil, birbirine zaman zaman benzer zaman zaman da radikal değişikliklerin gözlemlenebileceği dönemlerdir.

1923 – 1964 dönemi Türkiye’nin Mahan’ın deniz gücü profiline yakın bir şekilde denizcilik adına başlangıç ve gelişim gösterdiği, sektörel olarak askeri, ekonomik, toplumsal ve siyasi anlamda adımlar attığı dönemdir. Lozan Antlaşması ile birlikte sorunlu olarak bırakılmış meselelerin ise Türkiye’nin siyasi hayatı boyunca sürekli karşısında çözülmeyi bekleyen, kadim çatışmaların belli aralıklarla

canlandırıldığı hususlardır. Türkiye'nin güvenlik politikasının 1964 – 2006 döneminde ise en çok karar alma süreci yaşadığı, denizlerden gelen tehditlerin özellikle Yunanistan ve GKRY'nin haksız talepleri ve AB'nin kendilerine doğrudan destek vermesi ile defaatle savaş ihtimali ile karşı karşıya kaldığı bir dönemdir. Bu dönem Mahan'ın "deniz gücünün en çarpıcı ve korkunç işareti" olarak adlandırdığı ablukanın en çok hissedildiği dönemler arasındadır. Özellikle Kardak krizi, kıta sahanlığı sorunu ve KKTC'nin tanınmayarak GKRY'nin AB'ye Kıbrıs Adası'nın tamamının üye yapılması gibi sorunlarla Türkiye'nin sürekli tehdit altında hissetmesine neden olmuştur. Seville Haritası olarak adlandırılan ve AB'nin Türkiye'nin hak ve taleplerini neredeyse hiçe saydığı bu coğrafi çizgilerin 2004 yılında gündeme gelmesi ile birlikte Türkiye'de deniz gücü ve milli denizlerinde yeni bir dönem olarak politik adımlarında yeniliklere gitmiştir.

2006 yılında özellikle Mavi Vatan Doktrinin geliştirilmesi, Deniz Kuvvetlerinin operasyon kabiliyetlerine ilişkin bir gözdağı olarak tatbikatlarda başarılı şekilde yer alması gibi gelişmeler ile artık diplomatik yollarla aşama kaydedemeyen Türkiye'nin güç stratejisi ile menfaatlerini ele aldığı dönemin başlangıcıdır. Bu dönem ayrıca ve özellikle son yıllarda Türkiye'nin küresel politik kararlarda söz sahibi olmaya çalışmasının yanı sıra bölgesel güç olma konsepti bağlamında hareket ederek yalnızca Karadeniz – Akdeniz – Ege Denizinde değil Kızıldeniz – Aden Körfezi, Basra Körfezi – Hint Okyanusu boyunca uzanan deniz sahalarında da faaliyetlerini arttırmış olmasıdır. Nitekim yukarıda açıklanan AB'nin Türkiye'ye karşı çizdiği sınırları, 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması mutabakatının imzalanmış olması ile ciddi anlamda haklarını savunma noktasında elini güçlendirecek bir gelişmedir. Sonrasında 8 Şubat 2024 yılında Somali ile imzalamış olduğu Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Antlaşması ile Irak, Türkiye, Katar ve BAE arasında Kalkınma Yolu Projesi'nde işbirliğine ilişkin 4'lü mutabakat zaptı, Türkiye'nin deniz sahalarında sınırı olmayan ülkeler de dahil edilerek Çin öncülüğünde geliştirilmesi yapılmış olan Küresel İpek Yolu Projesi ile entegre şekilde jeoekonomik kaidelerle aksiyona dahil olmasını sağlamıştır. İşte bu mutabakat zaptları, Türkiye'nin deniz vizyonunda 19 Mayıs 2015 tarihli Türk Deniz Kuvvetlerinin Strateji Belgesi (TDKSB) ortaya

koyduğu “tüm denizlerde var olma” vizyonu ile bölgesel dinamiklerle dış politikada yaşanan hadiseler yakından değerlendirilerek fırsatların gündeme alındığı bu konuda hareket ettiğini göstermektedir.

Türkiye’nin denizlere ilişkin bu ekonomik ve siyasi güç olma yolunda attığı adımlar ise ancak güçlü bir donanma ile sağlanacağı da hem Mahan’ın hem de Türkiye Cumhuriyeti’nin seçkinleri tarafından defaatle vurgulanmış bir husustur. Ayrıca anarşik bir sistemde yaşayan devletler, ulusal çıkarlarını ancak rakip devletlerin saldırılarını caydırarak sağlayabilirler. Morgenthau da askeri güce başat bir önem atfederken aslında askeri gücün caydırıcılık kapasitesi açısından önemini vurgulamıştır (Keyik ve Erol, 2019, s.20). Bu anlamda Türkiye’nin hem ekonomik ağlarının güvenliğini sağlamak hem de güç perspektifini koruyabilmek adına güçlü bir donanmaya ihtiyaç duymaktadır. Buna yönelik olarak da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde sisteme alınmış araçlar ile Türkiye’nin bu konuda da önemli bir çalışma yaptığını söyleyebiliriz.

Açıklanan nedenlerle, Türkiye’nin Deniz Stratejisi her ne kadar kendisine doğrudan atıf yapılmasa dahi Mahan’ın Deniz Hakimiyet Doktrini ile uyumlu bir şekilde hareket ettiği ortadadır. Mahan için deniz gücü temelde ekonomik güce dayanmakta ve barış dönemi politikalarına kıymet vermektedir. Ancak realist bakış açısı ile politikaların şekilleneceğine inanarak bu ekonomik gücün önce rekabeti sonrasında da çatışma ortamı yaratacağına emindir. Bu sebeple de bu ekonomik gücü temsil eden ticari deniz ağı, donanma ile güvenliği sağlanarak hareket etmeli, bu zincir korunmalıdır. Türkiye de benzer şekilde bölgesel bir güç olma vizyonunu ortaya koymuş sınır ötesi deniz bölgelerinde ticareti hedeflemiş ve (yalnızca bunun için olmasa da) ticari güvenliğini sağlamak için donanma gücünü arttırmış ve bunu hedeflemeyi de devam ettirmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin denizlere ilişkin politikasının Mahan’ın güç çerçeveselendirmesi ile uyumlu hareket ettiğini ve konseptte uygun hareket ettiği çıkarımını yapmaktayız. Türkiye’nin Deniz Stratejisi’ndeki gelişmeler, donanma için gerekli envanterlere öncelik verilmesi ile gelecekte de Mahan’ın doktrinine uygun hareket edileceği izlenimi vermektedir. Türkiye’nin dış politikada geliştirdiği söylemlerin ekonomi ve askeri sektörler özelinde öncelikli

olarak geliştiği gözlemlenebilecek olması sebebiyle stratejik anlamda gün geçtikçe bağlılığın artacağı kanaatini taşımaktayız. Dolayısıyla Türkiye'nin gelecek dönemler için güç temelli yaklaşımlara öncelik vermeye devam edeceği, askeri anlamda gerekli araçların temin ve üretiminin yoğunlaşacağı, kendisine rakip veya dost olacak ülkelerin daha yakından takip edileceği bir dönemin bizleri beklediğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Afetinan, A. (1983). *Piri Reis'in Hayatı ve Eserleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Akçadağ, E. (2011). *Gelişen Ve Değişen Türk Deniz Kuvvetleri'nin Bugünü Ve Yarını: E. Oramiral Salim DERVİŞOĞLU ile Söyleşi*. Bilgesam Yayınları

Akşam (2024, 24 Nisan). 9 Eylül 2024 tarihinde Mutabakat zaptı imzalandı... Tarihi anlaşma sonrası ABD'den ilk açıklama! ([aksam.com.tr](https://www.aksam.com.tr)) adresinden edinilmiştir.

Akyılmaz, G. (2015). *Siyasi Tarih*. Seçkin Yayıncılık

Ametbek, D. (2017). *İran Dış politikasının Jeopolitik Kodları*. ANKASAM Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Yayınları

Anievas, A. & Nişancıoğlu, K. (2019). *BATTININ EGEMENLİĞİ NASIL KURULDU? Kapitalizmin Jeopolitik Kökenleri*. Yordam Kitap

Arı, K. (2009). *İzmir'den bakışla Türkiye'de Kabotaj "Haklar, Kazanımlar ve Bayramlar"*. Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları No:2

Arı, K. (2017). Cumhuriyet Döneminde Yeni Ülkü: Milli Denizcilik. *Bütün Dünya Dergisi* 2017/1; ss. 59 – 62

Atay S.Ö. (2016) Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Yaklaşımlar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*

Avcı, Y. (2020). *Soğuk Savaşın Klasik Jeopolitik Teorilerin Uygulanmasına İmkân Veren Doğası ve Abd Dış Politikasının Soğuk Savaş Dönemindeki Seyri*. (Ed). Mangır, D. Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler ss. 53-97.

Aydın, F. (1998). Atatürk Ve Milliyetçilik. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 14(42): 758-777.

Aydınlık (2024, 4 Haziran) 9 Eylül 2024 tarihinde Hakan Fidan Çin'de ne mesajlar verdi? Türkiye BRICS'e üye olacak mı? Hakan Fidan Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ni ziyaret etti mi? ([aydinlik.com.tr](https://www.aydinlik.com.tr)) adresinden edinilmiştir.

Baharççek, A., & Ağır, O. (2020). Türkiye-Rusya İlişkilerinin Suriye Krizi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Analytical Politics*, 1(2), 1-19.

Bayülken, Ü. H. (1996). Atatürk İlkelerinin Türk Dış Politikasına Etkisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 12(36): 891-909.

BBCNews Türkçe (2024, 23 Şubat). 9 Eylül 2024 tarihinde Türkiye ve Somali arasında imzalanan güvenlik anlaşması neden tartışma yarattı? - BBC News Türkçe adresinden edinilmiştir.

Bener, E.C. (2018). Atatürk'ün Deniz Stratejisi. *Birlik Dergisi*, Sayı : 221 Temmuz-Ağustos-Eylül, ss. 34 – 40

Bew, J. (2017). *Realpolitik A History*. Oxford University Press

Buzan, B. (2015). *İnsanlar, Devletler & Korku*. Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi

Canar, B. (2018). SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964-1979). *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar / Sayı 8*, Kasım, 2018, s. 223-246

Çağatay, N. (1988). Atatürk Devrimlerinin Amaçları ve Esprisi. *BELLE TEN Dergisi*, 52(204), 993-1002.

Çatal, S. (2019). Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nin Türkiye'nin Ekonomi Güvenliğine Etkileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 19 - Sayı/No: 15 Temmuz Özel Sayısı (101-124).

Çelik K.E. & Erol M. S. (2018). Aralık 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Bağlamında ABD'nin Karadeniz Politikası ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları*, XV/60: 100-123.

Çiftçi H. & Koç M. (2013). *Türkiye'nin Yeni Jeopolitiğinin Çevresi*. International Conference on Eurasian Economies.

Demir, İ. (2024). Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2:1: s. 71 – 91.

Demirel, E. (2019). Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler. *Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4:2: 575-601.

Demirtaş, H. (2016). Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi-2015 Ve Muhtemel Strateji Eylem Planı Üzerine Değerlendirmeler

Denizeau, A. (2021). *Mavi Vatan, the "Blue Homeland" The Origins, Influences and Limits of an Ambitious Doctrine for Turkey*. Études de l'Ifri.

Didar Kilic, S. (2021). Mavi Vatanın Güney Cephesi ‘Doğu Akdeniz’, adlı eserinin tanıtımı. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 10, 2: 349-353.

Doğan M. & Sertkaya Doğan Ö. (2022). Türkiye’nin Jeopolitiği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2022, C.5, S.2, ss.320-339.

Dönmez, S. (2022). Doğu Akdeniz’de Bölgesel Güvenlik Sorunu: Enerji ve İttifaklar. *Bilge Strateji*, Cilt:13, Sayı 24, Güz, ss. 186 – 208.

Dugin A. (2017). *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya*. Kaynak Yayınları

Ecemiş Yılmaz, H.K. (2023). Uluslararası Hukukun Sorgulanması: Otorite, Uygulanabilirlik, İcra, Güç Dengesi ve Adalet Açmazları. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi* 5:2: 72-83.

Enginsoy, C. (1993). Gerçekçi Atatürk. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 9(27): 513-22.

Ergün O. & Kurban V. (2020). *Jeopolitik Şekillendirme ve Türk – Rus ilişkileri*. Yeditepe Yayınevi

Ergün O. (2013). Jeopolitik ve Ekonomik Şekillendirme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 50:585: 91-104.

Erhan, Çağrı, “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri”. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004), s. 123-149.

Erman, K. (2017). Jeopolitik Teoriler ve Afganistan. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4:11: 394-420.

Eslen N. (2021). *Geleceğin Liderleri İçin Büyük Strateji Esasları*. Pankuş Yayınları

Glassner, M.I. & Fahrner, C. (2004). *Political Geography*. John Wiley & Sons, Inc. Third Edition

Gönlübol, M. (1992). Atatürk Ve Dış Politika. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 8(24): 439-442.

Gürdeniz, C. (2020). Akdeniz Kalkanı Harekatı, VeryansınTv. 9 Eylül 2024 tarihinde Cem Gürdeniz yazdı: Akdeniz Kalkanı Harekâtı (veryansintv.com) adresinden edinilmiştir.

Hasanov A. (2010). *Jeopolitik Teorileri Metodolojisi Aktörleri Tarihi Karakteristliği Kavramları*. Babıali kültür yayıncılığı

Hudoğlu, M. (2021). Akdeniz’de Hakimiyet Mücadelesi: I. Dünya Savaşı’nda Emperyalizm ve Çanakkale. *Defence Türk Dergisi*, 3(1): 78 – 84.

Hürriyet (2024, 4 Haziran) 9 Eylül 2024 tarihinde Çin’de resmi temaslarda bulunan Hakan Fidan’dan açıklama: Gazze’de ateşkes için Çin’le birlikte çalışmaya devam edeceğiz - Son Dakika Haberler (hurriyet.com.tr) adresinden edinilmiştir.

Iliapolulos I. (2009). Strategy and Geopolitics of Sea Power throughout History, *Baltic Security & Defence review* 11(2): 45 - 57.

İlhan S. (1978). *Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri*. Kaynak Yayınları

İnan Ş. & Biber S.G. (2020). Ulusal Ekonomik Gücün Ölçülmesi: Jeoekonomik Güç Endeksi. *Avrasya Etüdleri*, 55-88

Kapan K. Coşanar G. T.y. Sınır Yerleşmelerine Jeopolitik Açidan Bakmak: Iğdır Örneği, Ulisa. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi* Cilt 4, Sayı 2, ss. 175-197.

Karabulut, B. (2023). *Strateji ve Jeopolitik*. Nobel Akademik Yayıncılık

Kaya, F. (2018). Türkiye'nin Ab Üyeliği Açısından Kıbrıs Sorunu. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 66; Mart – Nisan; 184 – 195.

Kazmaz, S. (2003). Atatürk Ve Sömürgecilik (Emperyalizm). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 19(57): 1157-69.

Keyik, M. & Erol, M.S. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*

Kırval, L. & Özkan, A. (2023). Sea Blindness in Turkish International Relations Literature. *All Azimuth* V12, N1, 85-106.

Kissenger, H. (2007). *Diplomasi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Koçpınar, A.T. (2024). *Deniz Stratejisi: Mahan ve Corbett*. Askeri Stratejinin Temelleri Kuramcılar, 260-287.

Köse, İ. (2020). Soğuk Savaş Sonrası Dönem Karadeniz'de Güç Mücadelesi. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2020; (29): 203-226.

Küçük M.N. (2023). Eleştirel Jeopolitik ve Uluslararası İlişkiler Disiplini: Mekansallık, Söylem ve İktidar. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*

Machiavelli, N. (2008). *Prens*. Can Yayınları

Mahan A.T. (2007). *The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*. The Project Gutenberg eBook

Mangır, D.Ş. (Ed.). (2020). *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler*. İksad Yayınevi

Mcdougall, W.A. (2014). *History and Strategyies: Grand, Maritime, and American*. A Publication of the FPRI – Temple University Consortium on Grand Strategy, vol. 6

Mearsheimer J.J. (2001). *The tragedy of great power politics*. Newyork: W.W. Norton Company

Oğultürk, M.C. & Şahin, G. (Ed.). (2020). Jeopolitik Düşünce: Büyük Güçler ve Türkiye, Yeditepe Yayınevi

Oksijen (2024, 21 Şubat). 9 Eylül 2024 tarihinde Somali Cumhurbaşkanı Mahmud: Türkiye 10 yıl denizlerimizi koruyacak (gazeteoksijen.com) adresinden edinilmiştir.

Okyar, O. Güneş, İ.D., (2016) Reel Polisiği Sınırlandıran Kamuoyu: Nükleer İran Örneği. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 13, Sayı 50, s. 77-100.

Orkunt, S. (1978). *Türkiye – ABD Askeri İlişkileri*. Milliyet Yayın A.Ş. Yayınları

Ozan, E. (2020). Doğu Akdeniz’de ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye’nin Güvenliğı. *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 159-188.

Örmeci, O. (2023). Türkiye'nin Bölgesel Güç Olma Kapasitesi, Independent Türkçe. 9 Eylül 2024 tarihinde Türkiye'nin bölgesel güç olma kapasitesi | Independent Türkçe (indyturk.com) adresinden edinilmiştir.

Özdemir E. (2024). *Strateji ve Savaş, Askeri Stratejinin Temelleri Kuramcılar*. Kronik Yayınları, ss. 17-38.

Özdemir, H. (2008). Türkiye’nin “Sınır-Ülke” Niteliğı: Farklı Stratejik Kültürler Arasında Türk Dış Politikası. *T.C. Türk İşbirliğı ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Avrasya Etüdleri Dergisi* 33:1: 7-46.

Özkan, M.F. & Baba, G. (2021). Dengeleme Aracılığıyla Güç Dengesi Oluşturma: İran’ın Irak Kürtleri ile İlişkileri (2011-2018). *Türkiye Ortadoğı Çalışmaları Dergisi*, 8:2: 13-50.

Paret, P. (1986). *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey

Patrick, J.J. (1987). *American History and national Security: Supplementary Lessons for High School Courses*. Ohio State University, Columbus Mershon Center

Som, S. (2024). Küresel Ticaretin Yeni Rotası: Kalkınma Yolu Projesi Neden Önemli? Yenişafak. 9 Eylül 2024 tarihinde [Kalkınma Yolu Projesi nedir, yararları neler, neden önemli? | Gündem Haberleri \(yenisafak.com\)](https://www.yenisafak.com) adresinden edinilmiştir.

Songur, F. (2022). Atatürk İçin Türk Denizciliğinin Anlamı ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Yansımaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* Sayı 41:141-177.

Süpürgeci, İ. (2021). İstihbarat milli gücün temel bileşenlerinden birisi olarak değerlendirilebilir mi?, Stratejik Düşünce Enstitüsü. 9 Eylül 2024 tarihinde www.sde.org adresinden edinilmiştir.

Şahin, G. (2019). Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10(2): 62 -79.

Şıhmantepe, A. (2013). Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 9, sy. 17, 127-56.

Şimşek, O. (2010). Nahcivan’ın Jeopolitik Ve Jeostratejik Önemi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(6), 111-132.

Şinik, M. & İncili, Ö.F. (2023). Adalar Denizi Toponimisinin Jeopolitik Kıskaçında Değerlendirilmesi. *Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi (MREFD)* 5(1), 151-179

Taban M.H. t.y. Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve “Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi.

TrtHaber (2020, 21 Ağustos). 9 Eylül 2024 tarihinde [Cumhurbaşkanı Erdoğan müjdeyi açıkladı... Karadeniz’de doğal gaz rezervi bulundu... - Son Dakika Haberleri \(trthaber.com\)](https://www.trthaber.com) adresinden edinilmiştir.

TrtHaber (2024, 14 Nisan). 9 Eylül 2024 tarihinde [Türkiye’den Basra Körfezi’ne: Kalkınma Yolu Projesi - Son Dakika Haberleri \(trthaber.com\)](https://www.trthaber.com) adresinden edinilmiştir.

Uygun, A.G. (2022). *Deniz Gücü Kuramı ve Akdeniz; Ekonomi, Finans ve Politika Konularında Güncel Paradigmalar*. Efe Akademi Yayınları, 173 – 186.

Ülker, H. (2022). Ulusal Güvenlik Politikalarının Oluşturulmasında Stratejik İstihbaratın Önemi. *International Journal of Politics and Security (IJPS)* / Vol. 4 / No. 2 / July, ss. 13-38.

Waltz, K.N. & Quester, G.H. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı Ve Dünya Siyasal Sistemi*. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi (S.B.F.), Ankara

Waltz, K.N. (2009). *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*. Asil Yayın dağıtım Ltd. Şti.

Altun, F. (2022). *Türkiye'nin Doğu Akdeniz Stratejisi*. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları

Yıldız, A. (2016). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirilmesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 1-25.

Yurtoğlu, N. (2019). Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Denizyolları Politikası (1923 -1938). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(1); ss.69 – 103.

Yükselen H. (2018). Strateji Kavramını Çalışmak. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 14/27: 1-38.

Zengin A.K. & Topsakal İ. (2022). Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye – Rusya ilişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 18/42: 387-410.